ULUDAĞ

Bursa Halkevi Dergi

Madam Wal'kerin Tarihi Bursa albümünden

İÇİNDEKİLER

— Makaleler ve Tetkikler —

— Mansur şiirler —

— Kitaplar ve tenkidler —

— Şiirler —

— Yeni imzalar —

— Hikâye —

-- İki cevap --

Kapak resmimiz, Madam Wal'kerin tarihî Bursa albümünden alınmıştır.

Lütfen Düzeltiniz

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
2	5	İradelere	iradelerin
4	5	Kavgasında	kavgası da
18	6	Güllerini	küllerini
22	6	Beğenirse	beğenirsin
23	1	Ukusu	uykusu
66	6	Mülâhazalarlar	mülâhazalarla
68	4	Ultrg	Ultra
68	5	Viat	Violet
68	26	görüldüğb	görüldüğü
69	1	snretinde	suretinde
69	23	yangın	yaygın
70	14	sisim levni	cism levnî
71	2	Larasse	Larausse
71	9	rythmidne	rythmikue
71	17	Hed	Hep
72	23	Burun	Burum
73	14	Tarım	Terim
74	4	Sempatilerini ilgilerini	sempatilerini = ilgilerini
74	23	maşveret	meşveret
75	18	skzü	sözü
77	1	Oksiart	oksifort

BÜYÜK ATAMIZI KAYBETTİĞİMİZ ACI GÜNÜN İKİNCİ YILDÖNÜMÜ MÜNASEBETİLE SÖYLENMİŞ VE KALEME ALINMIŞ YAZILAR, AYRICA HAZIRLANMAKTA OLAN BİR BROŞÜRDE NEŞREDİLECEKTİR.

ULUDAĞ

ULUDAĞ

Bursa Halkevi Dergisi

Sayı : 29 - 30

HALKEVİ;
Halkın Ruhu,
Halkın kafasıdır

Eylül - 2 nci Teşrin 1940

CÜMHURİYET BAYRAMI

DOLAYISİLE

Dünyanın büyük ıztiraplarla kıvrandığı bugün her tehlikeye hazır, istikbalden korkusuz, ve kendimizden emin Cümhuriyetimizin 18 inci yılını idrâk ediyoruz...

24 saatta miletlerin çiğnendiği, taçların devrildiği, dinleşmiş rejimlerin elbise değiştirdiği bir devirde,dünyayı gıpte ettiren bir sükûn ve emniyet içinde uyanık bulunuşumuz, hilkatimizin icabı olduğu kadar, Cümhuriyetimize, Kemalizmamıza ve onların büyük kadir ellerine olan sarsılmaz itimadımızın da bir icabı ve neticesidir.

Bu gün Avrupa milletlerinde ölüm hudutları pasaportsuz geçiyor. gamalı kollar hürriyetin masum gırtlağına yapışmış, siyah gömlekliler, Sulhun beyaz bileklerini kelepçeye vuruyorlar...

Bir günde hür Fransa, kendi öz evlâdı demokrasiye faşist gömleği giydiriyor, Romanya, gamalı haçı zafer nışanı gibi göksüne takıyor, ve milletler, her akşam güneşin kendi hürriyetleri üzerine doğması için dua ederek yataklarına uzanıyorlar.

Fakat Türk milleti müsterihtir... Çünkü Kemalizmamıza imanımız var.. Çünkü başımızdaki asil ellerden eminiz... Ve Cümhuriyetimizin masa başında değil, bütün bir milletin alın terinde yaratıldığını biliyoruz.

Bu harikalara ana olmuş inkilâbı, bu mes'ut ve dünyaya meydan okuyan milleti yaratanlara ve Millî Şefimiz İsmet İnönüne sesleniyoruz;

Büyük Şef!..

Parmağınızın gösterdiği her yerde 18 milyon yaşamağa ve ölmeğe hazırdır.

ULUDAĞ

Devrim Diyalektiği

NAMDAR KARATAY

Sosyal hadiselerin oluşunda ileri ve mutlak bir determinizmin kabulü bizi adeta bir nevi fatalizma kadar sürükleyip götürmektedir. Fakat bu fatalizm, mistik ve metafizik bir temayülden ileri gelmiyor; belki sosyal oluşların önüne geçebilecek üstün bir iradenin bulunmadığını ve beşeri iradelere hiç bir suretle bu oluşa engel olamıyacağını kabul edişimizdir ki bizi böyle bir fatalizma götürmektedir.

Tarihi vak'alar genel bir kanunla ifade olunamıyan keyfi ve tesadüfi bir manzara gösterebilirler. Fakat bu görünüş bizi hiç bir zaman sosyal bir oluş nizamından şüpheye iletmez. Bu bakımdan bazı tarihi vakaların vuku bulmadığını tasavvur etmekle dünya nizamının ne şekil alacağını düşünmek manasız gelir. Meselâ: Atilâ. Cengiz, Fatih Mehmet, Büyük Petro, Napolyon, Bismark.... ilâh olmasaydı veya filan veya falan hediseler şu şekilde ortaya çıkacağına aksi bir yolda sonuca erseydi, bugün dünya tarihi ne kılığa girerdi; gibi bir düşünüşten uzak kalıyoruz. Gerçi tahakkuk etmiş bütün hadiselerile her içtimaî

safhanın altında bir çok imkânların tohumu gizli gibidir, fakat amacına irişmek için akan bir nehrin yer yer Jeolojik şartlara uyarak sağa sola kıvrilması en sonunda nasıl o akışın asıl sonucuna erişmesine engel olmuyorsa, Sosyal hadiselerin de bazı gelip geçici engellerle zaman zaman durakladığı, sapıttığı görülebilir. Fakat tarih Filozofisinin veya sosyolojinin geniş gören adesesi altında bu kıvrılma ve bükülmelerin hıç bir kıymeti kalmaz. Biyolojide de "***Tecrübeler ve hatalar***„ adile ***Jennıks*** tarafından ileri sürülen ve tek hücereli hayvanlarda bir nevi Şuur kabul eder gibi göründüğü için "***Loeb***„ mektebinin şiddetli hücumlarile karşılanan bir nazariye vardır. Güya nakiiye "***haşlamlı***„ sınıftan tek hücreli bir takım hayvancıkların sıcak bir bölgeden soğuk bir bölgeye geçerken çizmiş oldukları zikzaklara bakarak ***Jenniks*** bu canlılarda kendılerine adeta bir nevi yoklamak, seçmek, öğrenmek imkânını veren bir şuur unsuru görüyor. ***Loeb*** ise bunu ***tefazulî hassasiyet:*** "Sansibilité différentielle„ terimi ile tamamen Fizikoşimik bir vetire ile izah ediyor.

Bizde böylece sosyal ve tarihi oluşlardaki zıkzakları, mendersleri, bu oluşlardaki imkânların enerjetik tefazulundan ileri gelmiş gibi kabul ediyoruz. Tarihte ki bütün devrim savaşları cemiyetlerin vicdanları altında kendi kendine olgunlaşan bir takım imkânların tansiyonları nisbetinde sürekli veya tesirli bir şekilde görünmektedir. Bizim önceden grafıklerini çizemiyeceğimiz bu ceryanların, eski inan ve anane sistemlerinin statik mukavemetlerini kırmak için yapacağı hamleler, Sosyal ve Tarihsel devrim savaşlarını meydana getirmektedir. Sosyoloji bu çarpışmaları "***kıymet hükümleri***„ nin değişmesile, eskiden yerleşmiş ve düzenlenmiş olan bir kıymetler sistemi yerine yeni bir oluş halinde bulunan kıymetler sisteminin geçmek istemesile izah eder.

Deve attan büyüktür, şu sandıkta yirmi elma vardır, şu taş berikinden ağırdır... gibi hükümler üzerinde asla kavga edilmiş değildir. Çünki böyle bir münakaşa çıkacak olsa, ölçü ve tartı hemen araya girer ve meselede hal olunur. Fakat şu

iki fikirden birisi veya diğeri doğrudur, haktır; Şu iki hareketten birisi veya diğeri eyidir; yine şu iki şeyden biri ve öteki güzeldir gibi.... kıymet hükümlerine dayanan meselelere gelince: İşte kavganın kaynağı budur. Asıl tarihi vakaların anası olan " senin " "benim" kavgasında yine kıymet hükûmlerine bağlıdır çünki eşya ile insanlar arasındaki bağlar da bir realite hükmü olmaz yani filân şeyin filân adama veya filân cemiyete ait olması da yine bir takım düşünüş ve inanış sistemlerine bağlı bir vakıadır.

İşte bu kıymet hükûmlerinin değişmesinde, bu günki Sosyal kıymetler yerine yavaş yavaş veya şiddetli bir yıkılma ve sarsılma ile diğer kıymetlerin geçmasinde üstün bir iradenin, yüksek bir şuurun değil, içtimaî bir Otomatizmanın rolünü kabule taraftarız. Böyle üstün bir irade, yüksek bir şuur varsa, o da bu otamatizma ile izah edilmelidir. Başka deyişle: Sosyal oluşlar ve devrimler, kahramanların eseri değil, kahramanlar sosyal oluşların ve devrimlerin eseridir. İnsan, vücndunda yükselen ateşi nasıl duyarsa, sosyal kıymetlerin değişmesi de adeta sanstezik bir ihsas gibi o cemiyetin fertleri tarafından duyulmağa başlar.

Yazan : İHSAN ULUDAĞ

Kıymetli bir hoca, iyi bir arkadaş, titiz bir vazife adamı olan ihsan Uludağın, dergimizi makinaya vereceğimiz sırada ölüm haberini aldık.

Halkevimize kıymetli yardımları sebk eden arkadaşımızın ailesine taziyetlerimizi bildirir, acılarına iştirak ederiz.

(Aspurça) Hatun

vakfiyesinin sonu

(Orhan) Gazi'nin oğlu (İbrahim) bey hakkındaki rivayetlerin incelenmesini sonraya bıraktığımı yazmıştım. Burada toplayabildiklerimi yazmağa çalıştım. (İbrahim) bey; (Orhan) beyin (Asproçe) hatundan doğan oğludur. (Herbert Adams gibons) tarafından telif edilip sayın profesör (Rağıp Hulusi) tarafından dilimize çevrilen (Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu) adlı kitabın (Orhan) mebhasinde seksen dokuzuncu sahife de, (Orhan) ve (Teoddora) nın oğlu (Halil) 1357 de korsanlar tarafından tutularak (Foça) ya götürülmüştü. denilerek (İbrahim) in, (Teodora) dan doğduğu gösteriliyor. Korsanlar tarafındandan kaldırılmasınıda 1357 yılında olarak zaptediyor.

(Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu) na göre (Orhan) la (Teodara) nın evlenmelerinin 1346 mayısına müsadif muharrem 747 hicret yılında vukubulduğu düşünülür, (Asproçe) Hatun vakfiyesinin evâili Ramazan 723 de tanzim edildiği de göz önüne getirilirse, (Teodora) nın (İbrahim) min annesi olmayacağına derhal hüküm verilir. (İbrahim) in vakfiyenin tanzim edildiği yılda (723) doğduğu kabul edilse bile (Orhan) la (Teodara) nın evlenmesinden 24 yıl önce dünyaya gelmiş bulunduğu açıkça görülür. Şu halde (İbrahim) in Mefruz annesi oğlu kadar, belki daha çok yaşlıdır. Bu bapta en selâhiyettar vesika vakfiyedir.

(İbrahim) in korsanların eline Temmuz 1356 tarihinde geçtiği (Orhan zamanında yaşayan ve (Orhan) nı görmüş olan meşhur iki (Bizans) müverrihinin kaydile sabittir. Bu müverrihlerden biri (Teodora) nın babası yani (Orhan) ın kaynatası ve 1341 den 1354 yılına kadar (Bizans) tahtında beşinci (İuanispaleoloğos) iştirak eden altıncı (İuanis Kantakozinos) dır ki, (Hatırat) adile zamanının vakayiini zaptetmiştir. Diğeri (Bizans) İmparatoru ikinci (Andronikos) un nedimlerinden olup 1204 - 1359 yılları arasındaki vakayi yazan (Nikiforos Grigoras) dır. Her iki müverrih de (İbrahim) beyin 1356 yazında esir düştüğünü kaydeder. Bu vesikalar meydanda dururken bittabi (Herbert Adansgibons) un verdiği tarihe doğru nazarile bakılmaz.

(İbrahim) beyin sureti esaretini anlatan meverrihlerin beyanatı şöyle hülâsa edilir:

(Gemlik) körfezinin kıyıları ve iç tarafları (Orhan) Gazi tarafından oğlu (İbrahim) beyin idaresine verilmişti. (İbrahim) bey gerek kıyılarda, gerek içerlerde istediği gibi dolaşırdı. 1356 yılının Temmuz ayında bir gün (Bozburun) kıyılarında büyük bir balıkçı kayığı ile dolaşırken burnun gölgeli bir kıyısında gizlenmiş (Foça) lılardan bir korsan gemisinin taarruzuna uğrar; (İbrahim) beyin kayığı mukavemet eder; hatta korsanlardan bir kaçı yaralanırsa da yine korsanların eline esir düşer. Korsanlar ellerine geçirdiklerinin kim olduğunu anlayınca, hemen (Foça) ya doğru yelken açar giderler. (Orhan) Gazi kaybettiği oğlunu aramağa başlar. (Foça) da bulunduğunu tahkik edince, onu esaretten kurtarmak için kuvvetli gördüğü (Bizans) imparatoru (Luannispaleoluğos) a müracaat eder. (Poleoluğos) da rakibi ve (Orhan) ın kaynı bulunan (Mateos Kantakozinos) a askerle yardım etmemek şartile oğlunu esirlikten kurtarmak için elinden geldiği kadar çalışağına söz verir. (Orhan) oğlunun kurtarılması için İmparator (Luanispaleolugos) un her dileğini yerine getireceğini, rakibi (Mteos kantakozinos) a yardım etmiyeceğini, (Paleolugos) a bağlı memleketlere sarkıntılıkta bulunmayacağını vad eder.

(Luanis Paleolugos); (Foça) Hakimi (Leonkaloft) a müracaatta bulunur. Hatta kendisine rütbe ve teşrifat vereceğini bildirirse de (Kaloft) kulak asmaz para, hemde külliyetli para ister; imparator bu parayı veremiyeceğini bildirmekle beraber (Kaloft) tehdit eder; üzerine asker göndereceğini anlatır.

(Orhan) oğlunun kurtarılması için (Foça) korsanlarına (Kaloft) a karşı gönderilecek gemilerin teçhizine ve harp masraflarına yardımda bulunmak üzere (Luanis paleolugos) a bir çok para gönderir. imparator hazırlanır; (Foça) ya kadar gider; şehri denizden, karadan kuşatır, kal'aya karşı hücumlar yaparsa da bir şey başaramaz. En nihayet (Kaloft) a Pani persevastos) rütbesile 100,C00 altın para vermek suretile şehzadeyi esaretten kurtarır alıp (Bizans) a getirir.

(İbrahim) bey temmuz 1356 dan Eylül 1358 kadar (Foça) da esir kalmıştı. Bu halde (İbrahim) beyin esaret müddeti 2 yıl üç ay kadardır.

Bay (İsmail Hami Danişment) tarafından (Türklük) mecmuasının üçüncü sayısında (Osman Gazinin nesep ve hüviyeti) başlığı altında yazılan makalede S. 220 (Kıbrıs) hükümdarı aleyhinde (Mısır) sultanına 200 gemi ile yardıma koşacağını gönderdiği elçi ile bildiren (Orhan) , donanmasının başına geçipte oğlunu kurtarmak için neden (Foça) ya gitmiyor yahut gidemiyor? O müthiş donanma sahibi; (Leonkaloft) gibi bir korsan reisine karşı neden bu kadar aciz gösteriyor.

Dar Gömlek

Sinop Saylavı Bay Cevdet Kerim İncedayıya

Ruhu şad olsun, o dünyamızı aydınlatanın,
Ebedî varlığı beş kıt'ayı sarsan Atanın,
Veririm dersini karşımda çalımlar satanın;

Ezilir yumruğu Türk oğluna kalkıp çatanın,
Alamaz bir yamalık, gömleği dardır vatanın...

Şefi emrinde bu mülkün kadın, erkek, kızanı;
Dün ne yaptım, biliyorlar, bana gayya kazanı.
Şanlı tarihime kandil gibi astım Lozanı.

Ezilir yumruğu Türk oğluna kalkıp çatanın,
Alamaz bir yamalık, gömleği dardır vatanın...

Hangi koldur vatanımdan kesecek nispetimi?
Hangi eldir kucağımdan kapacak kısmetimi?
Yıkamaz kimse bu dünyada benim ***(İsmet)***'imi;

Ezilir yumruğu Türk oğluna kalkıp çatanın,
Alamaz bir yamalık, gömleği dardır vatanın...

Çık da boy ölçüşelim karşıma ey diş bileyen!
Ya ölümlerden ölüm seç, ya göğüs ger beni yen.
Denemek pek kolay isterse buyursun dileyen.

Ezilir yumruğu Türk oğluna kalkıp çatanın,
Alamaz bir yamalık, gömleği dardır vatanın...

Ali Hadi Okan

(Osmanlı imparatorluğunun kuruluşu) adlı kitabın Seksen dokuzuncu sayfasında (Yuannis paleoluhas) babasının tahtını istirdat ettiği zaman kendisini (Kantokozinos) gibi (Orhan) nın hükmüne tabi buldu.Bu tabiiyyet (Halil mes'elesinde kendini göstermektedir.) deniliyor; halbuki burada oğlunun kurtarılması için (Orhan) ın imparatordan yardım beklediğini, hatta (Foça) ya gönderilecek gemilerin teçhizile harp masraflarına verilmek üzre imparatora külliyetli para verdiğini ve buna ilâveten bir takım vaadlerde bulunduğunu görüyoruz.

Bay (Danişment) yine o mecmuada, ayni başlık altındaki makalede 223 üncü sayfada (Osman) ın kendisi de babası gibi büyük deniz seferleri yapmış kahraman bir Türk gemicisidir. Ve babasından varis olduğu denizciliği kendisi de oğlu (Orhan) a kuvvetli bir donanma ile miras bırakmıştır diyor. Dedesinden, babasından denizcilik ve bir kuvvetli donanma tevarüs eden, 200 gemi ile (Mısır) Sultanına yardıma koşan (Orhan) ın (Bozca ada), (Midilli), (Limni), adalarından toplaya bildiği birer ikişer sıra kürekli bir kaç küçük gemi ile (İstanbul) dan beraberinde bulundurduğu üç sıra kürekli üç büyük gemiden mürekkep donanmacığı bulunan (Bizans) imparatorundan istimdadı ne ile tefsir edilebilir?

Bu suallerin cevabını (Nikiforos grigoras) ile (Iuanis kantakozinos) veriyorlar. (Grigoras) diyor;

Tutulan şehzadenin babası (Orhan) bey, mezkûr hadiseyi duyunca gayetle kederlenip kimler oldukları bilinemeyen şakileri aramağa başladı. Hayli zaman bir çok şehirlerden ve bir takım farziyyat ve zanniyattan sonra nihayet korsanların (Foça) lı olduklarını ve oğlunu oraya götürdüklerinî haber aldı. Gerçi bu şehrin ahallisi yabancı unsurlarla karışmışsada, çoklarının Rum olup bir dereceye kadarda (Bizans) imparatorluğuna mensuptur. (Orhan) bey bu şakilerden ne karadan, ne denizden öc alamayacağını anlayarak (Bizans) imparatoruna müracaata mecbur olup, imparator şu felâkete hitam verdirdiği ve oğlunu kurtarmağa muvaffak olduğu takdirde temamile hüsnü teveccühüne ve samimi dosluğuna mazhar olacağını ve her türlü fedakârlığı ihtiyar eyleyeceği ve münasip göreceği parayı da memnuniyetle vereceğini kendisine vad beyan eyledi. (1)

(Kantakozinos) da şöyle diyor:

(Orhan kaldırılan oğlunun (Foça) şehrinde esir bulunduğunu anlayınca, Foçalılar aleyhine denizden gemiler sevkile haklarından gelebilecek deniz kuvveti olmadığına bununla beraber (Foça) şehrine hucum edebilmek için

1) Tarihi Osmani Encümeni mecmuası. Cüz 4, S. 239 : 259 Şehzade Halilin sergüzeşti.

yabancı bir eyalet içinden geçmek icap edeceği gibi mütevazın askerî kuvvetine dahi malik olmadığına binaen, mezkür şehir aleyhine sefer açmak kendisi için imkânsızdı. Bu imkânsızlık karşısında oğlunu esaretten kurtarmak için ancak (Bizans) imparatoru (Paleolugos) un haizi iktidar olduğuna kanaat getirdi. Bundan dolayı kendisine bir sefaret heyeti gönderdi. (1)

Şu iki vesika Orhan ve Orhana kuvvetli bir donanma bıraktıkları rivayet edilen (Osman) ve (Ertuğrul) un denizçilikten nasibedar olmadıklarına delalet eder (Grigoras), (Kantokozinos), (Osman) zamanını kısmen, fakat Orhan zamanını, kâmilen idrâk etmiş müverrihlerdir. (Pahimeres) de 1310 yılına kadar (Osman) ın devrini görmüştür. Bu mevsuk Müverrihleri bırakıpta (Halkokondilas) gibi ikinci (Murat) ve (Fatih Mehmet) devrinde yaşayan bir müverrihle vak'ayı tevsika çalışmak bittabi usule muvafık olamaz. Şu iki müverrihin kayitlerine göre (Orhan) ın (Foçalılardan oğlunu kurtarabilecek kadar gemisi askeri yokken) (Mısır) Sultanına 200 gemi göndereceği hakkındaki ihbarı şayani dikkattir. (Osman) ın (Babasından varis olduğu denizciliği kendisi de oğlu (Orhan) a kuvvetli bir denanma ile miras bırakmış) olduğu yazılıyorsada meydanda (Foçaya) gidebilecek tek gemi görünmiyor. (Ertuğrul) dan (Osman) a, (Osman) dan da (Orhan) a miras olarak devren gelen, (Orhan) ın da bunlara ilavesile büyüyen donanma, 200 gemi nerde?.!

(Bizanslı) müverrihlerin kayitlerinden istinbat edildiğine göre (Ertuğrul, Osman donanma sahibi değildiler. Hatta Ertuğrul denizi görmeden ölmüştü; Denizciliği, donanmayı, babasından, dedesinden tevarüs ettiği bildirilen (Orhan) ın da donanması yoktu. (Ertuğrulun olup olmıyacağı hakkında üç (Bizans) müverrihinin şehadeti karşısında incelemek için fazla yorulmağa deymez.

(Halkokondilas); zamanlarını görmediği (Ertuğrul), Osman, Orhan haklarındaki rivayetini tevsik için mehaz göstermek icap eder. Rivayetlerini niçin bir vesikaya bir me'haza istinad ettirmeyor? Eğer (Pahimeresi), Kantakozinosu, Grigoras) ı incelemiş olsaydı, (Ertuğrul) için: Bu zat mikdarı büyük bir yekün tutan bir takım gemiler teçhiz ederek (Ege) denizinde ve (Avrupa) ile (Asya) arasında bulunan adaları müthiş zararlara uğrattı ve zaman zaman (Yunanistan) ın düzlük yerlerine büyük akınlar yaparak ortalığı yağma ve tahrip etti. Ondan sonra donanmasını (Meriç) nehrinin

---

1) Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası Cüz 7, S. 436 : 445 Şehzade Halilin sergüzeşti.

(Inos) şehri civarında bulunan ağzına getirip nehrin menbaaına doğru uzun müddet ilerledi. Bundan başka (Avrupa) nın diğer bir çok yerlerine karşıda böyle bir çok seferler ve teşebbüsler daha yaptı. Nihayet (Mora) üzerine (Agribos) adasına ve ayni zamanda (Atik) kıtasına saldırdı; ve her taraftan zararlarile tahribatın pek büyük eserleri kaldı. Bunları yaptıktan sonra gemilerine esirler ve ganimetler doldurarak kendi yerine (?) döndü ve bu suretle az zamanda çok zengin ve çok büyük kuvvet ve kudret sahibi oldu) demeyecekti.

(Osman) Gaziye atf ettiği deniz seferini kayd ederken:

(Bu zatın zamanında 8000 halis Türk Çanakkale boğazından Avrupaya geçip Rumların (Gelibolu) daki muhafaza kıtalarına baskın verdiler. Oradan da Trakyaya gidip Tuna havalisine kadar akın ederek her tarafı yağma ve tahrip ettikten sonra bir çok ganimetler ve esirler alarak döndüklerini) : yazmakta çok ihtiyatlı davranacaktı. Ne tekim bunu bir vesika olarak gösteren Bay (Danişment) bile (Osman) Gazinin yaptığı bu akının (Tuna yalılarına kadar temdidi hususunun her halde biraz mubalagalı) bulunduğunu kayd etmekten sarfı nazar edememiş, ve müddeasını tevsik için gösterdiği vesikasını müevvelen tekzip etmiştir.

(Halkokondilas.. (Ertuğrul) beyin korsanlıkları hakkında (15 inci asır (Bizans) aleminde pek kuvvetli bir anane mevcut olduğunu gostermektedir.) diyor. (Ertuğrul) bey 13 üncü asırda (Halkokondilas) ise yukarıdan beri söylediğim veçhile 15 inci asırda yetişmiştir. 13 üncü asırdaki mevcut ananeyi yaşattıracak 15 inci asıra naklettirecek olanlar 13 ve 14 üncü asırların müverrihleridir. Bu müverrihlerden ne (Pahimeres), ne (Kantakozinos), ne de (Grigoras) da (Ertuğrul beyin korsanlığına dair bir şey vardır. Bu anane olsa olsa Bay (Danişment) i yanlış yola yeden (Halkokondilas) ın kuvvei muhayyilesidir.

(Ege) Denizinde donanma dolaştırmak (Asya) ile (Avrupa) arasındaki adalara akınlar yapmak; (Trakyaya) geçmek, (Meriçe) gemi sokmak için (Marmara) ve (Ege) denizinde birer üs edinmek, (Çanakkale) boğazının hiç değilse (Anadolu) kıyısına sahip olmak bir zaruret teşkil eder. Netekim (Osmanlılar) (Rumeli) ne geçmezden evvel (Marmara) denizinin (İzmit) körfezinden itibaren (Çanakkale) boğazını, anadolu kıyılarını ele geçirmeğe çalıştılar. Nihayet muvaffak oldular ve buralara yerleştikten sonra (Rumeline) geçtiler.

(Anadolu) kıyıları nı elinde bulundurmıyan bir devlet reisi (Rumeli) ne geçmeyi hatırından geçirmez; bunun aksini iddia, devlat kurmağa çalışan bir kafadan sadır olacak şey değildir. (Osman) ın vücüdü olmıyan bu se-

ferleri kahramanlıklar adı altında senahan olurken ulu atalarımıza isnad ettiğimiz tedbirsizlikleri düşünememekte (Halkakondila) sa peyrev oluyoruz. (Halkakondilas) ın bu destanî nakliyatı bu şairane rivayati tarihe, bilhassa (Ertuğrulun, Osmanın, Orhanın) tarihlerine sığar şeylerden değildir. (Ertuğrul. (Ege) denizine dehşet salan, (Avrupa), (Asya) arasındaki adaları zarara uğratan (Yunanistan) ın sahil ovalarına (Mora) ve (Atik) yarım adalarına (Ağrıbos) adasına saldıran ve buraları yağma ve tahrip eden, seferlerinden esirler ve ganimetlerle dolu olarak dönen, miktarı büyük bir yekûn tutan bu gemileri hangi tersanelerinde yaptırıyordu ? (İbrahim) i kaldıran korsanlar bile avlarını ellerine geçirdikten son'a (Foça) ya sığındılar (Ertuğrul) un miktarı büyük bir yekûn tutan gemilerini hangi limanda barındırıyordu. Bu liman hangi denizde hangi sahil üzerindeydi.

YAPRAK DÖKÜMÜ

Su yüzünde kayboluyor gölgeler,
Anne duaları saklanan avuçlarımız.
Ziyaretçilerin unuttuğu yer.

Bir dünya gizlidir kopan yaprakta,
Dudaklar henüz şarkı söyleyebilecektir.
Kâinatın eriyecek toprakta.

Mevsimlik kuşlara serptiğin yemler,
Ve onların gidişi bir döküm akşamında;
Bekle, haber getirecek meltemler.

EMİN ÜLGENER

(Ertuğrul) Hicri 687 (Miladi 1288) yılında 90 sene pek yakın çağlarda öldüğüne göre miladi tarihi itibarile 13 üncü asır başında dağmuş, 13 üncü asır içinde yaşamış, gene o asır içinde ölmüştür. (Halkakondilas) ise 15 inci asır içinde yaşamış ömrünü doğduğu (Atina) da, Bizans) tarafından memur olduğu (Peleponez) de ve en sonra (Bizans) şehrinde geçirmiştir. 1297-1463 yılları arasında geçen (Bizans) imparatorluğunun tarihini yazmıştır. (Ertuğrul) un, (Osman) nın, (Orhan) ın zamanlarını idrak etmediğinden kendisinden önce gelen bu zamanları yaşamış olan müverrihlerin yazılarını okuması ve incelemesi icabederdi. (Ertuğrul) zamanının müverrihi (İznik) li (Fahımeres) dir. Bu müverrih yukarda söylediğim gibi 1310 da öldüğünden (Osman) ın devrinide kısmen görmüştür. Gene yukarda söylediğim gibi (Osman), (Orhan) zamanlarının müverrihleri (Grigoras), (Halkokondilas) tır. (Halkokondilas) tabiatile bunları okumuş olacaktı. Fakat yazdıklarına bakılırsa bunların hiç birini tetkik etmediği yahut üstün körü geçtiği anlaşılıyor. Bunlar, Orhanın gemisi olmadığı gibi, ne denizde ne karada mütevazın askeri olmadığını yazıyorlar. Şu halde gemisiz korsan, ordusuz komutana benzemek tehlikesinde bulunuyor. Kendi erişmediği çağlara erişenlerin ve o çağların tarihine karışmış olan-

ların yazdıklarına aykırı isnadlarda bulunan (Halkakondilas) ın sözleri bile vesika teşkil edemez. Binaenaleyh (Halkakondilas) ın hali

Kendi şahit, Oda vahit, oda zur.

mısraının masadaki maalidir. Bunun için (Ertuğrul, Osman, Orhan) haklarında korsan demek büyük bir Bühtandır.

(Osman) ın (Rodos) harbine gelince :

İlk denize çıkış 1308 yılındadır. Zapt edilen yer de, Kalolimni adasıdır. 1308 den 1310 yılına kadar Osman, (Trikokka), (Koçhisar) ı adlı. (Bursa) (İznık)i almak için çalıştı. Bütün zamanlarını bu işe hasretti. (Bursa), (İznık), (İzmit) arasında dolaştı durdu. Değil denize çıkmak, kayığa bile binmedi. 1310 da vuku bulan (Rodos) seferi, emsali gibi külliyen uydurmadır. (Osmanlı) imparatorluğunun kuruluşu kitabının 29 uncu sayfadan yukarıya doğru sayfeleri okunulursa Osmanın vaziyeti anlaşılır.

Bay (Danişment) mütearrızına cevap verirken; (Hammer), (Osman) Gazi devrinde (Karamursal) beyin ismine izafe edilen gemilerin harp gemileri olduğunu tasrih ediyor) demektedir. (Hammer) bu sözü (Osman) devrinde değil,(Orhan) zamanını yazarken, (Karamursal) İzmit körfezinin cenup kısmını zaptetti ve bilhassa mezkür kısım malikâne olarak kendisine verildi; şu şartla ki, bu memaliki meftuhanın muhafazası için daima küçük sefaini harbiye bulunduracaktı. Türkler bu gün dahi (Hammerin zamanı) sevahilin muhafazasına mahsus bir nevi harp sefinelerine Karamursal adını verirler) diyor.

(Osman) devrinin biricik deniz vakası (Kalolimni) nin zaptıdır. (Orhan) devrinin denizciliği de (Yalova) nın (Karamursal) tarafından zaptından sonra, İzmit körfezinin cenup kıyılarının muhafazası için küçük mikyasta harp gemileri yapmak suretile (Karamursala) malikâne olarak verilmesinden sonra, banisinin adına nisbetle (Karamursal) denilen gemiler yapılmağa başlar. (Osmanlı) larda gemiciliğin başlangıcı (Karamursal) iledir. Binaenaleyh (Halkokondilas) in sözleri yalandır. ve hezeyandır.

Gelelim (Şükrullahirrumi) ye. O osmanlı müverrihile, Bizans müverrihi olan (Halkokondilas)ı zamanlarıyla bir mukakese edelim: (Şükrullah) 790—1388 yılına doğru dünyaya gelmiş 22 yaşlarında (Çelebi Memed) in saltanatı çağlarında (Osmanoğulları) devletinin işine girmiş, Istanbulun zaptından 3 yıl sonra Muharrem 861 (Teşrin sani—Kanun evvel 1456) (Behcetüt tevarihini) yazmağa başlamış 863 (1458—1459) da bitirerek sadrazam (Mahmut) paşaya ithaf etmiştir. (Şükrullah) bu kitabın ikmali zamanında

milâd yılı hesabıyla 70 yaşını doldurmak üzere bulunuyordu. [1]

(Halkokondılâs) ise :

15 inci asrın (Bizans) müverrihlerindendir. (Atina) da doğdu, Pelopo-nezde Paleogaoslarını hizmetinde bulundu. Fatihin babası İkinci Murada iki defa esir düştü.

Demekki (Halkokondilas) la (Şükrullahı rumi) ayni asrın, ayni zamanın, müverrihleridir. (Şükrullah) (Behçetüt tevarihini) (Halkokondilas) ın tarihinden önce 5 yıl kadar bir aralıkla bitirmiştir. (Şükrullah) tarihini (Osman oğlu) yurdunda Türk malzeleri içinde, (Halkakondilas) ise, yad illerde (Atina, Peleponez, Bizans) da yazdı. Uzun bir ömür süren (Şükrullah) gözüyle gördüğünü, Türklerden tahkik ettiğini yazmıştır. (Halkakondilas) ise, hiç görmediğini görmüş gibi söyler. [2] Bunun için (Osmanlı imparatorluğu kuruluşu) nun şu lahikaperçasını okursak (Halkokondilisi) daha iyi anlarız. Şimdi (Şükrullahın) tarihine kılâsik deyip geçivermek, Halkakondilasın hiç bir vesikaya dayanmıyan tarihini, vesikalarla taarruz eden hurafelerini, korsanlık hikâyelerini bir beyyine olarak göstermek - usulü tarih şöyle dursun-mezhebi insafa nasıl muvafık olur.

Bay (Danişment) muarızına cevap verirken : (Türklük sayı altı sayfa 483). [Son nokta olarak şunu da tasrih edeyim; Benim (Pahimeres)le (Gregoras) la (Osman) gazinin deniz seferlerinden bahs edildiğini söylediğim iddia ediliyor. Makalem meydandadır; ben böyle bir şey söylemedim. Bu iki menbaada (Türkler) in deniz seferleri hakkında kayıtlar bnlunduğunu söyledim] diyor.

İşte ayni mecmuanın üçüncü sayısının 220 inci sayfasında yazmış oldukları yazılar : (Fazla olarak Pahimeres, (Nikeforos Gregoros ve saire gibi muhtelif Bizans müverrihleri Türklerin bu devirlerde İstanbul adalarıyla (Sakız), (Sisam), (Limni), (Midilli) ve (Kiklat) adalarına muhtelif seferlerinden bahs etmekte ve bilhassa (Pahimeres) birinci ve ikinci ciltlerinin muhtelif yerlerinde bu seferlerin (Osmanlı Türkleri tarafından yapıldığını tasrih etmektedir.) Bu yazıların son fıkrası te'vil kabul etmez bir katiyeti haizdir. Sırası gelmişken Hammerin dediklerini de kaydedelim : (Bu

---

[1] Atsızın neşriyatından Şükrullahi rumî.

[2] Osmanın namdar bir aileden doğmuş bir hükûmdar olduğu, Garbî Avrupada bu yanlış fikrin ilk evvel ve en geniş bir mikyasta intişarından mes'ul olan "Halkokondilas„ dır. Halkokondilasın lâtince sütünlarında gösterilen tarihlerin hemen hepsi yanlış olup, takvimî noktaî nazardan, Avrupa müverrihlerinde mevcut bir çok karışıkların sebebi de bunlardır. Halkokondilasın kendisinde de bir çok yanlışlıklar vardır. XIV üncü asrın ne Bizans ve ne de Osmanlı tarihlerini iyi bilmiyor.

zamandan itibaren bahri sefidin her tarafında boğaz içinden Cebelüttarıka kadar bütün adaları tahrip eden Türk deniz haydutları cevelâna başladı. (Bizans) müverrihleri muhtelif Türk donanmalarının (Prens adaları)na (Rot), (Karpatos), (Lemnos), (Mitilen), (Kandil), (Malta) ile diğer (Siklat cezirelerine muhacemat ve tahribatını beyan etmektedirler. (Osmanlı müverrihleri yalnız (Kalolimni) fethinden bahs ettikleri ve o zamanda Osmanlı arazisi denize kadar ancak uzanabildiği cihetle, bu Türk donanmaları - ki Pahimeres) onları daima parsî (İrani) donanması telâkkî eder- Mudanya körfezinden Megri körfezine kadar Asyayı suğra sevahiline malik olan karasi, Saruhan, Menteşe Türk beylerine ait olduğuna bihakkın hükm olunabilir. Yine o zamana doğru Asya içinde vuku bulan fütuhat da böyledir. Her şey ıspat ediyor ki, bunlar (Pahimeres) in arzu ettiği gibi (Osmanlılara değil Kastamonu, Germeyan, Menteşe, Karaman Türk prenslerine isnad olunmak lâzım gelir .

Görülüyorya, (Pahimeres) alelıtlak Türklerin korsanlıklarından bahs ediyor. (Ertuğrulun, Osmanın), Osmanlıların deniz seferlerinden, korsanlıklarından bahs etmiyor. (Osman) gazinin zamanında daha yeni sahile inildiği düşünülürse, (Ertuğrul) un, donanmasını nerede yaptırdığı, nerelerde barındırdığı teemmüle muhtaç bir mesele teşkil eder.

Mevzuumuz (Ertuğrul), (Osman) ve (Orhan) ın denizci ve donanma sahibi olup olmadıkları meselesidir. Diğer Türkler mevzuumuz haricindedir. (Nikiforos grigoras) ın Osmanlı Türkleri hakkında müsbet değil, bilâkis yukarda işaret ettiğim veçhile pek açık menfi rivayeti vardır.

Orhanın son zamanlarındaki Rum eline geçişini babasının devrinde göstermek pek vakitsiz bir şey olur. (Kadı Fazıl) yahut (Gâdi Fazıl) a ısnad olunan

Akdenizi geçmişiz biz bir iki sal ile
Himmeti Merdan ile Gayipten irsal ile

beytindeki sal, her halde o zamanki kuvvei bahriyemizi gösteren bir iki sandal olacaktır. Bunlarla o tarafa geçen ve daha önce Rum eli kıyılarını tanıyan germiyanlardır.

Bay (Danişment) birinci mısraın birinci şartını, kaideten sakat olan (Rumeli) ye (doğrusu Rum elinedir) geçmişiz suretinde yazmış. (Künhul habar) sahibi Gelibolulu Ali, yukarıda yazdığım gibi zapt eder. (Süleyman çelebi) ye isnad edilen beyitte de böyle bir değişiklik vardır.

Vilâyet gösterip Halka suya seccade salmışsın
Yakasın Rumelinin Desti takva ile almışsın.

BAHAR

Kanatları mevsim yüklü kırlangıçlar ki,
Gagalarında bir yangın arzu !.
Yapraklar gibi çırpınarak,
Fersah, fersah yol aşarak,
Geçtiler hududu..

İklim bekçileri aldırmadılar...
Nerden nereye diye sormadılar.
Kaçak mallar gibi geçti bu yıl
Hududu bahar !.

Bahar, bahar şimdi beş yanımız..
Yerde bahar, gökte bahar;
Sağ, sol her yanımız;
Lâkin o bizim hücrede hâlâ ağlaşırız.

Bahar gelmiş,
Bahar gitmiş,
Yazmış, kışmış,
Umrumda mi bu misafir Tanrıdanmış!

Tanrı verir, Tanrı alır;
Neyleyim öyle behârı,
Saadet gibi mecnun ve bikararı.

Bahar ki,
Yarın gene yolcu.
Bahar ki,
Yarın gene yok!
Bir gül gibi dolaşır el, el;
Seveni bol, sevdiği çok.

Bahar ki,
Başlar geçtiği yerde hazan
Bahar ki,
Yok yere götürür dostları bazan.

Bahar ki,
İnsanlar gibi Fani !..

ORHON ARIBURNU

beytinin birinci mısrağındaki «keramet» «Vilâyet» olacak, «Desti himmet» de «Desti Takva» şekline konulacaktır. Bu beyit (Süleyman çelebi) nin değil. Ceddi Şeyh Mahmudun olduğunu, Ali, «Künhul Ahbarda» Tahir bey «Osmanlı müellifleri» nde kayıd ederler.

Naci Lugatini tamamlamağa muvaffak olan Müstecepli İsmet merhum da sehven «keramet», «Desti himmet» yazmıştır.

Bay (Danişment) (Makrizî) hakkında; [Bir çok hadiseleri bir kaç sene evvel veyahut sonra olmuş gibi göstermiş olması bunun bir delili sayılabiliyor. (Anadolu) nun batı kuzeyinde (Makrizî) nin pek güçlükle malûmat alabileceği bir uçta, henüz taazzuv etmekte bulunan (Osmanlı devleti) hakkında edineceği bilgiler şüphesiz artık, eksik, yanlıştan vareste olamaz. bununla beraber bütün içtimaî hayatları pek başka bir yerde, Mısırda yaşayan (Makrizî) yi (Atinada) (Pelopenez) de (Bizans) da Osmanlılarla komşu topraklarda yaşıyan (Halkokondilas) ile karşılaştırırsak; (Makrizî) yi mazur görmek zaruretinde kalırız. Mamafih böyle zemini, zamanı incelemeksizin, tevsika medar olmak umuduyla irad edilen vesikalar bir faide temin etmezler. Biraz aşağıda bende (Makrizî) ye dâir bir iki örnek göstereceğim.

Türklüğün Sayı 3 Safya 213 Satır 1 de Mehmet Kirişçi deye bir at var. Bu bizim Çelebi Mehmet dediğimiz zat olacak amma, yanlış yazılmış, biraz aşağıda Arapça şive ile (Şelebi) şeklinde göreceğiz. Biz ona «kirişçi» değil «güreşçi» deriz.

Urfanın orta kurununa ait notlar toplarken, (Makrizî) nin (Essuluk limarifeti düvelil mülûk) nu de gözden geçirmiş ve epiyce not toplamıştım. biraz aşağıda yazacaklarım işte o notları topladığım sırada kayd ettiğim parçalardır. [1]

Essulûkün dördüncü cildinde 824 yılı vakaları arasında (Mate mütemelliki bilâdürrum bimedineti Bursa gıyaseddin Ebülfeth mehmet bin kirişçibin

---

[1] (Essülük) 1934 ten beri Mısırda âdâpı külliyesinin tarih kısmında, müderris bay (Mehmet Mustafa Ziyade) nin nazarihi tashihi altında olarak, Kahirede Darülkütüp basma evinde basılmaktadır. Dört büyük ciltten mürekkep olan kitabın birinci cildi, üç cüz olarak çıkarılmış ve 1939 da bitirilmiştir. Müteşebbislerinin diğer ciltlerinide çıkarmağa muvaffak olmalarını yürekten dilerim. Müellifin hattı ile olan birinci cildini Süleymaniye medresesinde tasnif edilmekte olan kitaplar arasında geçen yıl görmüştüm. Birinci cildi edinmek için bana kıymetli delâletlerini ipzal eden ve kendisini burada bana gözyaşlarile andıran Fazılı şark İsmail Sahip efendidedir. Durağının uçmak olmasını ulu tanrıdan dilerim. Merhumun delâletile Bayazitte ki kitapçılardan Bay Raifin getirttiği bu kitaptan dolayı kendisine karşı beslediğim Şükranımı buracıkta anmağı vicdanî bir borç bilir ve beni Raif efendi ile görüştüren kitapçı Bay Riza Nasrullahın adınıda hürmetle anarım.

bayezid bin Murat bin Osman ve Meleke Bursa Badehu İbnuhu Hudukâr Murad Şelebi, bin Sultan Şelebi, Mehmet Krişçi, bin Bayezit Hudkâr ve zâlike fi şehri Recep)

Kirişçi, yay vesaire kirişi değil, pehlivan manasını ifade eden güreşçidir. 19 uncu asrın hemen ortalarına kadar Türkçe kelimelerimizde hareke harfleri kullanmadığımızdan, Araplar buları bizde gördükleri gibi yazmışlar.

Bizde sonra arapça kelimeler arasında gördüğümüz öz malımızı arabî bir kelime sanıp öyle kullanmışız. meselâ; İbni esirde çok rasladığımız «Sebaşı» kelimesi «sübaşıdır» bu günkü komutan manasına gelir. «Bega»ki Buğadır; tohumluk sığır, kirişçi ki:güreşçidir. Pehlivan manasını ifade eder.

[Makrîzî güreşçi kelimesini bazan isim bazan sıfat olarak kullanırdı. önce Mehmet bin güreşçi suretinde yazardı sonra da «Sultan şelebi Mehmet kiririş bın Bayezit» şeklinde de kullandı. [Makrizî], [Çelebinin] tarih ve mehalli vefatında da yanılır. Çelebi Bursada değil Edirnede öldü. Ölüm tarihi Recep 824 değil, Birinci cumada 824 tedir. Lahdi yakıldığı zaman kabartma olarak yazılan şu [Tüvffa fişehri cumadelulâ senetin erbaa ışrın ve semane mi'e] tarihi enbeliğ en kuvvetli vesikadır.

[Mekrîzî; 823 yılı sefer ayı vakayi arasında: ve uhdira birüsülil emir Mehmet bin güreşçi bin Osman sahibi Bursa;] 825 yılı vakayi arasında [Vefiha Sar Murat bin Mehmet güreşçi bin Osman bın medineti Bursa fih Sehri Recep ilâ Medineti İsianbul vehiye Kostantaniye.) 831 yılı Cemazel ahire ayı vakayi sırasında; [Vefitasiya işrinihi kademet rüsülü melikilrum bimedîneti Bursa Murat bey bin güreşçi Mehmet bin bayezid] gibi çelebi mehede, Mehmet gürŞçi Mehmet bin güreşçi dediğini görürüz [Makrizî] nin bu yazılarını okuyan, Osmanın nesebi hakkinda yazdıklarını hüsnü telâkkî etmese gerektir. Hal böyle iken onun tilmizlerinden olan ibni hacerle nasıl tevsiki nesep edilebilir. Vakıa (Makrizî,) (İbni Hacer) hakikaten vücutları mensup oldukları millete kıvanç verir. Büyük âlim ve büyük müverrihlerdir. Fakat (Osman,) Orhan devrine yetişmedikleri, o devirleri anlayabilmek için kâfi derecede vesaika malik olmadıları, memleket itibarile çok uzakta, bucakta bulunmaları, zaman itibarile de tarihten ziyade hurafeye kıymet verilen bir devirde yaşadıkları için, vakyiin arasından hakikatı seçip çıkarmanın güçlüğü gibi mani sebepler yüzünden maksuda tamamen vasıl olamamışlardır.

Kahraman (Yıldırım Bayazit) pek haksız olarak ve kendisine yakışmıyacak bir halde (Timur) a karşı (Ey Timur adlı kudurmuş köpek) meâlinde (Eyyühel kelbirul akur elmevsumu biyt teymur) deye hitap etmesi

ÜZÜNTÜ

Ümitli günlerimin ışıkları söndüler,
Yaşamak manâsını birden bire kaybetti.
Hayallerim yoldaydı, hepsi şimdi döndüler,
Bu hazin yolculukla benim ömrümde bitti.

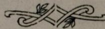

Göz yaşı, kalp vuruşu gizli emellerimdi,
Ömrümün güllerini eşeleyen elimdi.
Artık hayal peşinde koşmak istemiyorum,
Şimdi kendi tutuşmuş, kendi sönen bir korum.

Muzaffer Alper

Aksak demirin infialini mücip olduğundan Osman oğlunun nesebini küçültmek isteyeceği, (Senin bir Türkmen gemicisine müntehi olan asıl ve neslin bizce gün gibi âşikârdır.) Deyeceği pek tabidir. Bunun için demirin tecessüm etmiş infiâli bir vesika olamaz. (Düşman düşmana mevlit okumaz) atalar sözü burada da kendini bir daha hatırlatır.

İhsan Uludağ

Yeni Bir Şair

Yazan: Selim Refik

Yakında doğumunun sekiz yüzüncü yıl dönümü tes'it edilecek olan meş'hur Şair Genceli Nizamî namına Bakü Dil ve Edebiyat Enstitüsü asistanlarından Mübariz Alizade, son zamanlarda Erivanda bir çok yazma eserler bulmuştur. Bunlar iki kısma ayrılmaktadır:

1 — Farsça eserler
2 — Türkçe eserler

Farsça eserler arasında Nizamînin Milâdî on altıncı asır bidayetinde yazılmış bir hamsesile, Husrevî Dehlevînin Heft-i peykere bir naziresi ve Nizamî gibi Türk olduğu halde şiirlerini Farsça yazan, Baylâkâninin dört bin mısradan ibaret eş'ari vardır. Bunlardan başka bir de onyedinci asıra ait bir yazmaya tesadüf edilmiştir ki, burada da Nizamî nin eserlerinden alınmış parçalar, Hakanî, Boylâkânî ve sairenin şiirleri bulunmaktadır.

Türkçe eserler ise, Çağatayca ve Azerî Lehçesile olmak üzere iki kısımdan ibarettir. Çağatayca eser bir tanedir, divandır ve Nevaîye aittir. Onbeşinci asırda, şair henüz hayatta iken yazılmıştır. Nevaî divanının muhtelif nushaları varsa da bu nusha gerek eskiliği gerekse şairin, tesir sahasının genişliğini göstermesi itabarile mühimdir. Mübariz tarafından elde edilen eserler arasında bilhassa dikkat nazarını Hâmî isminde bir şaire ait mesneviler celbetmektedir. Şimdiye kadar malûm olmıyan bu şair onbeşinci asırda yaşamış ve şiirlerini Azerbaycan lehcesile yazmıştır. Bulunan mesneviler şunlardır :

1 - Yusuf ve Züleyha
2 - Hanefiname
3 - Mahşername

Umumiyetle çok az tetkik edilen Azerbaycan edebiyatının onbeşinci asrı hakkında da şimdiye kadar ciddî araştırmalar yapıldığını ve Türkçe şiirleri bulunan şeyh Kasümülenvar, Hicrî 846 ve Milâdî 1442 de katledilen ve bize hece veznile 55 dörtlük bırakan Halil bin Ahmet, hayatının mühim bir kısmı siyasî mücadelelerle geçen Cihanşah, 890 da vefat eden

Halilî, ilme, şiir ve musikiye fazla temayül gösteren, aynı zamanda edebiyatımıza Habibi gibi kıymetli bir şair kazandıran sultan Yakup, Yakup devrinde Tebrizdeki tekkesile şöhret kazanan şeyh Ömer Ruşenî, 9 ncu asır sonlarile 10 uncu asır başlarında hayatta bulunan Matemî, yine 10 ncu asırı idrak eden Hâşimî, Lâtifi teskeresinde takdirle bahsedilen Sururî, kıymetli bir şair olan Hâmidî, Bihûdî ve meşhur Habibi gibi şairlere ait bir çok eserlerin kaybolduğunu düşünecek olursak, bu üç mensevinin Türk Kültür hazinesi için ne büyük bir kazanç teşkil ettiğini daha iyi anlamış oluruz. Alâkadarlara hayatı, eserleri ve şahsiyeti hakkında ilk fırsatta tafsilât vereceğimiz Hâmî ile Türk edebiyatının yeni bir sima kazandığı muhakkaktır.

NAL SESLERİ

İmkân ki, yıldızlar kadar uzak,
Ve arzular ölüm kadar yakın.
Şafakla beraber başlayan akın...
Yıldızlarla ölüm arasında.

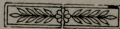

Nal sesleri köpürmüş atların
Göksüme yatınca dinlediğin.
Nal sesleri: — İçinde maviliğin —
Bir akar su, süzülür billûrdan.

Dinle sabrın yeterse göğsümde
Nal seslerini ki uzaklaşmada.
Ne atlar menzile yaklaşmada,
Sükûn ikliminin çiçek mevsimi.

M. N. A.

GÜZELLİK

Yazan : J. M. Scatt *Çeviren: M.Rami Karul*

Güzellik, sonsuz, ebedî ve evrenseldir; Gecenîn ortasında kendini kaybetmiş bir yıldız kadar uzak, kalbinizi güzelleştiren çocuğunuzun gözleri kadar size yakındır.. Güzellik her yerdedir; her şeyde biraz güzellik bulunabilir; Sabahın solgun, erken anlarında her güzel şeyi seven bir kuşun soluğu gibi hafif... Güzellik bizim içimizdedir.

Yüksek hareketlerimizle biz, güzellik olarak görünür ve kendimizi her yerde, gökle toprağın öpüştüğü ufuk hattında, aşırı neş'eli renklerle boyanmış bulutlarda, sihirli köpüklerini kendi içinden gelen ahengile ören dalgalarda, bir birile yarışan köpeklerin hareketlerinde, etrafı nağmelerile dolduran kuşların uçuşlarında, hareketsiz duran otlarda ve harmanın savruluşunda güzelliği görebildiğimiz gibi; onu dostlarımızın yüzünde de görebiliriz... Ve güzellikleri seyrederek bizde güzelleşebiliriz..

Güzellik varlığın, hayatın ve hareketin temellerinden biridir. Bir güzele acıkmışızdır; ve mutlaka tatmin edilmem'z lâzımdır. Bir insanın varlığı için güzellik te ekmek kadar lâzımdır. Ve susamış bir kalbi besleyen güzellik, insan için, vücudunu besleyen ekmek kadar mübarektir.

R. W. Emerson: «Güzellik, varlığın maazeretidir» diyor.

Sevimliliğin haklılığı, kendi içinde parlar. Güzel gözlerin kendilerinden başka şahide ihtiyacı yoktur. Güzel gözlerin parıltısı bana öyle gelirki, kendi güzelliklerine yemin etmektedirler.

Kâinatın tek güzelliği, kendini güzellikler arasında gösterir. Güzellik gelir ve gider ; İçimizde kendisine bir yuva kurar, bir an kalır....

ONUN AŞKI

Senin için oğdum dişlerimi,
Senin için tarandım, fırçalandım,
Evim senin için sabun kokuyor,
Yalnız senin için boyandım.

En ince elbiselerimi giyiyorum:
Beğenirse diye.
Senin geçeceğin saatte işimi
bırakıyorum.
Ve sen sadece gülüyorsun halâ;
Ve ben sadece sana bakıyorum.

N. Seriman

Güzellik müşfik bir yüze, tebessüm gibi gelir, gider.. Bir gülüş yanındaki yüzleri gülümsetmesi gibi, her güzellik, ardında, bizi yüksel ten saf güzellikten bir şeyler bırakır..

Birbirini kovalayan dost kuşlar gibi, bulutsuz bir semanın ışıklari gibi, nehir sularını almak için yükselen dalgalar gibi, güzellik birbirini kovalar.

Güzellik bazanda iki sevgilinin gözlerinde neş'eli ışık halinde görünür.

Gelip geçen güzellikler, birazda bizim içimizde kalır ve bizi güzelleştirir.

Bir dost şarkı söyler; «Batan güneş nereye gitti?» Ve Batan güneşin güzelliğini, dua eden bir çocuğun sükûnetinde, ressamın tablosundaki sıcak renklerde, şairin nağmesinde, ve sevgiliye ithaf edilmiş ateşin mabedi olan âşıkın kalbinde iki misli olarak onu yine bulur.

Güzelliği seveni, o güzelleştirir. Bizi insan eden güzelliktir. Bir güzellik aşıkı asla kabalaşamaz, hayvanlaşamaz.

Güzelliğin yaşadığı bir kalb, hiç kimseye ve hiç bir şeye karşı kinin giremeyeceği bir limandır; ve güzel bir ruh şefkatden uzak değildir.

Çocuklarımızı Nasıl Yetiştirelim?

IV

Ali Boysan
San'at Mektebi Öğretmenlerinden

Ukusu az ve fena olan bir çocuğu tahrik eden içkilerdan (Kehve, çay, ve ispiıtolu...) , akşamları hazmi güç yemeklerden, bilhassa etten uzak bulundurmalıdır.

Uykuya ayrılan - yerin yani yatak odasının - sakin bir uykuya elverişli olmasına dikkat edilecektir. Oda iyi hava almalı ve çocuk karanlıkta yatmayı ihtiyat edinmelidir. Muhtelif yaşta iki kardeşten biri uyurken diğeri ayni odada çalışmamalıdır. Karanlıkta uyuyamıyan bazı sinirli çocukların bu arzularını kabul etmemeli, ağlama ve sızlamalarına ehemmiyet vermiyerek sureti katiyede karanlıkta yatmıya alıştırmalıdır. Bu hususta yumuşak ve müsaadekâr davranmak muvaffakiyeti temelinden sarsar. Çocuklar iyi uyuyup kâfi gıda aldıkça sinirleri de yatışır ve evvelce tahammül edemedikleri şeyleri mukavemetsiz kabul ederler.

Uykuya karşı, mücadelesi hiç kolay olmıyan, bir engel vardır : Gürültü. Bir çok kiracıların oturdukları apartmanlarda gramofon, radyo, gece toplanmaları, yahut sadece yüksek konuşma ve gezinmeler olur. Bunlardan başka bir de caddelerin gürültüleri vardır. Büyük caddeler geceleri bile sabaha kadar gürültüsüz kalmaz. Bu caddeler üzerindeki evlerde mümkünse daha iç taraftaki odalarda yatmalı ve pençereleri kapamalıdır.

Uykusuzlukları marazî olanlarla çok uyuyanlardan burada bahsetmiyeceğiz. Bu daha ziyade hekimlik bir iştir.

HER ŞEY GİBİ

Dağlar yüksek, dağlar uçurumlu..
Tabiat zalim, tabiat kurumlu..
Yolların başı yok gibi. Yolların sonu yok gibi..

Anlattığım nedir?..
Değişebilir
Herkese göre..
Zığana'yı söylemek istedim ben..
Sen
Hayat diyebilirsin buna . .
Şuna
Göre de, kim bilir ne..

Bu da aşkın gibi, bu da aşkım gibi,
Bu da her şey gibi
Gözlerin aynasında
Kafaların tasında
Eriyor..
Aslını kaybediyor...

İsmet Kür

Çalışmayı dinlenmek takip eder. Çalışmak da devamlı değildir. İki enerji sarfiyatı arasına, bir fasıla sıkıştırmak ister. Bir yorgunluktan diğerine dinlenmeden geçmek hatasından kaçınmalıdır.

Bunun gibi, yemekler de uzviyetimizden ehemmiyetli bir gayret ister. Bu sebepten yemekleri iki uzun istirahat zamanı arasında yemelidir. Yemeğin arkasından gene dinlenmek gelir. En iyi dinlenmek uzanmak suretile olur. Bu halde kalbin çalışması asgarî hadde iner. Çünkü kanı başa, parmak uçlarına kadar sevketmek için fazla gayret sarfından kurtulmuştur. Yatakta uzanmak imkânı bulunmazsa, bir şezlonk üzerine oturup bacakları uzatmak veya bir sandalya üzerine koymak muvafık olur Bu, aynı zamanda, yorgunluğa karşı, insiyakî bir müdafaadır.

Okuldan veya oyundan dönen çocuk yemekten evvel en az beş dakika yatağına veya divan üzerine uzanmalıdır. Bazıları daha uzun bir dinlenmeye muhtaçtır.

Yemekten sonraki istirahat daha mühimdir. Bu esnada mide ile gıdalar arasındaki mücadele son haddindedir. Bütün hayatî faaliyet hazım cihazı bölgesinde toplanmıştır. Hiç bir şeyle meşgul olmadan bir çeyrek saat veya 20 dakika uzanmak hazmı kolaylaştırır. Bu dinleme neticesinde fikrî ve fizikî çalışmamız daha verimli olur. Eğer insanlar daha küçük yaşlarda

şu üç noktaya gereken ehemmiyeti vermiş olsalardı, hiç mide rahatsızlığı çekmezlerdi: *Bünyeye uygun yemek, kâfi idman, tam sırasında istirahat.*

İstirahat, sadece bir sağlık tedbiri değil, ayni zamanda hakikî bir ilâçtır. Sinirli çocuklar günün muayyen saatlerinda sistematik bir istirahata mecbur edilirse, umumî sıhhatının derhal düzeldiği ve kilosunun arttığı görülür. Çocuk, her hangi bir şekilde ağrıdan, sızıdan şikâyet ederse onu derhal yatırmalıdır. Bazan uyku her şeyi yoluna koyabilir.

Temiz havanın faydasından bahsetmek lüzumsuzdur. Herkes onun iyiliğini bilir ve onu ister. Bazan ona kendisinde olmayan meziyetler de atfedilebilir; fakat o, yalnız başına her derde şifa değildir. Lâkin, temiz havanın vücude lâzım olduğu da inkâr götürmez.

Gündelik gezintilerin, haftalık; ekskürziyonların, tatil gezilerinin faydasından evvelce bahsetmiştik. Bunlar, sadece idman değil, aynı zamanda daha temiz ve daha canlı bir muhitte bulunmak fırsatını veren imkânlardır. Çocuklarımız nefes almasını bilmelidirler. Okullardaki beden hareketlerinde bu nefes almalar da vardır.

Günlük çalışmaya, göksü bol hava ile dolduracak derin nefes hareketlerile başlamalıdır. Bir çoklarımız, normal hallerde ak ciğerlerimizin ancak pek küçük bir kısmını kullanırız. Fena neticeler vereceği pek tabiî olan bu alışkanlığı terketmelidir. Çocuklar her şeyden önce derin nefes almanın faydalarını öğrenmelidirler.

Yemekten önce, gezintiden dönüşte, beden hareketlerini müteakip... yapılacak birkaç nefes alma hareketi iyi neticeler verir. Fakat güzel kararlar verip, programlar çizdikten sonra bir çok mülâhazalarla çok geçmeden terketmeğe kalkışmamalıdır. Bu her bakımdan kötüdür. Çocuklar, faydalı olan şeyleri insiyakî bir surette, düşünmeden yapmağa alışmalıdırlar. Çok şayanı memnuniyettir ki çocuklarımız, öğretmeyi ihmâl ettiğimiz, bu nefes alma hareketlerini teneffüslerde ve oyunlarda tatbika meydan buluyorlar. Koşarken, sıçrarken, bağırırken aynı zamanda teneffüs cihazı otomatik olarak harekete geçer. Şu halde çocuklarımızı hareketten menetmiyelim. Esasen sevki tabiî bizim ihtarlarımıza lüzum bırakmadan onları adeta teşvik eder. Bir çok ebeveyn çocukların bu ihtiyaclarını bilmezler. Bir umumî bahçede veya gezintide anne ve babaların şu ihtarlarını kim duymamıştır: Koşma, düşersin. - Dikkat et, elbiseni yırtarsın. - Kımıldayıp durma, beni rahasız ediyorsun. - Uslu dur. - Yavaş yürü!...

10 yaşındaki çocuk, 50 yaşında bir adam gibi duramaz. Elbiseler, roplar çocuklar için yapılmıştır. Çocuklar elbise ve roplar için yaratılmış

değildir. Terlemenin hiç bir zararı yoktur, yalnız arkasından soğuk almamalıdır. Ter ile zehir ve su vücutten ihraç edilir, bu bakımdan faydalıdır. Şüphesiz çocukların bir umumî yerde veya tanıdıklar yanında itişip kakışmaları, şamataları, çekilmez bir hal alır. Fakat çocuklara da koşacak, oynayacak, bağıracak bır saha ister. Evinizde bir bahçeniz varsa orada, yahut umumî bir parkın sakin bir köşesinde, kırda onları serbest bırakınız. Oynasınlar, ciğerlerini temız hava ile doldursunlar.

Daima açık havada yaşamamıza imkân olmadığına göre, oturduğumuz binaların havasını mümkün olduğu kadar iyileştirmeği düşünmeliyiz. Dershanelerin havalandırılmasını ayrı bir bahse bırakarak yalnız evlerden bahsedeceğiz. Yazın pençereleri gece ve gündüz açmağa, yukarıda bahsettiğimiz gürültü hariç, bir mani yoktur. En sıcak mevsimlerde bile sabaha karşı havanın serinlediğini unutmamalıyız. Çocuklar gecenin sıcağından veya sarsak yatmalarından dolayı üzerindeki örtüleri atmışlar veyahut üstlerine yatmışlardır. Eğer pencereler boydan boya açık ise soğuk almak tehlikesi vardır. Buna karşı çocukların bellerine birer fanila kemer bağlamak faydalıdır.

Havaların serinlediği mevsimlerde, havalandırma meselesi daha çok ihtiyat ister. Çok soğuk mevsimlerde de devamlı bir havalandırma ve kâfi hararet lâzımdır. Bu halde bir pençereyi aralık bırakıp odayı ısıtmalıdır. Pencere ve kapı kapamak suretile oda içinde hararetin muhafaza edileceği pek zayıf olarak kabul edilebilirse de, havalandırma olmayacağı için fenadır. Kapalı hava, saf hava ile mukayese edilemez. Saf hava için ise biraz fedakârlık ister.

En kolay havalandırma sistemi pençere açmaktır. Bu halde hava cereyanı çocuğun yatağı üzerinden geçmemelidir. Yoksa, anjin, nezle... gibi hastalıklara tutulmak tehlikesi vardır.

Daha muvafık olanı müteharrik lâmellerdir. Bunlar pençerenin yüksek kısmında olurlar. Lamelin az veya çok açılmasile hava cereyanı tanzim edilir.

Hararete gelince, sıcaklık kaynağı bir çeşit değildir. Odun ateşi şüphesiz en sıhhî ve hoşa gidenidir; fakat külfetlidir. Ocak iyi çektiği takdirde iyi bir vantilâsyon hizmeti de görür. Sobalar gaz kaçırmaları dolayısile az çok tehlikelidir Zamanımızda merkezden ısıtma tertibatı kaloriferler kullanılmaktadır. Bu, büyük binalar için en muvafık ve ekonomik olan şekildir. Elektrik ile ısıtma şüphesiz inkişaf edecektir. Bu son iki şeklin havalandırmaya faydaları yoktur. Havayı kuruttukları için kapalı

Yaşanmış Saadet

Hafızamda bir hayal var ki, sükun kadar tatlı...
Işıklı bir liman kadar munis ruhumda gözleri.
İpekten bir yolla semadan gelir her akşam,
Baharı bitmez bir iklime götürür görünmez elleri.

Sükûnun muztarip ve muhteşem musikisinde,
Allahı değil, seni duyardım karanlıklar kadar.
Tedayilerle bütün mazi karşımda şafaklaşır,
Bütün hülyasile sende tekrar ederdi hatıralar.

Bütün hülyası, bütün mazisi, bütün rüyasile...
Bütün gençliği, saadeti, neşesile hayat;
Yaşardı karanlıkta bir şehir kadar müphem çizgilerle,
Resmederdi semaya "altın zaman„ı söylediğin serenad..

Ve böylece yaşanmış bir şiir halinde sevdamız,
Güneşin parıltılarla yandığı bir denizde;
Asla uyandırılmadan kalacak emin ol..
Ve asla unutamıyacağız aşkı... ikimiz de...

İsmet Bozdağ

yerlerde kâfi derecede rutubet verecek tertibata ihtiyaç vardır. Daima rutubetli tutulan ve radyatör üzerine konulan içi kum dolu bir kap bu vazifeyi görebilir.

Giyinmemiz ve çouklarımızı giydirmemiz de moda iledir. Bir kaç yıldan beri kadın ve çocuklarda fazla giyinmek moda halini almıştır. 1914 1918 harbi sonlarında kadınların dizlerden aşağı inmiyen eteklikleri hatırdadır. Son yıllarda bu moda gene kendini gösterdi. Bu modayı ahlâki noktadan tenkit edecek değilim. Yalnız sağlık bakımından ele alıyorum. Kışın hafif ve kısa rop, ince çorap giymek her halde sıhhî değildir. Soğuğa karşı vücut mukavemeti bu şekilde arttırılmaz. Bir çok kimseler, insanın tabiî hararetini muhafaza için sarfettiği enerjiyi düşünemezler. Bu enerji sarfı fiziki çalışma halinde daha fazladır. Sarfiyat, mevzu küçük olduğu nisbette büyüktür. Bunun için çocuklarımızı, bilhassa zayıf - olanları kâfi derecede giydirmeliyiz. Mukavemetlerinden emin olduğumuz gürbüzleri. iyi yiyip hazmedenleri başları, kolları, bacakları çıplak gezdirebiliriz Fakat, zayıfları, iştihasızları, hareketsizleri üşütmemeye çok dikkat isler. Odalarını da havalandırmayı unutmıyarak ılık bulundurmalıdır. O zaman hayatî gelirlerini soğuğa karşı mücadeleye harcamıyarak, çalışmak ve her şeyden önce kuvvetlenmek için kullanacaklardır.

Vücudun soğuktan muhafaza edilmiye dikkat edilecek en mühim kısmı ayaklardır. (***Pasteur***) kuvvetli ve besili tavuklara kolera aşısı tatbik etti, muvaffak olamadı. Çünkü, onların hayatî kuvvetleri hastalığın saldırışına muvaffakiyetle karşı koydu. Ozaman, ayaklarını bir müddet soğuk su içinde tutmayı düşündü. Bu küçük tecrübe hayvanları zayıflattı. Aşı da muvaffak oldu.

İnsanın, ekseri hallerde, diğer hayvanlardan okadar farklı reaksiyonları yoktur. O halde çocuklarınızın, bilhassa zayıfların, ayaklarını soğuktan koruyunuz. Kışın, dizleri, baldırları örtmek, soğuklarda yün çoraplar üzerine kısa konçlu yün çorap giydirmek çok faydalıdır. Okul dönüşünde fotinlerini çıkarır çıkarmaz ayaklarına kalınca şoson giydirmeli ayakları üşümüş ise sıcak su banyosu yaptırmalıdır. Yattıkları zaman gene ayakları soğuk ise ayak ucuna sıcak bir cisim (şişe, tuğla. .) koymalıdır. Bu tedbirleri alır ve diğer sağlık kaidelerine uyarsanız, çocuklarınızda, üşümekten doğan hastalıkların ehemmiyetli surette azaldığını, daha çok çalıştıklarını ve iyi talebe olduklarını sevinçle göreceksiniz.

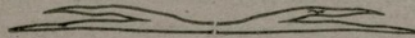
Sağlık kaidelerinin tamamile tatbiki.. Bu ehemmiyetli bir noktadır. Sıh-

hat, terbiye gibi, bir terkip işidir. İyi niyet sahibi bir çok kimselerin bu meseleyi yalnız bir taraftan görmeleri bizi kederlendirmektedir. Bazı doktorlar için sadece ilâç mevzubahistir. Tabiatçılara göre yalnız gıda üzerinde durmalıdır. Bazıları da beden hareketleri taraftarıdır. «Müller»e göre: «Beden hareketleri hazmı kolaylaştırır. o kadar ki her hangi bir bünye her hangi bir yemeğin hazmında asla güçlük çekmez.» Bu iddia biraz ileridir. Hakikatta hepsi lâzımdır. Gıda uykuya yardım eder, ve beden hareketlerine yol açar. Beden hareketleri hazmı kolaylaştırır. Dinlenme ile de sarfedilen enerji yerine gelir. İyi seçilmiş elbise, uygun havalandırma ve kâfi sıcaklık hastalıklara mani olur. Bu da gıda ihtiyacımızı ve beden hareketleri yapmamız lüzumunu bir kaide haline koyar. İlâç, anî olarak mukavemetini kaybeden uzuvlarımızda tahrik veya takviye suretile faydalı olur. Çocuklarımızı, hayat seyyahatinde, hiç mes'ul olmadıkları kifayetsizlik, maddî ve manevî kusur ve kazalara karşı, tabiatın bize verdiği bütün kaynaklardan istifade ederek, korumamız gerektir. Onları muvaffak eden ve etmiyen şeyleri ve sebepleri, onları dikkatle tetkik ederek, öğrenip gereken ihtimamlarda bulunmalıyız. Lüzumu halinde bize çok faydalı olacağı şüphesiz bulunan doktora müracaati de unutmıyalım

Nihayet, çocuklarımıza kendi kendilerine bakmalarını da öğretelim , Bu, onlara hayatı öğretmek demektir.

Bölge San'at Okulu

Ali Boysan

BURSA

İsmet Bozdağ

Havasında en nadir çiçeklerin kokusu, Toprağında en leziz meyvelerın bereketi, Dağlarında en serin pınarların soğuk yangınlarile yeşil şehir! Sana aşıkım!!..

Alımlı bakışlarında; tutuşan ufuklarından bir kıvılcım, Pınarlarından serin bir aydınlık, çiçeklerinden, parlak ve büyülü gölgeler var... Gözlerin; ince dağ çiçekleri, kestane, çam ve senaber yapraklarından işlenmiş bir renkli minyatür gibi.. Dudakların; Akşamlarının kızıllığını, dağlarının sükûnunu, Pınarlarının tebessümünü taşıyor. Yüzünde, saçlarında, alımlı şahane boyunda, ruhun damla damla emdiği ve sermest olduğu bir şiir rüyası yaşıyorum...

Bana öyle geliyor ki; Yıldızların, güneşlerin, mehtapların ve kuşların bile başka iklimlerde bulunmayan «*Zümrütanka*» kabilinden bir metağ... Bir çınarın enli yapraklı, yeşil kanadı altında insana: erimiş bakır gibi yakıcı, seyyal güneş, — ruha sükûn getiren yakomazlarla — ışık cümbüşleri yapıyormuş gibi gelir...

Ay, Mor dağlarının üzerinde belirmesin!! Vadilerde çılgın bülbüllerin, geceyi vecde getiren serenadlarını söylemeğe başlar... Yeşil bir bahrimuhit, köpüklü asaletini ovaya serper... Sema, Hilkat günlerinin esrarlı, yaratıcı ve gönle rikkat getiren filizî aydınlığında yıldızdan çiçeklerini açar..

Ahh... Gövercin kanadı kadar beyaz, ve kuğu boynu kadar ince minarelerin, yıldızlı boşluklara serptiği şiiri nasıl söylemeli??.. Mistik bir şark tevekkülü içinde, Semada başka bir sema gibi serilmiş karanlığa, oymalı şerefelerden meçhul kasideler söylenir... Kubbelerde istiğrak, pençerelerde sükûn şarkıları titrer.. Ay ışıkları servilerin

ince karanlık vücutlerine yeşil harmaniler giydirir.. Sema ve toprak ay ışığı rengini alırlar... Radyoların dünyayı avuçlarına toplamış hoparlörlerinde kemanlar parçalanır. Kitaralar inler. Vecd, ihtiras dolu dudaklar, yakan seslerle şarkılar söylerler. . Mehtap, musiki, ve tabiat.... İşte Bursa gecelerinin üç unsuru...

Beyaz minareli, siyah bacalı güzel sehir!.. Yeşil bir anfiteatr gibi dağlara yükselen halinde şiir inceliği, çelik seslerle dönen makinelerinde, gurur asaleti ve onları sihirli temaslarla çalıştıran ince, fil dişi parmaklarda, gönül çarpıntıları var .. İçinde doğup büyüdüğüm, gülüp ağladığım kahredip yarattığım güzel toprak... Bu gece ruhumla değil fakat, kollarımla seni saramadığım, seni kendi hüviyetime karıştıramadığım için acılı ve içliyim. Bir kadın vücudu kadar, yumuşak nemli ve serin, topraklarına kapanıyorum... Seni öpüyorum... öpüyorum... öpüyorum... Ve başımda çam kokulu rüzgârların esiyor.

İsmet Bozdağ

BEN

Ne gölgemde bir nefes, ne de hayalimde ses;
Hülyamın kucağında başka bir insan gibi;
Benliğimde sanki ben, ikinci bir kan gibi,
Dolaşıp taşıyorum, taştıkça yaşayorum.

Arzuma adım, adım
Yanaşırken muradım·
Gene içimde benim.
Beklediğim şey yarım...

Refik Gürel

BURSANIN SON ASIR BEKTAŞİ ŞAİRLERİNDEN İKİ KARDEŞ

(MUSTAFA RAKIM - ALİ NAFİZ)

Yazan : NACİ KUM

Mustafa Rakım : 1281 - 1309 Rumî

Bursanın (Yiğit Cepit) mahallesinden (Hekim Ali Efendi oğlu) Mustafa Rakım, Bursada, doğmuş ve ilk tahsilini mahalle mektebinde yapmıştır. Kendisi küçük yaşta çok zeki ve hassas bir fıtrata malik olup Babalarının intisab etmiş olduğu Bektaşiliğe küçük yaşşında intisaba heves etmiş ve 1294 tarihlerinde İstanbula giderek Merdiven Köyünde Şahkulu Dergâhında Mehmet Ali Hilmi Dede Babadan nasib almıştır. Mustafa Rakım o dergâhta bir müddet kaldıktan sonra Sivasın Hardal Nahiyesinde (Tunus Şarki) de (Kerem Ali Baba Dergâhında) postta oturan (İsmail Hakkı Baba) dan hizmetini ve nasibini ikmal ederek 1296 tarihinde Kerbelâya gitmiş, fakat bütün arzusu Horasan Diyarına seyahat etmek olduğu halde bu sefer muvaffak olamıyarak Sivasdaki Kerem Ali Baba dergâhına evdet etmiştir. Şair bu dergâhta hizmette iken zekâsının fâaliyetini şiir yazmak ve bazı aletler ihtira etmek gibi faydalı işlere tatmine calışarak bisiklet gibi üç tekerlekli bir araba yaparak bununla 6 saatlik yola gitmiş; tahtadan bir saat yaparak bu asma saatin toplarını taştan takmış ve mükemmel işletmiştir. Onu tanıyanlar, kendisine ***«Firenk akıllı bir adam..»*** derlermiş.

Mustafa Rakım, seyahati de çok sevdiğinden Anadolunun muhtelif kasaba ve köylerinde gezip dolaşarak Bursaya - kendi vatanına sılaya geldiği 1405 tarihinde yine Kerbelâ ve Horasan diyarlarına gitmek arzusuyle ortanca kardeşi Ali Rizayı beraberinde alarak Kerbelâya hareket etmiş ve 1308 tarihinde Kerbelâdan Horasana gitmişlerdir. Kerbelâdan bir defa mektubu gelmiş ise de Horasandan hiç haberi alınmamış ve oralardan gelen bir seyyah devrişin rivayetine göre iki kardeş, Horasanda (Şarut) ka-

sabasında ölmüşlerdir

Mustafa Rakım'ın bir şiir mecmuası varmış sa da maalesef kayıb olmuştur. Sivasın Hardal nahiyesindeki tekkede ve o civarlarda Rakım'a ait eserlerin bulumak ihtimali vardır. Şimdi Badırga da oturan kardeşi Ali Nafizin hatırında şu kıt'a kalmıştır:

« Sureti şab-i katattan görmüşüz nur-i celi
Mest-i hüşyarız ezelden bir bölük merdaneyiz.
Kâbe kavseyni okursa Rakıma zahit müdâm
Sırr-i ev edna'yı bilmez anda biz dür daneyiz »

Ali Nafiz : 1288

Mustafa Rakımın biraderi olup, şimdi berhayattır. Bursa merkezine bağlı (Badırga köyü) nde yerleşmiştir, 68 yaşındadır. Bay Nafiz, ilk tahsil derecesinde okumuş, küçükken onu kunduracı çıraklığına vermişler, bu san'atta epice ilerlemiş; o da babası ve ağabeysi gibi Bektaşiliğe intisap ederek Bursada Filibeli İbrahim baba'dan nasib almıştır. Ulucamide ders hocalarından bir parça (Nahiv) cümlesine kadar, kendi hevesiyle okumuş sonra san'atta çalışmıştır.

Badırga da sâkin ve münzevî bir köy hayatı yaşıyan şairimiz, yüksek bir tahsil görmüşçesine fikrî ve hissî kabiliyetlerini inkişaf ettirmeğe muvaffak olmuş, her Bektaşi şairi gibi mistik ve rindane nefesler, nazımlar doğurmuştur. Şairin bana verdiği ve söylediği nazımlardan bazılarını yazıyorum:

(1324 te söylemiş)

Saki-i devran-ı aşktan içtim amma kâsesin
Nûş edince sildi gitti kalbim içre karesin
Danei peymanedir hem kasveti kalbe cilâ
Gel tevessül eyle sen de bulmak için çaresin.
Zahida söylerse bana zülfi anber sakiyi.
Nakdiçin canım verirdim bulmağa meyhanesin
Şerha şerha açtı amma yâreyi peymaneler
Merhemi mey'le sararlar daima ol yâresin.

Mey içerken dem sürerken NAFİZA Meyhanede
Gûş edince mestolurdum medh-i Hayder nâlesin.

Müptelây-i derd-i aşkım, kalb-i viran bendedir
İçmişem sahbay-i aşkı tende seyran bendedir.
Nuşedip cam-ı Aliden best-i zincirem hele
Bende-i Âl-i Aba'yım ulu Yezdan bendedir.
Katre-i âb-i zülâli nûşeden bilmez memat
Lâ yemûtu remzi içre rah-i irfan bendedir.
Okunan esma-i hüsnâ vasfıma oldu delil
Dört kitabın aslı bende sırr-ı furkan bendedir.
Geldim ise kâinata dilpenâh ettim bu gün
Çekilen âdaya karşı tığı Berran Bendedir.
Aslıma mîrac edüpdür cümle eşya ins-ü can
Gösterir hüsnünü daim sırr-ı Sübhan bendedir.
NAFİZA edna kişiyim suretâ oldum hakîr
Tahtıgâh-ı Mısrım içre hükm-ü canan bendedir.

Kar-ü kisbiyçün değildir bilmeyenler râhini
Arayup bulmak dilersen yolunun ağâhini
Almayan ilm-ü maarif mektebinden bir sebak
Dûzah içre girdi anlar demez eyvallahini
Görmeyen hayrette kaldı vechi didarı bugün
Nâr-i firkat yaktı cismin bilmedi Allahini
Mushaf-i natık oluptur NAFİZA kurra olan
Lâmeliften farkederler remz-i illallahini.

Kemali sıfâtın izhar eyleme
Şemi kâinatsın ısrar eyleme
Evhama düşüb de efkâr eyleme
Hak zatıdır zâtın inkâr eyleme.

İptida tertibin müfredattır hem
Müfredattan gelir fikreyle bir dem
Cûybar eylese çeşmindeki nem
Hak zatıdır zatın inkâr eyleme.

İttisal infisal unsurdan gelir
Mebde' ve mîadın buradan alır.
Hakikat yüzünden terkibin bulur
Hak zatıdır zatın inkâr eyleme.

Aldanup eşyaya meyletme ancak
Meyleden eşyaya cahil muhakkak.
İhlâsı zatındır ol Rabbülfelak
Hak zatıdır zatın inkâr eyleme.

Kenzi hakayıktır vücudu Âdem
Mektûm olan sırra olunmaz mahrem,
NAFİZA hilkatte eşyadan akdem
Hak zatıdır zatın inkâr eyleme.

Cümlenin aradığı matlub nedir?
Gece gündüz taptığı mâbut nedir?
Hali gaybubetten etme istimdat
Gozüne görünen meşhut nedir?
Sen gümen etme bu söze ey sofu
Kıl tefekkür âleme maksut nedir?
Nefy ile isbat ezelî birdürür
bu arada İblis-ü merdût nedir?
Âbd için iksasına lebsi cedit
Maveradan devrolan mâdut nedir?
Bir emirdir cümlesinde NAFİZA
Tefrit-ü ifratına mazdut nedir?

Bir gönüldür âlemi tezyini elvan eyleyen
Bir gönüldür Âdemi ekvana sultan eyleyen
Harü haşâk içre zahit açtıran ol gülleri
Bir gönüldür *Andelibi* zârü giryan eyleyen
Bir gönüldür hâtemi mührü Süleyman saltanat
Bir gönüldür tahtı üzre hüküm ferman eyleyen
Nâri Nemrud'u Halilullaha gülzar eyleyip
Bir gönüldür nâr içinde seyri canan eyleyen
Bir gönüldür kâbe kavseyn içre remzi essalâ
Bir gönüldür Sidrede Cibrili hayran eyleyen.
Sırrı Baridir hakikat harf-ü savt olmaz ana
Bir kuvayi mânevîdir anda devran eyleyen
Bir gönüldür devreden eşya içinde NAFİZA
Çün gönül tahtında daim Şahi mihman eyleyen

GEMİDE

Deniz dalga dalga köpük,
Bu köpükleşen dalgalarda biz
Batar çıkar gideriz.

Gemimiz,

Suları yara, yara,
Çarparak dalgalara
Yol alır enginde... Deniz çıksa dağlara.

Gözlerimiz ufku deler;

Engin... kapkara...
Direkte bir soluk fener,
Etrafta görünmez kara.
Kafamızda parçalanır kudurmuş çılgın rüzgâr,
Göksümüzde kısılır kara yelin çığlığı;
Yolumuzu gösteren içimizin ışığı.
Köpüre köpüre yükselen dalgalar,

Dağlara çıksada;

Bu aman bilmeyen kudurmuş deniz,

Bir kara yılan gibi saldırsada;

Engine açılır gemimiz..
Sarsılmayan ümid dolu, azim dolu içimiz...

Serdaroğlu

HAVVASIZ DÜNYA

İSMET BOZDAĞ

Havvasız bir dünyanın ne kadar fani ihtiraslardan, çirkin iptilâlardan, ve iğrenç entirikalardan uzak kalmış bir alem bir alem olacağını tahayyül ediyorum: Bütün insanlar dost, bütün gayeler temiz, bütün cemiyet büyük bir sükûn içinde; ölmekle yaşamanın arasındaki büyük mesafe kalkmış, ne ***Habil — Kabil*** masalı, ne ***Romeo — Jüliyet*** efsanesi... Herkes eski mistik şairlerin ruhu ve sevki tabiileri yenmek isteyen mısraını kendisine düstur edinmiş :

(Bir lokma, bir hırka bize yetişir.)

San'at yok, ihtiras yok, bütün ruhlarda bir ahret endişesi... İşte kadınsız dünya muhakkak böyle olurdu.

Fakat Havva yılana iğfal edilip, Ademi iğfal ettiği gündenberi dünya, en korkunç ihtirasların beşiği kesilmiştir... Harpler, cinayetler, katliamlar ihtilâller medeniyetler, büyük san'atlar, dünyada: iyi, kötü, bütün fiiller Havva ile beraber "**Serendib**„ e inmiş, ve insan ruhlarında cehennemi bir kudretle yaşamıştır. Nasıl denizlerde yaşayan balıklar suyun, Hidrojen ve Oksijenden ibaret olduğunun cahili ise, biz de bütün hayatımızda bizi sürükleyen en büyük kndretin devrini, dişi denen mahlûkta başlayıp bittiğinin gafiliyiz...

Fröyd "**Lebido**„ sile, insan ruhlarının bu müthiş sevki tabiisini ortaya koymuş ve marazi ruhiyata hakikaten en büyük aydınlığı getirmiştir..

Biraz dikkat etmek bize gösterir ki; bütün kâinatın içinde iki kuvvet şekli vardır: Müsbet, menfi.. Ancak bu iki yarım, bir bütün eder.. Yirminci asrın insan dimağlarına sığmayan muazzam ihtiralarında, elektrik en ileri bir amildir. Ve biliriz ki ancak müsbet ve menfi elektrik kutuplarının devreyi kapamasile bu büyük kudret mucizelerini göstermiye başlar.

Bir atomun bünyesinde de, proton ve elektronlar buluruz.

Gözlerimiz nebatata döner; orada da iki ayrı hassayı haiz olan iki ayrı bünye ilkâhını yaparak tekâmülünü yürütür. Hayvanlarda dişi ve erkek vardır; insanlarda kadın ve erkek olduğu gibi..

Demek oluyor ki; hayatın her şekli, kâinatın her hali içinde müsbet ve menfi iki kudret müsbet ve menfi kudretlere ana oluyor.

Bu müşahededen sonra şu mütearifeyi kabul etmekte güçlük çekmeyiz:

İnsanî cihetlere bağlı bütün hayat ve bütün medeniyet, dişinin uğuruna halkedilmiş bir cihandır.

Filozof kadın için düşünür, Şâir kadın için söyler, muhteri kadın için beşerî harikalar yaratır. Hepsinin ruhunda kadını fetetmek ve ona hakim olmak iddiası ve temeyyülü vardır. İntihar edenler, çıldıranlar yaratan ve ihya edenler bir noktadan hareket eder: dişi...

Fakat cemiyetin hediye ettiği — en büyük müdahaleci — izzeti nefis, bizi bu itiraftan meneder. Biz yaratmalarımıza ve kahretmelerimize başka bir isim vermek lüzumunu duyarız; O zaman fiillerimizin adı en şumullü manasile "**Cemiyet Aşkı**„ olur.

Hiç bir fani tasavvur edilemez ki şöhreti istiskal etsin. Eğer böylelerine pek ender de olsa rastgelebiliyorsak; bu münzeviler şöhrete değil, kıymetli olmak iddialarının reddedilişine düşman olduklarını hatırlamalıyız. Ve şöhret muhakkak ki ihtirasların en beşerisi ve en büyük olanıdır.

Filezofun tefekkküründe, edibin kaleminde, şairin muhayyelesinde velhasıl iyi ve kötü bütün yaratma temayüllerinde şöhretin füsünkâr kudreti yaşar. Bunu Biraz yukarda kadın için de söylemiştik; Binaenaleyh: ***Kadın inkâr ettiğimiz hakikat, şöhret inkâr etmek istediğimiz hakikat ve büyük idealler ile insanî iddialar bu en kuvvetli temayüle buldnğumuz birer yalandır.***

Bir az düşünelim: Şöhret nedir? Müşterek beğenme değilmi? beyenecek olanlar hayvanlar ve nebatlar olmadığına göre insandır. Ve insanlarda da muhtelif seviye farklarına rağmen yalnız dişi ve erkek vardır. Müsbet ve menfi elektrik kutupları arasında ne kadar incizap varsa, kadın ve erkek arasında da o kadar incizap mevcuttur. Cinsî meyil kendisini gayri şuurilikten kurtarıp aydınlığa çıkarınca bilâ istisna bütün insanlar — mukabil cinsten bir insana ihtirasla bakmağa, içlerinden bazılarını tercih etmeğe ve onlara karşı inhisarcı bir mahiyet göstermeğe başlarlar. Bu hal evvelâ ilk muhayyelenin damlalarını taşıyan Plâtonizm, Romantizm gölgeleri için de kendisini ortaya koyar. Beyendiklerinden, ve tercih ettiklerinden gördükleri alâka nisbetinde tatmin edilir; Veya açlıklarını hissederler.

Eğer aşkımız inkâr edilmiş, samimiyetimiz reddedilmiş ise, ruhumuz ve benliğimiz en büyük kıyameti koparır.Kendimizi kabul ettirmek — ve beyenilmenin en meşru yolu olan — üstünlüğümüzü teslim ettirmek için,bütün gayretlerimizle faaliyete geçeriz. İzzeti nefisimizin muhakkak reddedilmekten doğan iğbirarı bize bir kamçıdır. Bir gün esas olan ve ilk hareketi temin eden bu müessir ortadan kalkar ve tepeden yuvarlanan bir fıçı gibi ilk tesiri tamamen unutarak zamanla mebsuten mütenasip sür'atını arttırır.

Büyük ilim adamlarının ve dahilerin hayatlarına bakacak, fizyonomilerini tetkik edecek olursak, ekserisinin hayatında inkâr edilmiş bir aşk ve yaradılışlarında çirkin doğmanın hüsranı olduğunu görürüz. Çünkü güzel doğanlar zaten cemiyetin içine doğarken fitrî bir kuvvet getirmişlerdir.
Cenap Şahabettin in söylediği gibi« ***Fıtrı güzellik allahın insanlara gönderdiği bir tavsiye mektubudur.*** »
Bu kuvvet onları cemiyet içinde az çok mümtaz kılar; ve kendilerini kabul ederiz. Fakat çirkin bir insan kendisini kabul ettirebilmek için kudret yaratmak mecburiyetindedir- Bu mecburiyet onları beşeri irtifalara meşru ve gayri meşru bütün yollardan koşturur. Artık her şey meşhur olmak gayesinde rengini kaybetmiştir. (***Beşeriyete faydalı olmak***) serlevhası altında şöhreti ve aşkı bütün hayatınca takibeder.

BÜYÜK MAHRMUYETLEDİR Kİ, ***insanları büyük muvvaffakıyetlere götürmüştür.***

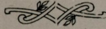
Bazı gafiller kadını, para gibi itibari bir kıymet kabul ederek onu değerinden düşürdüklerini zannederler. Ve yine düşünürler ki, para gibi kadında hiç bir zaman gaye olamaz.

Şunu teslim etmek lâzım ki; kadın hakikaten gaye değildir. Fakat ga-

yeye götüren ilk müessir ve gayenin arkasında bize kendisini göstermiyen son duraktır. Tabiat büyük ve yaratıcı hamlesini devam ettirebilmek için, Adem ve Havvanın damarlarına bu tılsımlı ateşi dökmüş ve onları bir birine perçinlemiştir.

Kadının olmıyacağı bir dünya, bir çölden daha güzel olmıyacaktı. Medeniyet ve bütün beşeri tekâmül Havva neslinin muharrik ruhunda gıdalanıyor.

İsmet Bozdağ

Beyaz Lâle

Münevvere

Sarayın büyük salonunda Saka kuşları padişahının sesi işidildi :

— Getiriniz !.. Altın ve sedef kakmalı kapılar açıldı. içeriye mızraklı nöbetçiler arasında bir baykuş getirdiler. harebelerden ve kurum bağlamış bacalardan başka muhit görmemiş olan genç baykuşun gözleri, tavandan sarkan billür avizelerin ışıklarile doldu.

— Gözlerim kamaştı. Önümü göremiyorum, dedi; fakat bu sözleri henüz bitirmemişti ki, kendini bir mızrak darbesile padişahın tahtı dibinde buldu. Padişah, yanında emir bekler vaziyette duran filozof ve hakîme sordu :

— Bu hayvanın kabahati nedir ?

— Sarayın duvarlarında uluyarak haşmetli perensesimizi rahatsız etti.

Padişah asasını iki defa yere vurduktan sonra felezofa :

— Buna nasıl bir ceza vermeyi düşünüyorsun diye sordu.

Felezof — ay suları iyice aydınlatmış, dedi. Göle götürüp baykaşa kendi hayalini gösterelim. Bu ceza ona kafi gelecektir. Filozof bu cezayı,

« Baykuş, çirkin bir hayvandır. O, kendi hayalini görmeyi istemez. Çünki aksini gördüğü günden itibaren bütün hayatı boyunca bedbaht yaşayacağını bilir.» Cümlelelerini ihtiva eden bir hikâyeden öğrenmişti. Padişah:

— Doğrusu tuhaf bir ceza dedi. Haydi tecrübe edelim. Büyük bir kalabalık halinde gölün kenarına geldiler. Ay suları eyice aydınlatmış, gölü muhteşem bir ayna vaziyetine getirmişti.

İki nöbetçi pudişahın emri üzerine baykuşu, aksini görmesi için bacaklarından göle doğru sarkıttılar. padîşah sordu:

— Sularda ne görüyorsun ?

—Çirkin bir hayâli, zulmü ve insanı !

Felezof irkildi; Padişah bu sözden birşey anlamamıştı. Padişah:

— Dur, dedi; bu cezayı ben intihap etmeliyim. Baykuşa döndü :

— Sana üç ay mühlet veriyorum. Bana dünyada hakikat nedir, Öğrenip geleceksin. Eğer öğrenemezsen gözlerini kör edip,kanatlarını koparacağız. Sonra nöbetçilere döndü :

— Haydi, şimdi götürün ve peşini bırakmıyın. Saray bahçesinin nihayetsiz ormanlara bakan geniş kapıları açıldı. Baykuş ve nöbetçiler yola koyuldular.

*
* *

Bir öğle güneşi atında çölden geçerlerken bir vahaya rastlamışlardı. Nöbetçilerden biri :

— Karnımızı doyurmalıyız dedi; İlerde bir hurma var, biraz meyva isteyelim. Hurma ağacına doğru yürüdüler. Ağaç yapraklarını fışırdatarak nöbetçileri selâmladı ve silkindi.

— Meyvelerindan baykuşa vermiyeceksiniz. önününüzde daha uzun bir çöl var. Eğer ona meyvelerimdan tattıracak olursanız ilerdeki, hurma arkadaşlarıma haber gönderir ve size hurma verdirmem. Nöbetçiler hep bir ağızdan :

«O, zaten cezalı,» dediler. Baykuş boynunu büktü bir kaç kere uludu.

Bu esnada hurma ağacının dibindeki çalılıklardan bu muhavereleri dinleyen bir çekirge zıplayarak baykuşun ayakları dibine geldi.

— Zavallı kuş dedi : görüyorumki açsın. Haydi beni ye ! Baykuş şaşırmıştı.

— Acayip dedi. Hayatımda kendini avcıya teslim eden bir şikârı yeni görüyorum!

Fakat baykuşun gözleri dönmüştü. Çekirgeyi bir hamlede yakalayıp yuttu, Çekirge: için sızlamasın dedi. Bu bir kanundur.

*
* *

Nihayet, çölleri geçmişler, büyük ormanlar mıntıkasına dahil olmuşlardı. Baykuşun müddeti bitmek üzereydi. Her gece rüyalarına hayaletler geliyor, ona öleceğini korkunç çığlıklarla müjdeliyorlardı. O zaman baykuş korku ile uyanıyor, bir daha gözüne uyku girmiyordu. Uykular kaybolunca boynunu büküyor, geceye, aya, sabah yıldızlarına yalvarıyordu:

— Bana hakikat nedir, söylermisiniz ?

Fakat ay susuyor, yıldızlar korkunç bir sükût içinde kayboluyor, geceler ise ona yalnız kendi hıçkırıklarını iade ediyordu. Baykuş yine bir gece yıldızlara yalvarırken gecenin derinliğinden sesler duydu. Bu bir su şırıltısı idi. Etrafı iyice dinledi. Fakat su şırıltıları arasından gittikçe sönen bir ses daha geliyordu:

— Sevgilim ! Sevgilim !...

Baykuş, ilk önce rüya gördüğünden şüphelendi. Sonra :

— Acaba bir insan olmasın dedi.

Fakat tahammül edememişti. Kanatlarını çırparak su şırıltısının geldiği istikamete doğru kendisini bıraktı. Bu, bir ırmaktı. İki sahilindede sararmış sazlar ve su çiçekleri vardı. Ve ay nehrin tam ortasında yorgun yatıyordu.

— Sevgilim ! Sevgilim !... Baykuş yine aynı feryatları duydu. Kalbi merhametle titredi ve nehrin aşağısına, sesin geldiği yere doğru kanatlarının bütün kuvvetile uçtu. Nehrin aşağısında gördüğü manzara

müthişti. Rüzgarların tesirile sakından kopmuş beyaz bir su lâlesi kanatlarını nehrin köpüklerine teslim etmiş, hızla meçhul bir semte doğru gidiyordu. ve beyaz su lâlesinin biraz gerisinde, kendisini sulara atan bir tarla kuşu köpüklerin ve dalgaların arasında beyaz su lâlesine yetişmek isteyor;

— Sevgilim! Sevgilim !.. diye feryat ediyordu. Başkuş « acaba bu koşun kanatları yokmu dur ki, suyun cereyanına kapılmış sürükleniyor nerdeyse boğulacak» diye düşündü. Sonra « Belki Yaralıdır » dedi. Bütün enerjisile tarla kuşunu kurtarmak için koştu. Bu esnada tarla kuşu, nehre sarkan bir söğüt dalına takıldı. Kuş, beyâz lâlesine yetişememiş ve sevgilisini sulardan kurtaramamıştı.

Baykuş :

— Eyvah ! dedi: Kuş ölmek üzre, bu çırpınış hayatın son titreyişine benziyor. Kuşu, sahile kadar çıkarıp çimenlerin üzerine yatırdı. Son nefesini vermek üzre olan tarla kuşu :

— Her yerim yaralı dedi. Beni biraz sola yatır.

Baykuş:

— Fakat tüylerinde kan gözükmüyor. Tarla kuşu.

— Kanları sular götürmüş olacak, Dedi. Vücudumu nehirdeki taşlara ve ağaç parçalarına çarptırdım.

Baykuş bütün bu hikâyeleri acayip buluyordu:

— Fakat bu bir intihardır. Diye kekeledi.

Tarla kuşu son nefesinin titreyişleri arasında:

— Sevgilimdi. Ben sade onu seviyor ve yalnız ona inanıyordum. dedi Başı sola doğru düştü ve sustu. Hem de baykuşun bir zamanlar boynunu büküpte "**Bana hakikat nedir söylermisiniz**„ diye yalvardığı korkunç geceler kadar sustu.

— Bari beyaz su lâlesini kurtarayım dedi. Ve nehrin denize kavuşacağı yerde onu gagasile kurtarıp sahile çıkardı.

Beyaz su lâlesi iyice ıslanmış, ince kanatları buruşmuş ve solmuştu. Beyaz lâle ağlıyarak baykuştan şikâyet etti.

— Beni niye sudan çıkardım. Bilmiyormusun ki ben onsuz yaşıyamam dedi. Ve hem sana yalvarırım. Beni yine sulardan aldığın yere bırak. Baykuş hazin hazin uluyarak:

— Bu bir intihardır. dedi. Beyaz su lâlesi uçuk beyaz bir tebessümle:

— Hayır, bu bir akıştır. Diye cevap verdi. Baykuş beyaz su lâlesinin vasiyetini, onu nehrin büyük denizlere kavuştuğu yere bırakmak suretile yerine getirdi. Ortada büyük bir hâdise cereyan etmişti. Fakat yine, geceler susuyor, dağlar susuyordu.

*
* *

Baykuşun müddeti bittiğinden, mızraklı nöbetçiler onu padişaha getirip teslim ettiler. Padişah alaylı bir lisanla:

— Nasıl, hakikat nedir öğrendin mi? Yoksa şimdi gözlerîni kör edip kanatlarını koparacağız dedi. Fakat baykuş bu sözlere aldırış etmedi. Büyük bir soğukkanlılıkla koynundan ölmüş bir tarla kuşunun cesedini çıkardı. Onu mukaddes bir şeye yüz sürer gibi öptükten sonra padişaha uzattı:

— İşte bu bir hakikattır dedi. Padişah:

— Bu bir tarla kuşunun cesedidir. Dedi. Baykuş güldü.

— Fakat bu cesette yaşanmış bir hakikat vardır. Her kes, hep bir ağızdan bağırdı.

— Nedir.Nedir?..

Hıçkırıklarını tutamıyarak gözyaşları arasında cevap verdi:

— **Aşk** ! Padişah kızmıştı. Yerinden kükrercesine ayağa kalktı:

— Muhterem saray halkı dedi. Bu küstah bizimle alay etmek ve bizi kandırmak cesaretini gösteriyor.

Halk hep bir ağızdan cevap verdi.

— Kırın kanatlarını, kör edin gözlerini. Baykuşun kanatlarını kırıp, gözlerini sivri mızraklarla oyduktan sonra cesedini bir paçavra gibi göle attılar.

Ay bu trajedeyi görmekten çekinerek kesif, karanlık bulutların arkasına gizlenmiş, göldeki kurbağalar susmuştu. Ve gece, baykuşun yarı açık kalmış gözlerindeki, bir şeye inanmış olarak ölenlerin mes'ut pırıltısını görünce, bütün semavî ışıklarını söndürmüş ve yorgun bir halde dağlara yaslanarak yalnız bu ziyayı seyre koyulmuştu.

Raif Necmi Şarsu

Anlamıyormusun

Ş.....ye.

Sen;
Bu kadar genç ve güzelken,
Rüyalarında bile gül, neş'eden. .
Kendini bahara ̦sal,
Ruhunu rüzgârlar ̦uyutsun.
Çünkü sen güzel. .
Çünkü mes'utsun.

Bu kadar genç ve güzelken
Sen :
Dağlar ve denizler aşan,
Bahardan
Bir şeyler istesen ..
Hülya ve ümitler dolusu,
Sükûn ve rahatlık taşan ;
Güzel bir şeyler....

Renkler ve çiçekler gülüyor.
Rüzgârlar müjdeler yüklü...
Maceralarla dolmuş bir şehir.

. . . .

Saçların omuzlarına dökülüyor.
Sevda masallarında...
*İsmin «**Allah**» olmuş,*
Bir nesiin dudaklarında.....
Sen, Bu kadar genç ve güzelken
Rüyalarında bile gül, neş'eden...

Sevda bahçelerinde solan bir gülü ;
Yaprakların, boyunlarından büküldüğü...
Anla mıyormusun..??
*O hazin "**Eylülü**,,..*
Sana
Hatırlatmaya varmıyor dilim....

Kendini bahara sal !..
Ruhunu rüzgârlar uyutsun.
Çünkü sen güzel..
Çünkü mes'utsun.

Faruk Taşkıran

PALET

I

Bir ilkbahar sabahının serin güzelliği içinde güneşle beraber uyanan sarı çiçek yanındaki penbeye dönerek dediki..

— Bak bugün sarı başım, yeşil elbisem ne güzel..

Ötedenberi sarıyı çekemeyen penbe cevap vermeden kırmızı güle uzandı ve sarıyı göstererek..

— Biraz da kokundan verde sürünsün dedi.

Kırmızı gül,

"Kendinde olmıyan şeylerin kıymeti yoktur„ diye bağırdı.

Bunu işiden sarı çiçek kızdı. Arkasını penbeye çevirerek güneşe doğru döndü ve uzakta avare dolaşan bir kelebeği yanına çağırarak kendi kendine söylenmeğe başladı:

— Ben her yerden görünenim ve müstesna başların rengiyim..

Bunu işiden penbe dayanamadı. . Ben de Tenlerin rengiyim dedi. Kırmızı gül de öteden:

— Bende dudakların, bende dudakların.. diye ilâve etti.

Bu esnada güneşi küçük bir bulut yığını kaplamıştı ve etrafa rüzgâr gibi bir ses yayıldı.

Bu sesten sarı çiçek soldu. Yeşil renk sarardı. Penbe; morardı. Kırmızı gül boynunu eğdi. Hepsi utanmışlardı. Bu ses; demindenberi sesi çıkmayan mavi çiçeğin sesi idi.

Semaya bakın; semaya bakın diyordu.

Kenan Özbel

Gönlümün Eski Sırrı

ORHAN TUĞSAVUL

— Ne diye evlenmemekte israr ediyorsun Cemil .

— Nene lâzım a canım, tasası sanamı düştü...

Arkadaşım birden bire böyle sormuştu, Bende böyle cevap vermiştim. Şırıl şırıl akan bir derenin kenarında yürüyorduk. İki tarafımızı da, koyu gölge veren ağaçlar kapıyordu. Arkadaşım bülbüllerin şarkısını dinlemiyordu; buda, Hitlerin son noktayı nazarını bir Danzigli endişesiyle anlatmasından belliydi.

Politika artıklarını bırakıp da böyle birden bire beni sigaya çekmek nereden de aklına gelmişti!.. Hem de üzerime düşüyordu:

— Elbette, arkadaşın değilmiyim, anlamak isterim. Genç ve yakışıklısın; üstelik parlak bir istikbalin var. Bak hepimiz evlendik, bir sen içimizde sipsivri kaldın. Halbuki istemiş olsan neler bulunur.

— Adam sende ben hayatımdan memnunum.

— Peki efendim gene memnun kal. Yalnız şu efkârını bana söyle.

— Bu benim gönlümün eski bir sırrıdır. Sen maddenin adamısın, bun-

dan anlamazsın. Ben şimdiye kadar içtihadımı saklayarak ona hürmet ettiğime inandım. Fakat bunu açıpta senin yüzünde göreceğim her hangi bir alay emmaresine katlanamam.

— Beni ammada eşşek tanımışsın ha Cemil! Benimde göksümdeki kalptir, çakıl taşı değil ki, Derdini paylaşmaya yelteniyorum. Sen bana neler söyliyorsun.

Arkadaşım haklıydı. Onun adeta izzeti nefsine kadar varmıştım. Bununla beraber, hislerinin, salyangoz gibi sert kavkasından çıkışına şaştım kaldım... Ve şimdiki şu yumuşak başlı, eski kabuğundan sıyrılmış olan dostuma, hem sırrımı ilk defa açmış olacak ve hemde biraz önceki kabalığımı hoş gördürmüş bulunacaktım:

— Eh dinle öyle ise Sâmi. Deyince gözleri mübalâğa ile açıldı. Ben de anlatmağa başladım:

— Bundan aşağı yukarı on sene evveldi. Galiba yaşım da yirmiden bir eksikti. Okuduğumuz mektep leylî olduğu için haftada ancak bir tatil günümüz vardı. Ben bu her tatil günümü çok sevdiğim bir arkadaşımın evinde geçirirdim Arkadaşım, ben ve arkadaşımın kız kardeşi, üçümüz sabahtan akşama kadar ertesi haftaki sinemasına, iskanbil oynardık. Günlerim neş'eli, sade ve tatlı geçerdi. Artık ben de o evin bir çocuğu olmuştum. Üçümüze yapılan muamele aynı idi. Sofrada birimizin iştihası tıkansa, yemekten üçümüz birden aç kalkardık. Ve içimizden bir fincan tabağı kıran olsa gene üçümüz birden azar işitirdik. Aramızda böylece çok masum bir insiyakın iştirâki vardı.

Fakat bizim bu dostluk müsellesimiz bir gün dört köşe oldu. O gün yine tatildi. Arkadaşımla eve geldiğimiz zaman evde yalnız arkadaşımın kız kardeşini bulmadık; yanında bir kız daha vardı. Ve o da kendisi gibi on yedi yaşlarında idi. Bu sefer iskanbilimiz dört kollu oldu. Gene her zamanki gibî akşama kadar oynadık.

Misafirimizin adı Zühal'idi. Oyunda Zuhalin bulunduğu taraf yenildiği için mektebe memnuniyetle döndüm.

Eğer biz yenilseydik o vakit belki hakkından vaz geçerde bizimle sinamaya gelmez diye ödüm kopuyordu. Hem yalnız bu kadarla kalsa ne alâ, bütün hafta arası içim içime sığmadı. Tam altı gün kalbim çarptı çaptı durdu. Mihayet hafta sonu geldi ama, bende çile çeken bir derviş gibi eridim.

O Hafta Hep beraber sinemaya gittik; « *Seher Vakti* » filmi oynuyordu. Fakat Zühal «*Vilma Banki*» den çok güzeldi. Bilirsinizki o zamanlar filimleri piyano ile seyrederdik, ama buna rağmen ben on senedir bu filim kadar acıklısını hiç görmedim... Zühal benim yanımda oturuyordu. Hepimiz sessiz göz yaşları döküyorduk.

Fakat «*O*» piyanodan bile çok hıçkırıyordu.

Ben kendi gözlerimi el çabukluğu ile kuruladıktan sonra:

— Zühal dedim. Niçin bukadar çok ağlayorsun ? Yazık değilmi göz yaşlarına... Hiç bir şey söylemeden elini avuçlarımın içine koydu. Ah bu ne masum, ne asil bir teslimiyetti !.. Ben bunu yaşadığım kadar unutamam Hem şimdi bütün bunların uzun uzadıya anlatmak neye yarar... Bu gün,

bizim üşümüz ruhlarımızın bir birine sokulduğu ikinci gündü. Üçüncü haftayıda gene iskanbil oynayarak geçirdik. Artık bir kuş, bir çiçek, bir böcek insiyakıyle bir birimizin olmuştuk. Onu kalbimin ilk ve en temiz duygularıyle seviyordum. On senedir onun güzelliğini kendi kendime bile tarif edemedim. On seneden beri gözlerimin gördüğü bütün kızlardan güzeldi O. On yedi yaş hiç bir kızda ondaki kadar kemale ermemişti. On yedi yaşın en güzel kızını nasıl anlatabilirim. Rontken şuası gibi insanın içine işleyen bakişları vardı. Sözün kısası birbirimizi büyülemiştik, dostum.

Bu suretle haftalarca mangal başında seviştik.

Gözlerimiz dudaklarımızdan daha tatlı şeyler konuşuyordu.

Nihayet bahar geldi. Yeşil yapraklı ağaçlar, dökülen çiçeklerinin üstüne serin gölgeler verdi.

Tabiat bizi Kırlara sihirli bir davetle çağırıyordu.

Bahar kadar taze ve güzel kokulu arzularımız vardı, biz buna nasıl dayanabilirdik !..

Netekim o hafta Zühalle beraber Ulu dağın eteklerindeki kestane ağaçlarının altına gittik. Fakat bîr günün saatleri bize yetmedi; gecede orada kaldık...

O, gece bir arkadaşında kalacağını söylediği için evinden merak etmiyeceklerdi. Sonra bende sabahleyin duvardan atlayarak mektebe girecektim... Hakikaten her şey tasarladığımız gibi oldu. Fakat ah o gece...

Benim hayatımın bütün sırrı o geçmiş gecenin saatlerinde saklıdır... Gök yüzü mehtapla sararmıştı. Bu donuk ay ışığında onun yüzünü bir peri kızı kadar güzel görüyordum. Bir çift çalı kuşu gibi fundalıkların arasına büzülmüştük. Gece vakti şehrin ışıkları aşağıda ve uzaklarda küme haline gelmiş ateş böçekleri gibi titreşiyerdu. Yer, gök, bütün tabiat güzel, fakat Zühalden daha az güzeldi. Ancak sevgilim pek zayıftı. Uzun kirpikleri ve insanın içine giren gözleri mor bir halkanın ortasında ne munis, ne sehhar ve halelere gömülmüş ay gibi parlak görünürdü bilmezsin dostum... Gerçi başımızın üstünde burdaki gibi bülbüller ötmzyördu; amma cır cır höceklerinin yaygarasını çok dokunaklı bir Romans gibi dinleyebiliyorduk. Hem bülbüle ne hacet! Onun su gibi ekan bir sesi vardı. O gece üç defa Ştravs'un bir valsini söylemişti. Nasıl anlatayım iki kuzu gibi sokulmuştuk.

Bana sık sık ·

Bu geceyi unutacakmısın Cemil ? diyordu ve sonra ona en güzsl sözümü söylemeğe vakit bırakmadan, acele acele ilâve ediyordu:

— Ah korkuyorum . biz daima bir birimize kalacakmıyız düşüncesi beni korkutuyor. Hayatımızın bir gün korkunç olması ürkütüyor beni Cemil !...

Ben de ona diyordumki :

— Niçin Zühalim, niçin korkuyorsun söylesene... Artık bizi ayırabilecek bir sebebin mevcudiyetini tasavvur ediyormusun..

Ve sonra o benim gözlerimi siliyordu, ben onun... Daha aonra gün ağarmağa baslarken Ay dağın arkasında koybolmuştu. Artık karanlıkta onun yüzünü eskisi gibi göremiyordum. Yalnız vücuduma yapışmış olan vücüdünün titrediğini hissediyordum. Fena halde ayaz çıkmıştı, öyleki : hiç bir kış günü havanın bukadar soğuduğunu bilmiyorum!

— Üşüyorum Cemil beni ısıt, dîyordu.

Ceketimi çıkarıp giydirdim; ellerinin buz kesilmiş parmaklarını koltuklarımın altına soktum. Gene onun titremesi kesilmedi Çeneleri bir birine vurarak :

— Üşüyorum Cemil, çok üşüyorum... diyordu !
Onu ısıtabilecek bir avuç ateş mukabilinde bütün hayatımı sarfederdim.

O esnada bütün fundalıkları tutuşturmak için bir kutu kibrite karşılık hayatımda ne varsa verirdim dostum.

Zavallı küçük, Güneş doğana kadar titreyip durdu. O öyle üşürken benim neler duyduğumu söylemeğe ne lüzum var, bunu her kes düşünebilir.

Fundalıkların arasındaki patikadan aşağı indik. Şehrin ilk sokaklarında benden ayrıldı. Arkasından bakıyordum. O da bazan mes'ut tebessümlerle başını çeviriyordu. Sokağın köşesini dönerken son defa onun öksürdüğünü işittim.

Ertesi hafta arkadaşımın evinde gene eski müselles halinde kalmıştık. Zühal yoktu...

Arkadaşımın ve onun kız kardeşinin neş'esine mukabil benim ıztırabım vardı.

Ve bu suretle müsellesteki mukavele fes oluyordu. O gün mektebe ha-hayatımdan bezgin bir halde döndüm... Gelecek hafta ile nihayetlenen altı günü, deli gibi, çıldırmış gibi, yemeden, içmeden geçirdim.

Bütün ümütlerim bu haftada idi. Kendisi gelmese bile arkadaşımın kız kardeşi ondan haber getirecekti.

Caddede alabildiğime gidiyordum. Sanki sırtımda üç yüz kiloluk bir çuval varmış gibi vücudüm eziliyordu.

Aşina çehrelerin taşıdığı bir cenaze yanımdan geçerken içimden «**Zavallı**» dedim...

Ve ölümün karanlık korkusu karşısında en kötü hayat şartlarına bile razı olan bir haleti ruhiye ile arkadaşımın evine vardım. Zühal gene yoktu...

Daha fenası: Ona ait bir şey söylemek istediklerini yüzlerinden anlıyordum.

Arkadaşımın kız kardeşini sıkıştırdım·

— Söyle dedim benden niçin saklıyorsun?

— Hastamı oldu, yoksa beni görmek mi istemiyor, bunları benden gizle-

yecek ne var?... Hem bana haber getirecek sen değilmiydin?...

— Cemil dedi, aranızdakileri biliyordum da onun için susuyordum. Fakat nasıl olsa duyacak değilmisin, Zühal öldü! ..

— Neeeeeeee ?!... Öldümü !..

— Evet dün akşam ciğer hastalığından öldü. Bu gün cenazesini kaldırdılar...

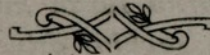
— Öldü ha... Giden oydu ha! ..

Dedim ve çılgın ürperişlerle kendimi kaybettim.....

Hikâyemi bitirdikten sonra gözlerimi sildim. Arkadaşımın da başı önüne devrilmiş, gözleri ıslak bakışlarla toprağa takılmıştı:

— Haydi dostum dedim, dönelim. Hava karardı, hemde geç oldu...

Orhan Tuğsavul

YENİ İMZALAR

Türk Çocuğu

Heyecanla çarpıyor sevinçli kalpler bütün,
Haykır ey Türk Çoçuğu haklı neş'enle bugün!
Ruhun büyük gururla dalgalansın şahlansın,
Böyle bir gün görmiyen kara bahtına yansın

* * *

Verme sakın düşmana cennettir Anadolu
Bırakma hiç bir zaman kutsidir Ata yolu..
Yüce Cumhuriyete Ulu tanrı diye tap;
Altıok'u kendine gökten inme kur'an yap!...

Melâhat Erguy

Zafer

Bir fırka iken ufku tutan kıt'ayı yardık
Vuslat gününün şevkini duydukça çoşardık.
Nal sesleri yükseldiği akşam atımızdan,
Düşman, karalar sarsılıyor. sandı o hızdan.
Her geçtiğimiz belde de bin yaslı bıraktık,
Enginlere hasretli nehirler gibi aktık.
Yıllarca savaştık bu ateş rengi kılınçla !..
Devletleri yıktık yüce ejder gibi hınçla !..
Düşmanda o mağrurluğu gördükçe gülerdik,
Bir harpte tutup onları cansız yere serdik !..

M.t Kemal Keskinel

TÜRK İŞLEMELERİ

Kitabın Adı	:	Türk İşlemeleri
Yazan	:	Melek Celâl
Basıldığı yer	:	İstanbul - Kenan Basımevi, ve Klişe fabrikası - İstanbul
Fiatı	:	150 Kuruş

"*Türk İşlemeleri*„ bu sahada, bizde yazılmış ilk eserdir. Bu güne kadar buna ait yapılmış tetkikleri malesef yabancı dillerden bekliyor ve yabancı ellerin ortaya koymasile öğreniyorduk. Türklerin her devirde ve her sahada vücude getirdikleri eserlere ait yabancı tetkikler, başlı başına bir kütüphane teşkil edecek kadar zengin olduğu gibi, muhtelif şahıs ve hey'etler tarafından memleketimizden toplanarak Avrupa müzelerine taşınan örneklerde, büyük bir yekûn teşkil etmektedir.

"*Melek Celâl*„ bize bunları tanıtmakla kalmayıp, toplamak suretile de korunmasını ve kurtarılmasını temin etmeğe çalışıyor. Günden güne mıkdarı azalan ve yerine gelmiyen bu gibi eşyaların millî Hars ve san'at bakımından üzerinde durmak, onları toplamak ve elden çıkarmamak, her Türkün ve bilhassa Halkevleri Müze ve Tarih şubelerinin başlıca vazifesi olmalıdır.

Bunlara ait yapılmış tetkiklerden istifade etmesini bilen

milletler arasında Almanların pek ileri gittiğini görüyoruz. Almanya Dahiliye vekâletinin himayesile *"Anadolu İşleri,,* namile neşredilen bir eserin mukaddemesinde şu satırlar vardır [1]

" Anadoluda mevcut eski san'atların dokuma ve işleme kısmındaki güzellikleri, şekil ve renk hususunda sanayiimize bediî istikamette yeni zenginlikler vereceğini ümit ederek yaptık. Halı ve çini hususunda olduğu gibi, sanayiimizin bu şubesine dahi yukarda zikrettiğimiz güzel eserlerden ilham almayı temin etmek arzusundayız. Eski devirlerin iktisadî bünyesini aydınlatmak için, Anadolu güzel san'atlarının muhtelif şubelerini ayrı ayrı göz önüne getirmek lâzımdır. Eski Türk el işlemeleri Avrupa ile Asya arasındaki mevcut Kültür irtibatının kudretini ortaya koyar mahiyette olduğu cihetle kitabımız, ayni zamanda bu hususu da tebaruz ettirmektedir. Eski Türk san'atlarının, dolayisile bu şubelerinin estetik bakımdan ne yüksek bir dereceye varmış olduğunu görüp de, ayni san'atın bu günkü Pestzinde mahsullerinin zevk düşkünlüğünden müteessir olmamak imkânsızdır. Genç Türkiyenin sarfettiği enerji ile bütün bu parlak maziyi tekrar canlandıracağını ümit ederiz.,,

Buna benzer daha bir çok örnekleri ihtiva eden başlangıçtan sonra Türk işlemelerinde kullanılmış matiflerle karşılaşmaktayız. Bunlar arasında "Timurun mührü,, ismi verilen matifin, aydınlanmasını temin eden ilmî tetkik ve aramaları Türk tezyinatı bakımından çok ehemmiyetlidir. Bu Kısım muhtasar olmakla beraber orijinaldır. Bundan sonra işlemelerin renkleri ve matiflerin tertip ve tanzimi gelir. Muhtelif misallerle izahına muvaffak oldukları bu bahisle örnekleri anlama ve zevk duyma imkânını her seviyeye temin edecek bir vuzuh var. Gelişi güzel ve tesadüfü olmayan bu güzel işlerin san'at sırları birer birer çözülüyor ve şuurlu bir anlayışla bizi örneklere doğru götürüyor.

---

[1] Kleinasiatische stickercisı Dr. Bernhard Dietrich

Bu güzel örnekler 16 ıncı asırdan 19 uncu asır ortalarına kadar olan zamana ait her yerde teşadüf edilmeyen örneklerdir. Üçü renkli ve mütebakisi renksiz olan bu güzel parçalara bakıp Türk kadınının ve Türk zevkinin yüksekliğini yeni san'at usullerinin yerini tutmadığı ve tutmayacağı kanaatına varılır. Modern insan için yeni bir san'at araştırmaları karşısında garp milletlerinin bunlara verdikleri kıymet, makinenin cemiyette yaptığı inkilâp ve Teşevviüşe uğrayan zevklerin yanında Türk işlemelerinin müstakar kıymeti bir kat daha artmış oluyor.

Kütüphanemize gayet nefis bir eser kazandırmış olan (Melek Celâl) e bu yoldaki çalışmalarında candan muvaffakiyetler dileriz.

Kenan Özbel

II CEVAP

Türkçe de yabancı Terimler

Hakkında

bir münakaşaya cevap

Cümhuriyet gazetesinin 18—Temmuz—940 tarihli nüshasındaki «*hadiseler arasında*» adlı sütunda «*medeniyet treni*» başlıklı, ve yine ayni gazetenin 26—Temmuz—940 tarihli nüshasındaki «*Efendi kim*» başlıklı yazılarda Greko—lâtin terimlerin aynen kabul edilmesi ve bunlar arasında «*spontané*» «*spontanéité*» gibi alelâde lisanda dahi kullanmak ihtiyacında olduğumuz bazı kelimelerin de dilimize mal edilmesi, medeniyet trenini kaçırmamak için lâzım geldiğine; ve bilhassa Türk dilinin terimler hakkındaki kifayetsizligini işaret eder mahiyette olan muhtelif mesleklere ait on aded Grekolâtin teriminin mukabillerini bulmak üzre istenildiği kadar mühlet verildiğine dair yazıları okuduk; yalnız bu makaleleri yazana muhâtabı tarafından verilen cevabı bulup okuyamadık. Ançak bunlara şâyet mukniğ cevap verilmemiş ise, Türkçenin kifâyetsizliği hakkında her kesçe yanlış bir kanaat hâsıl olmasından korkarak biz de bu yoldaki mutâlaalarımızla beraber, istenilen terimlerin türkçelerini burada vermeği lüzumlu ve millî bir borç telâkkî ettik.

Evvelâ şunu söyleyelim ki, ilim ve fen lisânımızda hâlen dünyaca kabul edilmiş bulunan Greko—lâtin terimlerini biz de öğrenmeğe ve kullanmaga mecbuşuz. Bununla beraber, medeniyeti yüksek bazı milletlerin ve bâhusus Almanların bu husustaki hareket tarzından ibret almamız da icab eder.

Bu millet, fen lisânında Greko - lâtin terimlerini kullanmakla beraber, fırsat buldukça ve dili kifâyet ettikçe bu beynelmilel terimlerin yanı başında kendi millî lisaniyle yarata bildiği mukabillerini de bulundurmakta ve kullandırmaktadır ki bu hareket onlarda gittikçe revacını artırmaktadır.

Bizim Türkçemiz ise, çok eski zamanlarda bir çok saltanat ve mede-

niyet müesseseleri kuran bir milletin hâriçten istiâneye ihtiyaç görmiyen dili olduğuna göre, zamanının bütün medenî ihtiyaclarına tekabül edecek malezimeye kendiliğinden (spontanément) kâfi bir vaziyettedir. Bunun böyle olduğuna biz kendimiz (12500) tıbbî greko—lâtin terimin Türkçe karşılıklarını bulurken tamamiyle idrak ederek kani olduk. Ve bizce şurası iman hâlindedir ki bunları yaratan bir dil daha bu kadarını ve daha fazlasını da yaratmağa kâfidir.

Bizim öz Türkçeden terim yaratılmasını istemekte tâkib ettiğimiz gâye: Greko—lâtin terimlerle ilim ve fen yollarında yürüyen Türk evlâtlarının bunların mukabillerinde kendi öz dillerinin karşılıklarını görmemekle sevgili ana dillerinin fakirlik ve kifayetsizliğine hüküm etmelerine mâni olmak, ve bu meyanda bu yabancı terimlerin mâna ve mefhumlarına öz Türkçeden yaratılmış tercümeleri olan karşılıklarla daha eyi nufuz ettirerek onları Daha kolay hazmedilir bir hâle koymak; bundan mâada, (spontané) ve saire gibi ayni zemanda halk dilinde de kullanıla bilen bir takım terimlere birer ikişer göz yummakla, islâm medeniyeti dâiresinde Arab Fars kelimeleriyle vücud bulan osmanlı melez dili gibi bir ucubeye nazıre olarak, şimdi de ayni tarzda hareketle bir iki nesil sonra bir Türk—Firenk melez dili ucubesi yaratılmasına engel olmağa çalışmak; ve bu sebeble mukabilleri yaşayan öz Türkçe kelimeleri arkaik ve istimalden düşmüş bir hale koymakla dilin mukaddes varlığını ve istiklâlini tehlikeye düşürmekten sakınmaktır. Şunu demek istiyoruz ki: Bir çok asırlar imtidâdınca, Türk dilinin ihtiyacı olmadığı halde münevverler tarafından ceste ceste sokulan Arab Fars kelimeleri yerine bu defada greko—lâtin terimlerin ayni ellerle ayni tarzda akın akın dilimize sokulması dilde yeni bir melezlik baş göstermesine sebeb olacaktır. Bu takdirde vaziyet geçmiş zamanlarda mâruz kaldığımız ikdisadî düşkünlük vaziyetinin bir naziri olacaktır.

Meselâ, bir zemanlar her Türk evi bir veya bir kaç tezgâha sahib münferid birer küçük fabrika halinde iken, bunları tevhid ile muazzam ve muntazam fabrikalar haline getirmedik te Avrupanın cins cins büyük fabrika emtiasının memleketimize ulu orta girmesine tav'an veya kerhen sebebiyet verdik, ve neticede bu millî tezgâhların yerlerinde yeller esmesine yol açarak, iktisaden avrupanın kölesi vaziyetine düştük. Bu halin şimdi de dilimizde tecellisine yolaçılması, yâni bu yüzden millî dil kaynaklarımızın kurutulması öbüründen pek çok ağır bir kölelik olmıyacakmıdır?

Bunu da söylemek lâzımdır ki, medeniyet asırlardanberi elden ele dolaşan bir metağ mahiyetindedir. Kim te'min ederki, medeniyette bütün vecheleriyle en yüksek bir dereceye varan bir Avrupa veya Asya milleti; Dünyayı ikdisadî, ilmî ve dolayisiyle siyasî kudretiyle inhisara alırken, bizzat kendi dilinin terim hâkimiyetini de te'sis ile, müesses Greko—lâtin

terimleri yerine kendi millî dilinin terimlerini ikame ederek, umûma da onu ister istemez kabul etmeye icbar etmiyecektir? O zaman, öz Türkçemizdeki kelimelerin yerine ikame etmek suretiyle bu gün aldığımız Greko—lâtin kelimelerinin lüzumsuzluğundan sarfınazar, asıl öz dilimizi vaktinde işlememekle kayıp ettiğimiz yerli mallarımızın zararını neyle telâfi edeceğiz? İşte bu mülâhazalarlar biz iki sayın gazete muharriri arasında ceryan eden bir dil münakaşasına alâkadar olduk; Ve bu münâkaşalarda Türkçenin kifâyeti lâyıkıyle belirtilemediği kurkusiyledir ki, iki vatandaş sıfatiyle bu bahsa karışmayı millî borç bildik. Yine Bu sebeble, münakaşaya sebebiyet verdiği anlaşılan sayın muharririn muhatabını ilzam etmekle Türkçeyi ilzam etmiş görünen mâhud on Greko—lâtin kelimenin Türkçe karşılıklarını da Burada veriyoruz:

On terim

	Greko—Latin	Öz Türkçe
1	— Vitamine	Dirimöz
2	— Radiologie	Şavkbilim
3	— Ultra—Violet	Mor üstü
4	— Infra—rouge	Kızıl altı
5	— Aérodynamique	Yelğüre (havağücü)
6	— Libido	(Yayğın) Kösnü
7	— Cromozomes	Renkçilten
8	— Philharmonie	Müzik severlik
9	— Monobromoisovalérylcarbamidum	Tek brumlu eşit kökey pisiot sidiköz
10	— Cogito	Köngüllüyorum

İzahatları :

1 — Vitamine :

(Lâtince) Vita=(fr.) vie=(osın.) hayat=(Türkçe) dirim ***«amine»*** uzvî bir mürekkeptir. Şu halde ***«vitamine»*** canlı ***«amine»*** manasına gelir. Fa-

kat bu isim vitaminin ilk keşfinde şöylece konuvermiş bir addır. Çünkü vitaminlerin yalnız aminelere münhasır olmayıp onlardan daha şümullü olduğu zemanla anlaşılmıştır. Vitaminler şibih zülali maddelerle mâdeni maddelerden mürekkep olup onları husu'e getiren cisimlerin hiç biri başlı başına ve ayrı ayrı vitaminin hususi tesirine malik değil iken vitamini teşkil eden bu cisimlerin bir araya gelerek ***«symbiose»*** = dirimbirlik = dirimdaşlık husule getirmesi hayat maddesinin canlanmasını ve hayat kaynağı olmasını mucip oluyor.

Bu takdirde biz ***«vita, amine»*** lügatını değil ***«vita, mine»*** lügatını tercüme edersek daha şümullü ve modern bir düşünüşle vitaminlerin bugünkü ilmî müfhumunu ifade etmiş oluruz. şöyleki:

«Vita» = hayat = dirim + ***«mine»*** = hazine, cevher = öz dür.

«Mine» kelimesinin ***«larousse»*** da dört muhtelif manası varsada biz burada cevher karşılığı olan ***«öz»*** manasını alıyoruz.

Bu itibarla terim:

Vitamine = (Türkçe) ***«Dirimöz»*** dür: (dirim: ölüm dirim = memat hayat, daki ***«dirim»*** dir.)

Filhakika vitaminler gıdalarda bulunan çok önemli bir gurup maddelerdir. Vitaminler ***«hormon»*** lar gibi ***«catalyse = çakıntı»*** vazifesini görürler. Bundan başa ***«végétatif»*** sinirler zümresi üzerine de önemli tesirler yaparlar. diğer taraftan yenilen gıdalara nispetle mikdarlarının çok az olmasına rağmen hayatın devamında pek mühim vazifeleri olduğuna göre ***«dirimöz»*** terimine hakikaten lâyıkdırlar.

2 -- Radiologie:

Lâtince: Radius = (fr.) rayon = (osm.) şuağ = (Türkçe) şavk (= eski Türkçe: şuvak).

Yunanca: logos = (fr.) discours = (osm.) kelâm, bahis izahat = (Türkçe. söz, bilim.

Şu halde terim: (osm.) ilmi şuağ = Türkçe: Şavk bilim dir.

(Şavk kellmesinin Dergide görülen çeşidi (şuvak) dırki Arapcanın (şu'ağ) kelimesi bu Türkçe ***«şuvak»*** kelimesinden va tahrifen ya aynen alındığı görülüyor. Çünkü (k) ların Türkçede yumuşayarak (g) olduğu ve bu (g) lerin yene zamanla yumuşayarak (ayın) mesabesinde olan (ğ) oldu-

ğu bir çok emsalile sabitdir. yani Araplar bunu türkcede (şuv'ağ) halinde söylenir olduğu zamanda almış olabilirler.

3 — Ultra—violet:

lâtince. ultrg=(fr.) Au delà=(osm.) mavera=(Türkçe) ötesinde + Vioet (osm.) ezrak=(Türkçe) mor.

Terim: «*morun ötesinde olan*» mânası ile (osm.) maverayı ezrak, (Türkçe) Morüstü

4 — İnfra—rouge

Lâtince: İnfra=(fr.) au dessous (osm.) taht=(Türkçe) altında+rouge=(osm.) ahmer=(Türkçe) kızıl.

Terim: (osm.) tahtelahmer=(Türkçe) kızıl altı.

5 — Aérodynamique:

Yunanca: aéro,aêr, aéros (fr.) air=(osm.) hava=(Türkçe) yel, hava. Hava kelimesi ilk bakışta Arapca zam edilirse de bu kelime Araplar tarafından eski Türk dilinden alınmış görünüyor,

Şöyleki :

Uyğur harfleri ile yazılmış manzum bir Türkçe eser olan (Aybetülhakâyık) da «*Radlaff II inci ciltde*» hava için (kalık), ve «*Divanı lüğatit türk*» de (kağlık) deniliyor. bu kelimelerdeki (ka, kağ) maddesi, (boş, boşluk) manasınadır. netekim boş maddeleri bildiren bir çok kelimeler bu (ka, kağ) kökünden türemedir. (kök sonundaki «*ğ*»; (v, f, b) ile de değişim yapar.) Kav, kavuz, kavuk, kavak, kaval, kavun ve saire.

«*Kavak*» kelimesi bir taraftan boşluğa mahsus, başı Sema boşluğuna uzanan «*yüksek ağaç*» manasına bir kelimedir. diğer taraftan sondaki (k), (g) merhalesinden geçerek (ğ), yani hemze olmuş; ve baştaki (k) ise, bir çok emsalinde görüldüğb üzere, (h) ile değişerek (boşluğa mahsus «*mahal*») manasile (hava) kelimesini vermiştirki (k=h) kavak (k=g=ğ) şeklinde vücuda gelmiştir.

Dynamique :

(Lâtince) dunamis=(fr) force (osm.) kuvvet, kudret=(Türkçe) güc, güre, şu halde isim olarak *aérodynamique* teriminin karşılığı: (osm.) kuvvei havaiye=(Türkçe) hava gücü, yel güre.

(Yel güre terkibi «*yel güresi*» suretinde denilebildiği gibi, halk Türkçesinde bir çok misalleri görünen: «*çimen tepe, Hüseyin alan, zerdali oluk*» gibi eski Türkçenin izafet terkipleri suretinde de kullanılabilir. Yani «*yel güre*» denilebilir. sıfat olan «*gür*» kelimesi (kuvvetli, kesif, mebzul) manalarile dilimizde kullanılır. Meselâ: gür ses, gür saç, gür su gibi.

Aynı menşe'den isim olan «güre» kelimesi (kuvvet) manasile kullanılmaktadır. Meselâ (güreşmek) masdarı, asıl manasile karşılıklı kuvvet sarf etmek manasınadırki bilâhara bir birini yere çarpmak manasındaki Arapca (musaraa) karşılığı olarak kullanılmıştır.

6 — Libido:

«*Freud*» un felsefesine göre «*la Libido*» henüz bir uzuvda yerleşmeyip de vücudun bir çok nahiyelerinde şâyiğ bir halde bulunan cinsiyet sevki tabiilerinin mecmuuna birden tesmiye edilir. bu terim Fransızcada şu kelime ile ilğilidir:

Libidineux, libidineuse=şehvetli (lât: libidinosus)=(fr.) «dissolu, livré aux plaisirs de la chair» yani,et zevklerine düşğün, sefih. bu kelime için başka bir mehazde şöyle deniyor: (lâtince: libido, inis)=passion=hevayı nefsani, nefsi emmâre, pek şiddetli arzu ve heves, şehvet.

Dîğer taraftan Almanca (sevgi, muhabbet, aşk) manasındaki (liebe) kelimesi lâtince (libido) kelimesile ilgilidir.
Şu halde terim:

(Osm.) şehveti şamile=(Türkçe) yangın kösnü.

(Türkçe) kösnümek=şehvetli olmak, şehvetlenmek, şiddetle arzu etmek manasınadır. Bu masdardan (kösnük) ismi fail yani sıfat olduğu gibi, bu vezinde isimlerde yapılır: (ödemek) den ödek, (istemek) den istek, (dilemek) den dilek, (yörümek)den yörük, (çürümek)ten çürük, ve saire gibi. bu gibi sonu (k) lı kelimelerde bu (k) lar zemanla (g, ğ) merhalelerinde geçerek düşmüş olarak da kullanılırlar:

(Aşmak) dan aşı, (koşmak) dan koşu, (sürmek) den sürü, (ölmek) den ölü, ve saire.

Bu itibarla hem sıfat, hem isim olarak kullanılabilen (kösnük) kelimesi (kösnü) çeşidi ile (şehvet) karşılığı olarak kullanılabilir. Şu halde (libidineux) sıfatına kösnük ve (libido) terim ismine (kösnü) kelimeleri karşılık olur. şunuda ilâve etmek lâzımdırki libido kelimesi, yalnızca passion=şehvet kelimesinin lûgat karşılığı olduğuna nazaran felsefede (yaygın şehvet) mefhumuna delâlet etmesi indidir. Binaen aleyh felsefe malûmatı olmayan

bir kimsenin bu tek kelimeden maksadı anlıyamayacağı tabiidir. bizim koyduğumuz iki kelimelik (yayğın kösnü)=şâmil şehvet terimi bu felsefe mefhumuna daha eyi tekabül eder. Fakat Fransızcada olduğu gibi tek kelimelik terim koymak istersek (libido) nun tam lûgat karşılığı olan (kösnü) kelimesini tek başına kullanmak caizdir. Bu münasebetle Türk kaynaklarının (passion=şehvet) mefhumunu ifade etmek için başka kelimelerde kullandığı görülüyorki bundan da Türkçenin bu ve emsali lüğatlara karşılık bulmak hususunda ne derece mebzul malzemeye malik olduğu anlaşılabilir. meselâ: kendinin kösnümesine (bürdek), kurdum kösnümesine (gürdük), köpeğin kösnümesine (kızasama) veya (yalıkma), ineğin kösnümesine (buğasıma) denilir.

7 — Chromozomes

Yunanca; Kroma = (fr.) couleur = (osm.) levin = (Türkce) boya, renk + soma (fr.) corps = (osm.) cisim = (türkce) ten.

Şu tahlile göre kromozom, un terimi: *"cisim levni,,* = «renkçil ten» dir. Su var ki, kromozom kelimesi tıbbi manâ itibarile: Hücre nüvvesinin çatısını teşkil eden, ve bilhassa mevaddı mülevveneye karşı büyük alâka ve cazibesi olan (filament chromatique) lerin parçaları demektir ki, bu parçalar yıldız ve plâk suretinde hücrenin nısfınneharlarında tevazzu ederler; Sonra tûlânî olarak ikişere inkisam ile (caryocinèse) filini husule getirirler.

Bu taktirde beynelmilel kullanılmakta olan (kromozom) un lûğat manası (couleur, corps = levin, cisim) demektir ki yukarda gösterdiğimiz tıbbi mefhumu hakkile ifadeden uzak olarak, bu manada tasarruf edilmiş bir lûğattır. Şu halde bizim teklif ettiğimiz (renkcilten) boya alama kabiliyetini tavsif ettiği için tıbbi mefhuma daha uygun bir tercüme terimidir.

8 — Philharmonie

Yunanca : Philos = (fr.) ami = (osm.) muhib = (Türkçe) seven, sever; + Yunanca harmonia = (fr.) arrangement = (osm.) ahenk = (Türkçe ve çağatayca) düzen ve arındak.

Philharmonie tabiri, fransızca (Amour passionné de la musique) suretinde tefsir ediliyor ki: (İptila derecesinde musiki sevgisi) demek olduğuna nazaran, burada (harmonie) sözü, daha şâmil olan (musique) manasına alınmıştır,

Şu halde terim: — (osm,) hubbülmusiki — (Türkçe) mizik severlik tir. «Nouveau Larosse illustré» ye göre eski Yunanlılarda musike (latince de musica) sözü, zamanımızda bu söze verilen manadan daha geniş ve şümullü manalara geliyordu. bu söz hepsi de trakyalı olmak üzere (muza) adlı ilham ve güzel sanatlar müekkilesi dokuz (ki 3, 4, 5 yahut 6, 7, 8 diyenlerde var) peri ile alâkalı görünüyor ve Eflatuna göre de vaktile bütün ruh terbiyesini ifade ediyordu. Yine aynı söz daha mahdut manalarile harmonique (— ahenk bahsi), orehestidue (— müzik aletlerinin imal ve istimali), rythmidue (— aruz), métrique) (vezin) ilah.. gibi mefhumları da ihtiva ederdi. Müzik san'atının eski kavimlerce pek ziyade rağbette olduğu Tevratın menkulatından; eski Mısır mezarlarındaki fila·ta, boru, zil, çenk (harpe), barbat (sistre) ve saire gibi çalgı aletlerinden anlaşılmaktadır. Bu eski zamanların müzik aletleri pek çoktu, fakat hepsi az mıktarda bir kaç örneğe irca ediliverecek şeylerdi. Bunlar arasında muhtelif telli sazlar kitara ve ya rebab (lyre) çeşitlerinden ibaret idi. Filavta (düdük, kaval, ney, zurna, boru) ve saire gibi nefesle üflenenlerin ekserisi de, davul, zil, trampet, barbat gibi hed şarktan gelme idi.

Diğer taraftan Yunanlılar muzik tabiri ile nadir istisnaları bertaraf, hiç bir vakit şiirden müstakıl bir san'at düşünmemişlerdir. Bir Alman leksikonu da, müzik kelimesinin ilk devirlerde (müz lere dair Yunan efsaneleri b er taraf), raks ve musikî manalarına birden şamil olduğunu söyliyor.

Türklerde de müziğin, besbelli ilkin dini merasimine karışmış olduğu için, çok eski zamanlardan beri eski kudsiyetini muhafaza ettiği şu ibareden de anlaşılabilir.

«Oğlan sirmerdi (derki: öfkelendi) ürü turdı (ayağa dikildi) kılıncının balçağına (kabzasına) yapıştı kim bunu çırpa gördüğüm elünde kopuz var, eydir mere kâfir dedem korkut kopuzu hörmetine çalmadım (urmadım) dedi. Eğer elünde kopuz olmasaydı ağam başiçün senı iki pare kılurdum, dedi; çekti kopuzu elinden aldı.

«kitabı dede korkut, S. 149»

Bu vesile ile, orta Asyada islamiyetten evvel çok eski Türk devirlerinin din merasiminde, vezin gibi musikiden ayrılmıyan rakıs mefhumunuda havi müzik kelimesi D. L. T. 195. 111 deki (büd'ikme — rakıs etmek) mastarından müştak, D. L. T. 345,III teki (bud'ik, büzik — rakıs) kelimesinin (Türk lehcelerinde çok vaki «m,b» değişimile) aynı olduğunu düşünüyor ve bu sözün de yukarda sayılan musiki aletlerile beraber Şarkın en eski bir medeniyet yaratıcısı olan Türkten Araba ve Yunana ve nihayet Garba geçmiş olduğunu tahmin ediyoruz.

Şu aşağıki Türkce kelimelerde (hareket, oynaklık) manasile eski (büd' imek) sözile ilgili görünüyor:

(Bezmek) D. L. T, 1, 322, 11, 8 = zangırdamak, titremek; bizgek—titremeli humma. lehcemizde : mızıkcı = oynak, mütelevyin (Dergi: hilekâr): mızgı = oynaklık, televvün (Derki: huysuzluk.)

Anadoluda kendisi gibi ismi de halâ kullanılan (Bozuk) sözü de bu kelime ile ilgilidir.

(Bozuk «Çağatay lügatı, S. 8»= kopuz gibi bir nevi, tanbura).

Raks ile musikinin (müzik, büzik) gibi tek bir kelime ile ifade edilmesine gelînce, bu gibi hadiseler, Türkcede buna münhasır değildir : iş bölümü olmıyan zamanlarda ilk Türk Şamanlarının muahhar zamanlardaki (Ozan) ve saz şairleri yerine hem tabib, hem ayinleri idare eden rahip, sihirbaz, hemde ayinlerde rakkas hem davullarile musikişinas olduğu bize kalan şu kelimelerden de istidlal edilebilir.

Kam = şaman kâhini ve tabip

Kenber (Radloff II) ve lehcemizde kamber = şair ve musikişinas (lehcemizde: kanbersiz «şairsiz» düğün olmaz, Halk sözünde olduğu gibi.

Kam (Dergi): âlim, hekim, tabib, kâhin, falcı, sihirbaz.

Kamar (Dergi): tabib

9 — Monobromisovalérylcarbamidum

Yudanca: monos = (fr.) un seul = (osm.) vâhit = (Türkce) tek

Yunanca: brômos = (fr.) odeur fétide = (osm.) rayihai kerihe = (Türkce) pis koku yani öz Türkce tek kelime ile pis kokma manasına: (burum) dur.

(Burum) kelimesi Divanı lûgatit türkte (burmak = pis kokmak veya alelâde koku havaya yayılmak mastarından (görüm, durum) gibi yapılan bir isimdir ki Yunanca «brômos» kelimesinin lafzan ve manen karşılığı dır. Yine Divanda: (Kötü burt) yani şimdiki lehçemizde (götü kokmuş) manasile kullanılmıştır. (burt) kelimesinin aslı (r) kaypak harfi dolayisile (u) vokalini kaybetmış (burut) durki bunun lehçemizde vokal değişimile (barut) şekli kullânılmaktadır. Ateşli silâhlarda kullandığımız (keskin kokulu) barut maddesinin asıl manası da budur.

(Burmak) masdarının lehçemizde (barut) dan başka (burğan) suretinde mübalâğalı ismi faili de halk arasında kullanılır: Çok yellenen kimse için

halk: «Osurğan burğan kırk delikli yorğan» derki burada (burğan) ın manası «çok pis kokutan» demektir.

Esasen bu kelimelerin kökü olan (bur) kelimesi Dergide (rayiha) karşılığı olarak gösterilir. (burcu burcu = muattar muattar) zarfının kökü de aynı (bur) kelimesidir.

Yene akilünebat memelilerden fransızca (blaireau) nın türkçesi olan (porsuk) kelimesi: (por = bur «çeşidi» yani koku + su. k=meyil edici) tahlilile kokuya meyil edici (hayvan) demek olurki hakikaten bu hayvan müteaffin bir koku neşretmekle maruftur. Yine lehcemizde ve bütün Türk lehcelerinde müşterek bir kelime olan (burun) sözüde (kokuya mensup) demektirki (istişmam = koku alma) uzvu demek olduğu anlaşılır.

(Yunanca) isos = (fr.) égal = (osm.) müsavi = (Türkçe) eşit.

Valéryle: bu kelime (acide valérique) ve ondan maştak mürekkebatda vszifedar olan madde, iş gören «radical» kéken dir. valériane = (osm.) Haşişetül hirre = (Türkce) kedi otu, pisi otu.

Şu halde (valéryle), kedi otu kökenidir.

(Köken = radical) hâlen lehcemizde halk arasında kullanılır, (kökey) kelimesinin diğer şeklidir. Kabak, hıyar, kavun, karpuz sakı zahiflerine (köken) denir. menşee, köke (racine)e mensup demektir.

Latince: carbo, onis = (fr.) charbon = (osm.) fahim = (Türkce) kömür. Terimdeki «carbo», «carbon»,un ihtisarıdır.

(Amide) bu kelimenin başındaki «am» kısmı, «ammoniaque» kelimesinin ihtisarıdır.

(Carbamide): tıbda (urèe) = (osm.) cevheri bevil = (Türkce) sidiköz karşılığıdır. Şu halde terim: (osm.) vahidübrom mütesaviyülcezir haşişe tülhirre velcevheri bevil = (Türkce) tek burumlu eşit kökey pisiot sidiköz.

(Valéryle): «acide valérique» ve ondan müştak mürekkebatda, radikal (köken) vazife gören madde olduğuna göre radikal : kelimesine karşılık (kökey) kelimesini kullanıyoruz.

Bu kimya teriminde «carbamide» sözünün mukabili (urée) nin Türkcesi olan (sidik öz)ü kullanmışdık. Fakat mürekkep bir kelime olan «carbamide» in tahlili ile teker teker lügat karşılıklarını da verebiliriz, meselâ: carb, (carbon) sözünün ihtisarıdırki kömür demektir. «amide» deki (am), ammoniaque kelimesinin ilk hecesi olarak ihtisarıdır.

Nihayete gelen (ide) lahikasile şahsiyet kazanan cisim, 1830 da «I. - B. Dumas» ın ilk keşfidirki: amonyağın idrojeni yerine uzvi asit kökeylerinin bağlanmasile, ve bu mübadelede bir veya birkaç su atomlarının açığa çıkmasile elde edilir. tabiri diğerle amid hamız kökeylerile birleşen bir amonyak, kökeyidir. Şu halde «carbamide» in tahlili ile yapılabilecek terim:

(tek burumlu eşit kökey pisitot kömürlü kökey nişadır ruhu) olmak lazım gelirsede bu tarzda (carbamide)i aynen tercüme etmek başka cisimlerle iltibasa meydan vereceği için yanlışlığa sebeb olur. Bu yanlışlığa mani olmak için şöyle hareket etmek lâzımdır.

«Carbamide» in yani «urée» nin formülü : $CO(NH_2)^2$ olduğuna göre «diamide carbonique» demektir. Bu ise bir «Carbonyle yani bir (radical acide carbonique = bir ekşi kömür kökey)i ve iki amid den yani (iki amonyak = iki nişadır ruhu) kökeyinden teşekkül etmiş bir cisimdir.

Şu kimya malumatına göre en vuzuhlu tarim şudur.

(tek burumlu eşit kökey pisiot kökey ekşi kömür iki kökey nişadır ruhu). Burada (kökey ekşi kömür) demekle hem formülde mevcut olan (carbonyle) zikredilmiş oluyor ve hemde buradaki amonyak kökeyinin (bir asit kökeyi ile yani karbonil ile bağlı olduğu söylendiği için) amid cinsine ait olduğu kendiliğinden anlaşılmış oluyor.

Her nekadar bu terim aslı olan Greko—lâtin teriminden daha uzun isede ondan çok vuzuhludur. Ve cismin formülünü göz önüne getiren bir Türk talebesi bu Türkce terimi belledikten sonra bir daha bu cismin teşekkül tarzını ve terkibini hatırından çıkaramaz.

Şunu da hatırlatalım ki başka milletlerde de bu uzunlukta terimler az değildir. Meselâ: göz bebeğini çevreleyen renkli tabakaya Fransızlar beynelmilel olarak iki heceden ibaret (iris) dediği halde Almanlar bunun yanına beş heceden mürekkep kendi öz dil terimlerini (regenbogenhaut) diye koyarlar. Eski Türkler ise buna iki hece ile (yaygır) derler.

Bununla beraber Greko lâtin kimya terimleri son zamanlarda ikmâl ve ıslah edilerek bütün milletler tarafından kabul edilmiş bir nevi parola demek olduğundan, bunların Türk ilim alemince de aynen yani olduğu gibi kullanılmaları diğer terimlere nazaran daha zaruridir; çünkü bunlar diğer ilimlere ait greko—lâtin terimler gibi olmayıp, her milletin dilinde kaynaşmağa gayri müsait unsurlar halinde kalmışlardır ki, bizim dilimizde de bu hususta kaynaşma tehlikesi yoktur; ve binaenaleyh dilimizi melez-

leştirmesi de varit değildir. Böyle olmakla beraber, hepsinin de Türkce karşılığı bulunmaz değildir; ve bu Türkce karşılıkların konmasile de Türk öğreniceleri;greko latin terimlerinin mefhumlarını daha çabuk kavrayıp, bu ilim şübesine krrşı sempatılerini ilgilerini artdırmak gibi bir fayda kazanmış olurlar.

10 — Cagito

Lâtince bir felsefe tabiri olan (cogito, ergo sum) ibaresininin ilk sözü dürki, fransızcası (Je pense, donc Je suis) ve yahut penser, c'est être) ve tükceleri (düşünüyorum, demekki varım) ve yahut (düşünmek var olmak demektir) bizzat «cogiter» masdarı fransızcada eskimiş bir bir kelime olup, (réfléchir, penser) = tefekkür etmek, düşünmek masdarlarının karşılığıdır.

Şu halde bütün bu ibarenin mefhumu, başındaki ilk kelime ile işaret edildiğine bakılırsa, Türkcede de aynı yolu ihtiyar ederek, (düşünüyorum) sözünü bütün bu ibare makamında kullanmak mümkün olurdu. Ancak, Fransızlar bu makamda (Cogito) yu tercüme ederek (je pense) demedikleri gibi, bizde (düşünüyorum) diye söyliyemeyiz. Onlar cârî dilden ayrı Arkaik bir kelimeye müracaat ettikleri için, bizde Türkcenin buna karşılık Arkaik mukabili olan bir kelimesini kullanmalıyızki, buda (könğüllüyorum) dur. Derğide Uyğurca olarak (könğülkermek, könğüllemek) masdarları (tefekkür etmek) manasında gösteriliyor. Halbuki dilimizde hâlen bilhassa Trakya ve bulgaristan türkleri arasında bunun diğer çeşitiyle beraber (könğürlemek, könğürdemek) masdar ve müştakları da kullanılmakdadır.

Şu halde Uyğurca dediğimiz kelimelerin bir çokları kendi lehcemiz de el'an bu günün Türkcesi olarak kullanılıyor. Bu kullanışlardan biz münevverlerin haberdar olmaması bunları Uyğurca, Çağatayca veya Arkaik zan ettırmektedir. Bizim de yukarda arkaik dememiz bir takım münevverlerimize göre bunun arkaik sayılacağı içindir; yoksa lehcemizi söyleyen rumeli ve Anadolu Türklerince bunda bir arkaik lik de yoktur.

Değideki (könğüllemek, könglemek) ve emsali masdarlar içinde «ken, kin, kön, kın kon» suretinde ilk hecedeki çeşitleri görülen bir çok neviler vardırkı bnnlarda (fikir, maşveret,zekâ, fehim,idrak, teemmül, tezekkür, mutalea, münakaşa) mânâları görülmektedir. Bütün bu manalarda esas,olan (fikir) dir. netekim (kön) den müştak olan (könğül) de, (gönül) manasından başka (tefekkür) manasındadır. Esasen lehcemizdeki (gönül) kelimesi

de bu (köngül) ün lafzan ve manen mütekamil bir çeşididir. Bu çeşitler arasında (müşavere etmek) yani (fikir alıp vermek) manasında olan eski türkce (kenişmek) masdarı da lehcemizdeki (konuşmak) masdarının ince çeşitli bir suretidir. Yukarda saydığımız kelime kökleri için de (fikir) manasını veren (kön) kökü ayrıca (könmek) mastarında olduğu gibi (istikamet alma+rıza ve mutavaat) manalarını da verir Bu (kön) kökü, dilimizdeki (kendi) ve Derğide (kensi=şahsî) ve kensilık (Rad. 11)= mahiyet, mevcudiyet, manalarındaki kelimelerde kökü teşkil eden (ken) çeşidile de görülmektedir. bu itibarla (kendi, kensi) kelimelerindeki (ken) kökünün aslı (kön) olup, bunun vasfında ise (şahıs) manası yoktur. Ohalde (kendi) kelimesine (şah's) manasi izafe edilemez. Bunlara (şahıs) manası veriliyo sa, dolayısile ve ikinci bir mana olarak veriliyor. Bunların asıl manası (istikamet alma) mânasıdır. Şu halde esasta (kendi sözü) demek (şahşî sözü) değil, (insanın hedefe doğru istikamet aldığı yani doğrudan doğruya yöneldiği söz) demektir. Doğrudan doğruya bir şeye yönelmek, kendi hareketine başkasını ortak etmemek, o işi bizatini yapmak demektirki buda (tav'iyet) demektir. Ve tav'iyet manası buna yene sonradan ve teveludî olarak verilmiştir. Şu halde (kendi skzü) demek (doğrudan doğruya sözü) (tav'î sözü) demektir.

Bu münasebetle sayın muharririn fransızca(spontané)sözüne türkce terim vaziyetinde bir kaşılık bulunmayacağı kanaatına temas etmek istiyoruz. Bizce dilimizde bunun terim olmağa lâyık arkaik bir şekli vardır. Buda kensi kelimesi dir. Bu kelime (spontané tav'î, spontanéité=tav'iyet, spontanément=tav'an) terimlerine karşılık olarak (kensı, kensilik, kensiliğinden) kelimeleri olabilir. Alelade dilde kullanılan (spontanné, spontanéité, spontanément)sözleri için ise (kendi, kendilik, kendiliğinden) kelimeleridir.

Şimdiye kadar kullanılmadığı için unsiyet edilmeyen fakat arkadaşları olan (kendi ve kendiliğinden) sözlerinde varlığı meydanda olan (spontanéité kendilik) kelimesini yaşatmak için azıcık kalem oynatmamız kâfidir. Bu münasebetle şunu da söyleyelim ki (Kendi) kelimesinin Türk gramerlerinde (şahıs zamiri) rolile kabul edilmesi doğru olmayıp bu (könmek) mastarından (köndi Kendı) suretinde bir sıfat ve zarf olarak kullanılır. Bunun eski şekli (köndik kendik) olmak lâzımgelir. Fiil maddesine (dik) lahikası katılarak yapılan kelimeler sıfat olarak kullanılan fer'î fiilleridir:

(Bil.dik adam, tan.dık kimşe) gibi

Bunlar ekseriya izafet zamirleri almış şekillerile de kullanılırlar:

(Bil.diğ + im adam, tanı. dığ + ım kimse) ve saire.

(Köndi kendi) sözü dilimizde sıfat olarak başlı başına kullanılmıyor. (Artık (kendi iş, kendi vazife) denmiyor, mevsufları hep izafet halleri ile bulunuyor:

(Kendi işim, işin, işi) ve saire.
(Kendi vazifem, vazifen, vazifesi) ve saire.. suretleri ile kullanılıyor ki (doğrudan doğruya işim, vazfem) ... ilâh demektir.
(Kendi: m, n, si—miz, niz, leri) gibi kullanılanlar ise, mevsufları olan öz kelimesini gaip etmiş yani isimleşmiş olarak,izafet hallerinde görünenlerdir ki: (doğrudan doğruya ben, sen, o —biz, siz, onlar) demektir. İşte bunlar, bu umumî manalarına bakılarak şahıs zamiri sayılmışlardır.

(Kendi düşen ağlamaz, kendi yazar kendi okur) gibi cümlelerdeki (kendi) sözlerinin rolü ise, zarftır ki: bunlar (doğrudan doğruya «kimsenin müdahale ve tesiri olmadan» düşen ağlamaz; doğrudan doğruya yazar, doğrudan doğruya okur) demektir.

Bunun haricinde olmak üzere (tev'iyet, mütavaat) manasını vermek için Türkçemiz başka bir köke maliktir:

(Yedmek) kıyadet, sevk etmek manâsınadır. (Yedek), icabında sevk ve idare edilen şeyin sıfatıdır. (Yedinmek) kendi kendini sevk etmek yani kendi kendine mutavaat etmek manâsına olur.

Şu halde bu masdardan müştak olarak (yedinik — tav'î, mütaviğ; yediniklik — taviyet, mutavaat) manasında kullanılabilir.

Hülâsa bizim anladığımıza göre bütün Avrupa milletleri terimlerini yaratmak için Greko — lâtin gibi iki muhtelif dilin menbalarına baş urduğu; Osmanlıca ise yene Arap ve Fars gibi iki muhtelif dilin kaynaklarından yardım dilendiği halde, Türkçemiz ve hatta çok asırlar işletilmemiş kalan eski Türkçemiz, tek başına bir terim kaynağı olmağa kâfidir.

Sözümüzü bitirmeden şunu da söyleyelim ki Greko - lâtin ve Avrupa dillerinden dilimize binlerce kelimenin akın etmesile Türkçenin ileride alacağı melez şekil, henuz tasviye edilmemiş Arap, Fars aşısile vücuda gelen melez osmanlı Türkçesine yeni bir melezlik ilâve etmiş olacaktır. Sâmî bir dil olan Arap dilinin malzemesi ile bir Hint — Avrupa dili olan Fars dilinin malzemesi Ural — Altay zümresinden olan Türkçemize nekadar yabancı gelmiş ve nekadar Halka inmemiş ise, binlerce terim bahanesile Hint — Avrupa dillerinden yapılacak yeni aşı da Türk dili bünyesine uygun olmadığı için yene Halk dili ile aramızı öylece açacaktır. Zaten Arap — Fars aşılı münevver zümre dili ile Gazeteler, Kitaplar, Radyo neşriyatı Halkca yabancı bir dilmiş gibi kâfi derecede iltifat görmemekte iken bu yeni aşı ile işin nereye varacağı tasavvur edilebilir.

Son söz olarak şu fıkrayı da burada söylemeği faydalı buluyoruz:

Bir kaç yıl evvel İngilterenin Kembiriç veya Oksiort üniversitesinde ulûmu şarkiyye tahsilini yaparak doktorasını vermek üzere tezini Türkiyadan intihap eden bir hintli genç ile bursa Halk evinde Terimlerle meşgul olduğumuz sırada tanışmak fırsatını bulmuştuk. Bu münasebetle Türk dili hakkındaki ihtisaslarının ne olduğunu kendisinden sorduğumuz zaman bu münevver gençten aldığımız cevap şu oldu:

(Ben Türkçe bilmem, yalnız bir zamanlar Türkçe öğrenmeğe heves ederek ecnebilerin Türkçe öğrenmesine mahsus bir Almanca kitap tedarik etmiştim. Bu Kitabın mukaddimesinde, Türkçenin müstakil bir lisan olmayıp Arap ve Fersca kelimelerinden yap lmış Kürtçe gibi derme çatma bir melez dil olduğu yazılı idi!)

Bu şözler bize değil, Türkçeyi bir kat daha melezleştirmek işteyenlere kâfi — yeter, yetkin bir cevap — karşılık tır sanırız.

"*Ulusun özdili, Ulusallığın Temel taşıdır.*„

Ali Ulvî Elöve
Gazi Terbiye Enstitüsü
Türkçe Edebiyat Öğretmeni
Ankara

Dr. Şefik İbrahim İşçil
A. Vefik Paşa Memleket
Hastanesi etibbasından
Bursa

T. D. K. değerli azasından sayın Besim Atalay'a

I. — Bütün gramerlerin kullandıkları (mübalâğa) tağbiri Kâşgarlı'nın kullandığı (fiğlin devamı) tağbirine mugayir mi?

II. — Türkçede mübalâğa eki yalnız (agan, egen) mi? (gan, gen)e mübalâğa eki demek yanlış mı?

---

1. — Türk dili Kurulu'ndaki (1) nâhoş münakaşanın esasını teşkil eden bu meselelere cevap verebilmek için ilkin Türk ve Arap gramercilerinin gözden geçirilmesi kâfidir.

Biz bütün bunları tasnif ettikten sonra, bu çok eski kanağatimize dadayanan mütalâamızın sıhhatini hep teeyyüd eder mahiyette olarak bir daha gördük.

Bütün gramerciler arasında yalnız Kâşgarlı, «Divânü Lügatit Türk» te serpişik olarak, yer yer verdiği gramer mağlûmatına, tabiidir ki muntazam bir gramerde olduğu üzere, bahis başlıkları vermiş olmayıp, öteki gramerlerin (ismi fağil ce mübalâğalı ismi fağil) diye (mübalâğa) başlığı

(1) "Mübalâğa„ ya dair serdettiğim mütalâanın ilkin, bunca yıllık muallimliğime yakışmıyacağı hakkında, sonra da benim gibilerinin Türkçe muallimi diye nasıl olup ta hizmette bulunduğu yolunda tezyifkâr kahkahalara, hayret ve eseflere.. Ve daha garibi, tarafımdan, evvel ve âhır aksine dair ufacık bir fikir, bir söz bir iymâda bulunulmadığı halde, hiç yeri ve münasebeti yokken, bu memlekette otuz yıl emek verdiği Türk dilini kendisinden daha iyi bilen bulunmadığı gibi iddialarına.. Dil fakültesinden(...)a gûya taraftarlığım yolundaki serzenişlerine vesile olan.

zikrettiklerine mukabil, O, mübalâğalı ismi fağilleri (fiğlin devam ve kesreti) mağnasiyle mevsuf olan sıfat tağrifile göstermiştir.

Diğer gramercilerin hepsinden evvel eserini yazan Kâşgarlı, (agan, egen) ve (gan, gen) ekli sîgalara (devam ve kesret sıfatı) demekle, acaba kendisinden sonrakilerin (mübalâğa) dedikleri ve sayın arkadaşımızın şiddetle red ve muhalefet ederek, ayrı tuttuğu tağbir yanlış mı olacak? Ve arkadaşımız (mübalâğa) yı (agan, egen) için kabul ederken, (gan, gen) in de ayni rolde olduğunu gösteren Kâşgarlı'nın mütalâalarına karşı ne deyecek, bilmiyorum.

Bizim anladığımıza göre, Kâşgarlı da dahil, bütün Türk ve Arap gramercileri, (Mübalâğ) umumî tağbiriyle (sebat ve devam «istidâmet» iğtiyad, kesret, şiddet) gibi husûsi mağnalar da kastediyorlar. Bu tağbir bu saydıklarımıza ayrı ayrı şamil olan umumî bir bâb teşkil eder.

Netekim, Mütercim Asım, kamusunda, kesret ve vefret hususunda muğaraza eylemek mağnasındaki (mükâsere) kelimesi için: (müfağale) vezninde babı mübalâğadandır: Yükâlü, fekeserûhüm ey galibûhüm fıl—kesreti) der.

Arap gramerleri de bunu böyle gösterir:

Mübalâğai fağil, mübalâğa ve kesret mağnasını ifade eden ismi fağildir. Lisanı Osmanî'de «pek, çok, gayet, daima» lâfızlariyle tağrif olunur. (Mufassal Sarfı Arabî. Serayî. S. 113—123).

Sülâsî olan ismi fağillerin muhtelif vezinler üzere mübalâğa sîgaları dahi vardır:

Nassâr, mıtrâb, mığtır, hazür, gafûr, sıddîk, nasî ; ve bazı kerre bilâkasd mübalâğalı fağil mağnasına olan (fağil) vezninden habib. (S. 100).

Tâi—te'nis de sıfatlarda mübalâğa manasını ifade eder : (raviye — çok rivayet edici).

Mübalâğaya mahsus olan bazı sıfatlara tâi — te'nis dahil olup mübalâğayı tekid eder:

Allâm — çok belici: allâm—e — pek çok bilici.

Ferûk — çok korkak; feruk—a pek çok korkak.

Mitrâb — çok ferahnâk; mıtrâb—e — pek çok ferahnâk.

(Sarf tercümesi, El—Hac İbrahim. S. 100)

Feğğâl: Berrâk, meyyâl, meddâh, hallâk (çok parlayan, çok meyleden çok metheden, çok halkeden).

Feğûl; Cehhûl, cesûr, gayûr, hasûd, sabûr (pek cahil olan, gayet cesaretli olan, pek gayretli olan, çok hased eden, çok sabrü tahammül eden)

Mifğâl: Mifrâh, mihzân, miğvân, miksâr, mizvâc, minğâm (dâima şen ve şadüman olan, daima mahzun olan, kesîrü-e avn olan. çok söyleyen, çok kerre kocaya varan, kesîrü-l-inğâm).

Fiğğîl: Nihrîr, fikkîr, fıssîk, sıddîk (gayet âlim olan, kesîrü-l-fikir olan, daima fısku fücûr üzere olan, gayet sâdık olan).

Fağîl: Alîm, rahîm (çok bilen, mübâlâğa ile rahmet edan).

Mifğâl: Misfer, miferr (çok yolculuk eden, çok kaçan «at»).

Fuğâle: Hudâga, duhake (kesîrü-l-hudğa ve daima nâsı aldatıcı, halka gayet gülünç olan). V. s. (Mufasâal Sarfı Arabî S. 113—123).

Bütün bu misallerîn, kimi devâm ve istimrar, ve bağzan ve binnetice iğtiyad, kimi mükerreren işleyiş (Mizvâc), kimi kesret ve galebe gibi muhtelif mağnalariyle umumî (mübalâğa) tağbiri altında toplanmış olduğu görülür ki, Kâşgarlı da (agan, egen—gan, gen) li türkçe mübalâğa sîgalarından bir çoğunu, bu vezinlerdeki Arapça mübalâğalı ismi fağil sîgalariyle tercüme etmiştir.

Kâşgarlı (mübalâğa) kelimesini başka bir bahiste (şiddet) mağnasiyle de kullanıyor:

Bu nevi masdarın kağidesi, kaflı veya işbağlı kelimede aslî harf üzerine (G = gayın, veya Ğ = gef) ziyade olunmaktır:

Barıg bardı = Ey zehebe zehâben mübalâğan fihi (varış vardı; şiddetle ve sürğatle gitti).

Ol kulun urug urdı = Ey ennehu darebe abdühu darben mübalâgan fihi (O kölesine vuruş vurdu: kölesine şiddetle vurdu, onu şiddetle dövdü). D. L. T. — C. 1 S. 25).

Dilimizde mübalâğa, çok kerre isim, sıfat fiğillerin tekrariyle ve bağzı örnekler katılmasiyle (kapı kapı dolaşılar, güzel güzel söyledi, ağladı ağladı; kapkara) yapıldığı gibi, ayni cinsten vokal veya konsonların tekrariyle de (mübalâğa) yapılır. Bu türlü mübalâğaya (teşdit) denir ki, tekrarın lafza verdiği şiddet dolayisiyledir.

Lehçemizde teşdit, ya lafza ait, veya lafza ve mağnaya ait olur.

1. — Lâfza ait teşdit, dolayisiyle ve ârızîdir; bu, başı konsonlu bir ek, katıldığı maddenin sonundaki ayni cinsten bir konsona rastladığı zaman olur ki, Jean Deny'nin (Türk Dili Grameri s. 90, pragraf 108: an-ne, ıs-sı, yas-sı, el-li, misalleriyle) «nadirdir» dediği yalnız bu türlüsüdür: Bel-li kes-se, gül-lü, ilâh...

2. — Mağnaya ait teşdit, doğrudan doğruya ve kastî olup, sözün mağnasında mübalâğa içindir. Bu da iki türlüdür: a) : vokallerin teşdidi, b) : konsonların teşdidi.

a) : Ayni vokalin tekrarlanmasiyle olur ki, bunun neticesi olarak, memdût vokal (harfı med) halini alır; ve bu, mübalâğanın derecesine göre, takviye için imâle de edilebilir:

Can. nım, kuu. zum; baa. ş üstüne, ee. nfes v. s.

b) : Ayni konsonun bir daha tekrarlanmasiyle olur:

Kur.ru, küç. cücük, uf. facık, am. man, yaz.zık, güz. zel, aş. şağ (ı), yaş. şa.

Vay babas. sının canına. (Mehmet Akif)

Birden eş.şek deme, biçâre hünuz müvedde:

Ne yetişkinleri var, dursun o sağlam şedde.

(Mehmet Akif, Asım s. 50)

Bu teşdit ilk hecelerde olduğu gibi, ikinci ve üçüncü hecelerde de görülü.

1. — Vokallerde: (Kurna. az, şirre. et, hırsı. ız, utanma. az, âdî. î, baya.ağ(ı), bitki.in v. s.

2. — Konsonlarda: (babas.sı) sözünde olduğu gibi. İkinci ve üçüncü hecelerde konsonların teşdidi suretiyle mübalâğa az görülür. Bunlar en çok ilk hecelere mahsus gibidir.

Eski lehçelere gelince, ârızî teşdit bunlarda da görülür. Ayni yeya mahreçleri yakın olan (t, d: s, z; ş; l) gibi konsonların Arap imlâ tarzındaki şedee işaretiyle göstirilenleri, Divanü Lügàti Türk'te bir haylidir.

S: Er kiş.si (=kişisi, karısı. D. L. T. c. I, s. 203; ç. 3, s. 170) birle tok tok boldı (c. I, s, 279) = koca karısıyle çatıştı.

Z: Ot. tuz içip kıkralım (c. I, s. 127) = üçer (üçer) içip haykıralım.

T: At ad'aki takır takır it. ti (c. I, s. 302).

L: Yavlak tıl. lıg bigden kerü yalıngus tul yig) c 3, s. 97) = (kötü dilli koca (sı olamak) dan ise, (kadının) mücerret, dul (kalması) daha iyi.

Mağnaya ait teşdit (mübalâğa) ya gelince: Kaşgarlı (c I' s. 127) de:

İs. siz kişi (= gaddar, kötü, utanmaz adam) sözleri münasebetile (teşdit, mübalâğa içindir.) dediği gibi =

Es. siz anığ kençllki = yazık, ve esefe) onun geçliği (ne),

Ar. rıg nenğ = cidden nazîf, ter temiz şey,

Diyor, ki ve bu ibare yanında yine (teşdit mübalâğa içindir.) izahını veriyor.

Anlaşılıyor ki lehcemizde yaşayan teşdit, eski lehçelerimizdeki konsonlarda (mübalâğa) mağnasiyle kullanmıştır. Ancak. Arap yazısının kifayetsizliği yüzünden, vokallerde de şimdiki kibi (med ve imâle) suretiyle teşdit ve mübalâğa olup olmadığı belli değilse de, biz bunun varlığını çok kuvvetli görüyoruz. (Uludağ, 68-69).

Şimdi Kaşgarlı'nın (agan, egen - için, eserinin muhtelif yerlerinde verdiği misalleri gözden geçirelim:

1. DEVAM:

Bu alp ol yağını kaytarga = Ey hàzà patalün yerüddül-gamîse 'ebeden (c. I, s. 426).

Bu bugra ol yük kötürgen = Ey hàzà fahlü bagiri hammâlün li - l-'eskàli (c. 1 s. 429),

Bu er ol singiri kurulgân = Ey, hàzà recülün 'ebeden yağterihi-t- teşennücü. (c. 1. s. 428.)

Bu bilezük ol bilek kavurgan = 'Ey hàzà miğsâmün 'ebeden yadgatü-l- mafsale. (c. 1. s. 427)

61 küp olşücikni acıtgan = Mağnàhu hubbün 'ebeden yüham mizü-ş-şey'e-l-hulve 'iza subbe fihi (c. 1. s. 136).

Meninğ işim ed' gülükün etlgen ol = 'Ey 'enne 'emri 'epeden yensalihu bi-l-hayri. (c. 1. s. 139).

Ol atıg közetgen ol = 'Ey 'ennehu 'ebeden yahfazü-l-ferese. (c 2. 257)

Bu ogul ol burnı tamurgan = 'Ey hàzà feten dàimen yağte terihi-r-ruğàfü. (c. I. s. 431).

Bu kişi ol sözüg unıtgan = 'Ey hàzà recülün dà'imen yensi-l-kelàme (c. 1. s. 432).

Bu tügün ol seşilgen = 'Ey hàzihi ukdetün tenhallü dâ'imen (1. 432)

2. IĞTİYAD:

Ol er ol özin kişiden abıtgan = 'Ennehu recülün min adedihi-l-'ihfa'ü min-en-nasi. (1. 136).

Isırgan ıt = 'Ey kelbün akurün. (1. 138).

Bu er ol osurgan = 'Ey haza recülün darratün. (1. 138)

Bu er ol süt öpürgen = Ey haza recülün min adetihi kesren ma-'ihsaü-l-lebeni bigayrihi kesiren. (1. 138)

Bu er ol telim sücik isürgen = 'Ey ennehu min Adetihi kesiren mayeski-'insanen şaraben (1. 138).

Bu ıt ol keyikni ed'ergen = 'Ey haza kelbün min adetihi tılâbüs - saydin. (1.139)

Bu kişi ol söz ol söz baturgan = 'Ey hâza recülün min adetihi kitmânül-kelâmi. (1. 425)

Bu er ol aş taturgan = 'Ey haza recülün min âdetini 'izakatü-t-tağami li-d-dayfi. (1. 425).

Bu kişi birle bakışgan ol = ,Ey 'ennehu min Adetihi 'ebeden yünazirü-l-insanebilihazı. (1. 427).

Ol er ol yavlak tokuşgan = 'Ey ennehu recülün min adetihi -l-harbün ve hüve mihrabün ve misğarün (1. 428)

Bu beg ol yazuk keçürgen = 'Ey hàzà 'emirün safûhün 'ani-z-zenbi (1. 429)

3. KESRET : (1)

Bu bitik ol kişini okıtgan	= 'Ey hàzà kitabün min tùlihi kesiren mà yukriü — l 'insàne. (") (1.137),
Ol er ol evge bargan	= 'Ey 'ennehu recülün kesîrü -z- zehàbi ile -l- beyti, (c.2.44).
Ol er ol ışlarka turgan	= 'Ey 'ennehu recülün kavvàmün li-l-'umùri (2.,44)
Külgen er	= 'Ey recülün dahükùn. (2.45).
Tutgan satgan	= 'Eyi-l-'ahhàzü ve -l-beyàğü. (2.232).
Bu er ol ıtın ulıtgan	= Ey hàzà recülün kesîren mà yünbihu kelbuhu. (1. 137).
Sikken er	= 'Ey recülün cemmàğün. (1. 336).
Suvka çümgen er	= Ey recülün gavvàsün. (1.336).
Bu er ol söz unıtgan	= 'Ey hàzà recülün kesîrü - n - nisyàni li-l-kelàmi. (1.138).
Çabıtgan er	= 'Ey recülün darràbün li-l-'ağnaki. (1.423).
Bu ot ol karın boşıtgan	= 'Ey hàzà devaün yüshilü -l-batne ve kezalike küllü şey'in 'ızà kâne kesiren mà yûhine kuvveten şey'in bi -l-halli. (1.424)
Bu er ol etin kaşıtgan	= Ey hàzà recülün kesiren mà ye'mürü bihakkin cesedihi. (1.424).

---

(1) D. L. T., c. 1 - s. 136; ve c. 2 - s. 44 ten: (Bu bâb fiğlin hudusundaki kesret sıfatı mağnasiyle Arapça "mifğâl„ vezni: Mitğâm = kesîrü -l-'itğâm, Mihrâb= kesirü -l- harb) menzilesinde olup, mevsufunun hadeslerini çok yapan sıfat üzerine mevzuğdur, ve "nun„ ile mukayyed olur.)

(Kâşgarlı)

(„) Uzunluğundan dolayı (Kâşgarlı).

(C.2 - s.44 - 45) : Bu bâb mevsuftan sâdır olan hadeslerin kesretli olduğu sıfatlara mevzudur ki, fiğlin kendisinden kesretle sadır. olduğu bir sıfat olmak haysiyetiyle Arapçanın kullandığı "Mifğâl„ (Mitğam = kesîrü -t- tağâm, Mihrâb = kesîrü - 1 - harb) menzilesinde olur: ve ekser Oğuz ve Kıpçaklar (n) ile mukayyed olan aslî(k, g) leri atarlar.

(Kâşgarlı)

Bu er ol konıkı kaçırtgan = 'Ey haza reçülün tarrdün neffarün lid-diyfâni. (1.426).

Bu er ol sütüg sümürgen = 'Ey haza recülün 'abba'ün li-l-lebeni. (1. 430)

Bu er tonın kurıtgan = 'Ey haza recülün kesîrü -t- tecfifi li-sevbihi (1.432).

Bu er ol kakılgan sukulgan = 'Ey haza recülün kesîren ma yüdfeğu ve yüzellü. (1.432).

4. ŞİDDET :

Bu er ol taşıg yerden kopurgan = 'Ey haza recülün kallâğün li-l-haceri min-el-'ardi. (1.436).

Bu er ol çerig tubulgan = 'Ey haza recülün hettakün saffi-l-harbi. (1.428).

5. SÜRĞAT :

Bu aş ol kişini açurgan = 'Ey haza tağamün seriğü -l- hazmi, seriğü -l- ıcağati. (1.138).

Kâşgarlı yine, (c. 1, s. 423-432) de, bu (gan'gen) li sıfatlar için şöyle der:

Bu bâb beş veçhile deverân eder:

Birincisi: Muttasıf olduğu fiğlin kendisinde devâmı, ve tabiğati üzere kendisinden sâdır olması mağnasında olur: Bu ogıl ol burnı tamurgan = Bu gençtir burnu dâima kanayan.

İkincisi: Vasıflanan zattan bir başkasına geçen sıfat olmak ve bu sıfatı onun vasıfladığı şeyle beraber devam attirmek mağnasında olur: Bu er ol tonın kurıtgan = Bu adamdır elbisesini kurutan.

Üçüncüsü: Mefğul manasında mevsuf olur: Bu er ol yirden yirge sürülgen = Bu adamdır yerden yere sürülen. Dördüncüsü: İradesi olmadan kendinden sâdır olan fiğlin mevsufu olur: Bu kişi ol sözüg unıtgan = Bu adamdır sözü dâima unutan.

Beşincisi : Bütün bu (sayılan) mağnalar (kendisinden) kasdedilmiyen salt isim olur: Tavuşgan = Tavuşan; kevürgen = Ada soğanı.

Bu babdaki sıfatların hepsi rekik kâf (g) ile; salt isimler ise hep sert kâf (K) iledir (İnce ve kalın ahenkli kelimelerde A. U. E.).

Oğuzlar, ve Rum ülkesinden Çin yakınlarına kadar olan çadır halk-

ları tahfif kastiyle fiğlin devamına alâmet olan bu (k, g) leri hazfederler. Kâşgarlı («Dîvan'daki lüğatlar sırasına» kayt ve ithâl edilmiyen sıfatlar) için de) öyle diyor:

İkincisi: Fiğlin devamı ve kendisinden kesretle sâdır olması mağnasıyle vasfedilen fağildir. (Yağni, mübalâğai fağil. A. U. E) Ol er ol evge baragan = 'Eyennehu zalike-r recülü kesîrü-z-zehabü ilâ beytihi ve yeksürü zalike = O adamdır eve çok varan, ve ol işi çok yapan. Ve yükâlü: Ol kişi ol bizge kelekgen = Ey 'ennehu zalike-r-recülü kesirü-l-'ityani ileyna = O adamdır bize çok gelen. (c = 1 s = 23).

H A Z F

İsimlerde ve fiğillerda fiğlin devamına (yağni; mübalâğaya A. E) alâmet olmak üzere araya giren bütün (g) leri hazfetmekte Oğuz ve Kıçak-taifeleri müttefiktirler.

(Misalleri, takdim ve te'hir ile):

Fiğil: (Ol evge baragan ol) = 'Ey 'ennehu zehhûqün ilâ beytihi = O

---

(1) Elkavlü fi-s-sıfati-l-teti lâ tedhulü fi-z-zikri.. sayın meslekdaşımız bunu (Sıfat sanılmıyan - aslında sıfat olmayan - sıfatlar üzerine) söz sûretinde tercüme ediyor. Farzı - mahal, bu böyle olsa, ardınca zikredilen bütün sıfat sîgalariyle beraber, münakaşamızın esaslarından birincisini teşkil eden, ve kendisi tarafından (asıl mübalâğa sıfatı) diye şiddetle müdafağa edilen bu siga da ortadan kalkar; en garibi, dağvası da kendiliğinden sakıt olur.

Arkadaşımız, ayni şeyi, mastarlar için de yapmıştır: (c. 1-s.23):

"Elkavlü fi-l-masadiri-l-leti lâ tedhulü fi-z-zikri„ ibaresini: (Mastar olarak tanınmıyan mastarlar üzerine söz) diye tercüme etmektedir.

Bizce bu da böyle değil: ("Dîan'daki lûgatlar sırasında„ zikri geçmiyen mastarlar) olacak. Kaşgarlı bunda (mak, mek) li mastarlar haricinde ı,i,u,ü-g (—k) lı mastarlardan bahsediyor.

İhtimal ki arkadaşımız, lehcemizde (ik)li mastarların bulunmadığına aldanarak hepsini (tanınmıyan(sûretiyle tercüme ediyor. Ancak iptidâ, mevzuğu bahsolan bu eski lehçelerdir. Soura, haydi bir ân için zamanları atlıyarak, kendimizi lehçemizde farzedelim. Görürüzki (ik)]i mastar kalıntıları lehçemizde, çok heceli kelimelerde de halâ yasıyor. = Meselâ (ilişik sözü, ismi mefğul gibi bir sıfat rolünden-başka, (münasebet) mağnasıyle de kullanılmaktadır. Vakığa, gremerlerin hiç birinde bunların kaydı yoksa da, gremerin anası olan dilde olması kâfi. Kaşgarlının ayrı bir yerde bahsettiği izafet halleriyle kullanılan (dik, dık) lı mastarlarımız da öyle: Vaktin mâzide geçtiğini goçişini anladım. V.S .

eve çck gidicidir) denir. Oğuz ise yine bu mağnada: (baran ol) der.

Türk, (Ol er kulını urağan ol = 'Ev ennehu zalike r-reçülü darrabün bığabduhu = O adamdır kölesini hep döven) der. Onlar ise: (uran) derler.

İsfim: Alakargaya (cuŕguk) denir. Oğuz ve Kıfçaklar (g) yi atarak (çumuk) derler; Türk, boğaza (tamğak), onlarsa (tamak) derler. Ve, böylece, isim ve fiğillerde aynı mağnada nöbetleşe gelen (k, g) leri atarlar.

Görülüyor ki, Koşgarlı, (agan, egen-gan, gen) le mübatâğalı ismi fâğil sîgalarının tağriflerinde (devam ve kesret) tağbirleriyle, Mübalâğa bâbının yalnız ikisini annakla iktifa ediyor; diğer muhtelif mağnalarını ise mübalâğa sîgalı Arapça sözler ve. (iğtiyad), kesret, şiddet, sürğat) gibi Arapça kelimelerle ifade ettiği misalleri arasında kayd ve zikrediyor.

Buna mukabil, kendisinden sonra Türk grameri yazanlar, bu hususta da'ima (Mübalâğa) gibi daha şamil ve umumî bir tağbir ile beraber, bu hususî mağnalardan bağzılarını da dercediyorlar.

Bundan başka,

D, L. T. tan çok sonraki lehçelerde (gan, gan-agan, egen) fâğiliyet ve mübalâğalı fağiliyet eklerinde, geçirdikleri istihâleler dolayisile istiğmal ve mağna farkları olması da pek tabiğîdir; bunun içindir ki bir kısım gremerciler (gen gan) ları her zaman mübalâğalı ismi fağil eki saymıyor,

A): İbni Mühenna (s. 87,88):

Sekizinci fasıl, Fâğil hakkında.

Fiğlin sonuna (G. A. N) veya kalın (g) yerine ince (g): gan, gen katılır. ve bu alemetle onlarda ismi fağil olur, misàli:

Yükseğe çıkan	İnen	Yürüyen	Gücü yeten	Gülen
Aggan: Agıngan	İngen	Bargan	Ugan	Gülgen

Fağiliyet alametinin ezvelindeki harf kalın üstünle üstünlendiği, ve bu üstün 'elif yapıldığı zaman bu, mübalâğa için olur; misâli:

Alan	çok alan	veren	çok veren	Gülen	çok gülen
Algan	Alagan	Birgen	Biregen	Gülgen	Gülegen

B) : (Kitâbü -l- 'idrâk li -l- lisanü -l- 'Etrâk, s. 134 - İğdâdî müdürü Mustafa Bey) : Mübalâğaya dair söz (1) :

İsmi fağilde, isim ince ise (fiğil maddesinin: A. U. E.) sonuna (gen), ve kalın ise (gan) katılır; ve bunlardan evvelki harfler üstün yapılır: Gelegen = çok gelen, baragan = çok varan, giden. Şayet bunlardan evvelki harfler sükûnlu kılınırsa, ismi fağiller bu bâbtan çıkarlar: Ve (o kimse ki işledi) mağnasında olurlar. Bu, inşa'llah (mevsûl) (II) babında gelecektir. (G,n) yerinde (c) ile yapılan (güleç = çok gülen) kelimesinin me'hazı simağdır. (Bunun) kağidesi (gülegen) dir ki, bu da simağidir.

C) : Çağatay lügatinde de böyle değildir: (s. 7)

'İfadeî 'istidamette ismi fağillerin âhırına gan ve gen (agan egen olacak A. U. E.) geliyor. Misal: (Tut. agan, ve çap. agan, ve gül = egen, ve kis. egen).

Balâda zikrolunan (gan ve gen) alâmetleri (di. gen ve bız. gan) gibi ismi fağile şamil olduğu gibi, mastar ve mâzi ve mefğul mağnasına da gelir.

'Etrâki Rûm bunu tahfif ederek (kılgan) ı (kılan) ; (eylegen) i eyleyen diye istiğmâl ediyorlar.

---

(1) Mâlûm ola ki, kesrete delâlet etmek üzere mevzûğ olan sîgalardan iki fiğil (fâğil, olacak. A. U. E.) vardır: (gadeban, kakıgan=öfkeyle dolu) ve gırîzî fiğillerde galebe mağnasile sübut ve devâma delâlet eden kerim, azîm, melih, ve saire gibi. (S. 134)

"Bu hâşiyeden bizim anladığımız, müellifin yukarıda söylediği (agan, egen) li mübalâğa sigalarından başka, Türkçede bir de (gan, gen) li mübalâğa sigasının bulunduğunu haber vermek istemesidir ki bu ekle yapılıp kesrete delâlet etmek üzere mevzu olan mübalâğalı ismi fağil sigası Arapçanın iki vezindeki ismi failine muadildir:

1. (Feğalan) vezninde meselâ (gadaban) gibi ki Türkçede bu, (kafikan = öfkeyle dolu, çok öfkeli) ile ifade edilir.

2. (Feğil) vezninde meselâ kerim, azim, melih ve saire gibi azîzî fiğillerde galebe mağnâsile sübut ve devama delâlet eden san'atların türkçede yine (gen, gan) la yapılan mübalâğalı ismi fağil şekilleri.

Haşiyede fiğlânün (ki aslı fağilânün olalcak) denmesinin sebebi budur. Bunun Arapça için söylenmiş olduğu düşünülemez; Çünkü bu dilde mübalâğa sayfarı ikiden çoktur: A. U. E.„

Halbuki bu, «Mıkyas -i l- lisan kıstâsü -l beyan» da Kâşgarlı'da olduğu gibidir; (Muhtelif sahifelerinden) :

Sekizincisi, (kan) veya (ken) dir. Bu, cibilî hadesleri mutazammın olan emri hâzırlara lâhik olur, mübalâğai sıfatı hâdise harfi olur: (darıl. gan, sokul. gan, çekiş. ken. solu gan, yürü. gen) gibi

Bu fiğli olursa mazi veya istikbal (suretlerinde) olur. Mazi olursa kalın iken fiğlin sonuna (gan), ince iken (gen), bitişmiş olarak mevsûl (sılâ sigası) olur. gördüm urgamı seni — gördüm yarata); ğelgen (o kimseki geldi, gelen), (s. 155.)

Mübalâğai sıfatı sâbite — Vücûdî emri hâzırın âhırına, o emri hâzırın mutazammın olduğu hadesle sebât ve mübâlâğa veçhi üzere bittabîğ muttasıf olan müphem zatâ itlâk olunup, vazğında fâğile nisbet muteber ola: (Utan. gan, çekin. gen adam; solu. gan, yürü. gen hayvan). Burada «gan, agan» ekleri bir manada tutulduğu için bir yerde gösteriliyor. A.U.E.)

Dördüncü neviğ: O emri hazırdır ki ahırına (kan = ken) harfinin lühûkiyle mezkûr mağnâya delâlet ede. Bu nevi mübalâğai sıfatı sabite hem mücerred emri hazırdan müştak olur: (kaç. agan: yürü. gen) gibi; (burada «gan, agan» ekleri bir mağnada tutulduğu için bir yerde gösteriliyor. A. U. E.) ve hem şinla mezid emri hazırdan müştak olur: (yapış. kan, çekiş. gen) gibi; ve hem nunla mezîd emri hâzırdan müştak olur: (dayan. gan, öğün. gen) gibi; ve hem lâmla mezîd emri hâzırdan müştak olur: (sokul. gan gibi) .

Hulâsa:

1 — Umumi mübalâğa alâmeti oean (gan, gen) eki yanında (Eğen,) eki, Divânü Lüğati-Türk'te de, ondan sonraki eserlerde de yalnız tek heceli fiğil maddelerine katılabilmekle mahdût bir mübalâğa ekidir.

2 — (Can, gen (eki, Divanü Lügati-t-Türk'te gerek tek gerek çok heceli fiğil maddelerine katıla bilen umûmî mübalâğa ekîdir. Mübalâğasız ismi fağil, ve meçhul fağil maddesinden ismi mefğul ve bu sîganın yapılışı icabınca, ve Divanda'da zikredilmemiş olmasına rağmen, ismi mefsûl (= silâ sîgrsı), ve alelade isim olarak ta kullanılmıştır. Divan' dan sonraki eserlerde de böyledir. Yalnız ğat Çağataycada bu istiğmâllerinden başka, mastar, mâzi mağnalarına da gelir. Lehçemizde ise. (eğen, ağan) ekleri, bazı tek heceli fiğil maddelerine semaî olarak katılıp mübalâğalı ismi fağiller teşkil eder: piş. e (i) ğen, ol. ağan gibi.

(Kan, gan; ken, gen) ekleri ise yalnız çok heceli fiğil maddelerine kıyasi olarak katılıp yine mübalâğalı ismi fağiller vücnde getirir: Konuş kan, unut. kan, alın. gan atıl. gan, savur. gan, itiş. gen ve saire.

Lehçemizde tek heceli fiğil maddelerine (gen, gan) eki katılarak mü-

balâğalı, mübalâğasız ismi fağil yapılması caiz olmayıp, bu türlüsü şivemize muhaliftir; Yaz. gan, yıl. gen ve saire denmez.

Hele tek veya çok heceli isimlere bu eklerin katılmasile mübalâğalı ismi fağiller teşkili yine şivemize uygun değildir. Onun içindir ki eski lehçelerde görülen (çok riyaset eden, reis) mağnasındaki (baş. kan) ve faraza (çimen. gen) gibi teşekkülleri, bu günkü lehçemiziu zevk ve şivesi kabul etmez.

II. — Gerek isimlerde ve gerek fiğillerde görülen (g, k) nın, mübalâğa edatı olduğuna da'ir Kâşgarlı'da bir kayıd bulunmadığı mes' eles'ne gelince: Divan'dan aldığımız şu 'ibareleri okumak kâfidir.

a) : Ve -l- guziyyetü ve 'ehlü -l- veberî mine -r- Rûmî ile -s- Sini yahzifûne -l- gayi ve -l- kâfi -l- leti hiye ğalâmeten lidevâmi-l-fiğli tahfifeu = Oğuzlar ve Rum ülkesinden Çine kadar olan çadır halkları tahfif maksadiyle fiğlin devâmına (= mübalâğaya) alemet olan (k,g,)yi hafzederler. (c. 1. s. 432).

B): Felemma câze 'idhâlü-l- gayni ve-l-kâfi fi hazihi-s sıfati-l-leti hiye simetün li-kesreti huddûsi-l-fiğli mine-l- mevsûfi bihi fele'en yecûzü fi kavlinim (bar/gu/ci), (kel gü ci) fi mağne z-zahibi ve-l-câ'î 'evlâ = Mevsufları olan zatlerden fiğlin kesretle (mübalâğayla) sâdır olması alâmeti olan gayn ve kâfın bu sıfata ithâli ca'izdir. Bu sebeble onların kelâmınca barguci, kelgüci (çok varıcı, çok gelici) demek ca'iz olur. (c. 2, s. 45).

C) : Fe'emme-l-hazfü 'ecmağte firakü-l- Guziyyeti ve l-Kıfcak alâ'en tahzife külle gaynin mütevassıtâtin fi-l-'esmâi ve-l-'efğâti 'izâ kâne (-l-fiğlü) aimeten li devâmli-l-fiğli (c. l, s. 35) = Hazfe gelince : Oğuz ve Kıpçal tâ'ifeleri, isimlerde və fiğilerde fiğlin devamı (= mübalâğa) alâmeti olarak araya giren her (g) yi hazfetmekte beraberdirler.

Sayın meslektaşım, Arapça ibârede mağnaca lüzumsuzluğu belli olân, ve bir istisnah yanlışlığı eseri olduğu şüphesiz bulunan birinci (fiğil) kelimesinin cümleye verdiği müphemiyeti farkedemiyerek, kendi tercümesinin de bulanık olmasının önüne geçememiş olsa gerek: «İsimlerde ve fiğillerde işin devâm etmekte olduğuna bir belge bulunursa, kelimenin ortasındaki (g) harfini atmakta Oğuzlarla Kıpçaklar birbirlerine uyuşmuşlardır» diyor; ve bundan İsim ve fiğillerde (g) nin atılması, onlarda (g) den başka olmak üzere' fiğlin devam etmekte olduğunu bildiren ayrı bir belgenin varlığıyle maşrût imiş gibi bir mağna kastediliyor. Onu bu yanlışlığa sürükliyen şey ise, benim esasen vâr olduğu mutalâasında bulunduğum halde,

kendisinin şiddetle reddederek: «Yerini göster» diye yanaşmadığı o (mübalâğa) edatının bizzat kendisi olan (g) nin burada atılacağını farkedememiş olmasından ileri gelmektedir. Halbu ki, umûmî Türk dilleri şövle dursun, kendi lehçemizin göbeğinde, kalıntı olarak hâlâ bir kaç örneği yaşayan fiğillerde de bu mübalâğa edatının var olduğuna dikkat edilince, bunun mağnası kolayca nlaşılırdı :

Çal/mak = vurmak : çal.ka/mak («ağzına, bardağa) kesretle, mübalâğayla su ve âa'ire vurmak)

Yu/mak = temizlemek : Yu.ka/mak = yı.ka/mak (devam ile temizlemek) v. s.

Yine bu suretledir ki Kâşgarlı'nın dediği üzere, «tarak» manasına tar gak (mevzuğ mağnası: mübalâğayla «saçı» ayırıp dağıtan); ur.gak (mevzuğ mağnası: mübalâğayla «ekinleri» vurup biçen) kelimelerinde katılan edatın sâdece (k) olmasında.. ve yine «alacalı, renkleri dağınık» mağnâsındaki tar.gıl, ve «toprak yarığı» mağnasındaki bıç.gıl sözlerinde edatın sadece (l) olmasındaki illet anlaşılabilir. Yoksa ne dediûini çok iyi bilen Kâşgarlı'nın Türk dilinin geniş makanizmasına işaret eden bu ifadesini, lehçemizdeki eklerin zâhirî teşekkülüne aldanır bir gözle bakarak tashihe yeltenip: (bundan başka Kâşgarlı burada ufak bir yanılma dahi yapmış olsa gerektir. Çünkü targak ve orgak kellmelerinde ziyade kılınmış olan harf yalnız «k» değil, «gak» tır) demek; ve sonra : (Kâşgarlı Mahmut burada yine ufak bir unutkanlık yapmış; çünkü «bıçgıl ve targıl» kelimelerinde köke eklenen şey yalnız «l» değil, «gıl» dır.) sureeinde mütalâalar yürütmek lüzumsuz ve yersiz olur.

Bundan çıkarılacak hüküm, Garp ve şark dilcilerince halâ basit zannedilen bu ve emsâli eklerin ilk teşekküllerinde mürekkep olduğudur ki, işte, biz buna dayanarak hazırladığımız etüdte, münasip zamanını bekleyerek, Türk dilinin geniş ve sanğatli makinizması hakkındaki bütün görüşlerimizi etraflıca bildirmek niyetindeyiz.

Divanü Lügati-t-Türk tercümesine gelince, bundan yirmi sene evvel ben de hiç olmazsa şahsan kolayca istifade edebilmek emeliyle, bu mühim eserin tercümesini yapmıştım; fakat o zaman şimdikinden daha kırık dökük olan Arapçamın yardımıyle yapılan bu tercümeyi başkalarının gözü önüne koymak fikir ve emelini hiç bir vakit beslemedim; ve bu gün de Arapçama, benim istediğim kadar, güvenir vaziyette olmadığımı bildiğim için, başka türlü düşünemem. Fakat, daima düşündüğüm ve yirmi yıldır

hasretle beklediğim şey, salâhiyetli bir kalemin böyle bir teşebbüste bulunarak hepimizi tatmin edecek yolda bir tercümesini yapması idi.

Ne denirse densin, beni bunları yazmağa sevk eden yegâne şey, naçiz bir amelesi olmakla her zaman iftihar ettiğim ve zevk aldığım güzel ve büyük Türk dilinin pürüzsüz olarak aydınlanmasında eskiden beri beslediğim şiddetli emeldir.

Sizi yıllardan beri bu mukaddes emel uğrunda sarfettiğiniz hayırlı ve değerli gayretlerinizden, ve her müşkülâta rağmen Divanü Lügati-t-Türk'ün tercümesi gibi çok emek, bilgi ve dikkat isteyen yüksek bir hizmetin üzerinde gösterdiğiniz fedakârane himmetlerden dolayı samimî olarak bir daha tebrik etmeyi vicdan borcu bilir; bu yolda görünebilecek güçlükleri hüsnü niyetinizle yeneceğinizden ümitvâr olarak saygılarımı sunarım.

1/8/940

Gazi Terbiye Enstitüsü

Türkçe Edebiyat öğretmenlerinden

A. Ulvi Elöve

Hâmiş. — Son görüşmemizde arzettiğim gibi, Kâşgarlı tarafından Uygur harflerinin bitişik yazılışına örnek olmak üzere (c. 1. s. 9) verilen yazılar, şimdiye kadar kimsenin dikkatini lâyikile celbetmemiş, bunların alelâde ve mağnasız bitişik harfler örneği sayılmakla kalarak, mağnâlı bir 'ibare olacağı ihtimali düşünülmemiştir.

Bir kaç yıllar evvel Bursa'da çözeliyerek okuduğum bu yazıyı «Divanü Lügati -t- Türk'teki halk şiğirleri» adlı tetkikimin neşriyle beraber vermeyi düşünmüştüm. Ancak Divan tercümenizde bu cihet eksik kalmamak üzere, ikinci cildin münasip bir yerinde bundan bahsile daha evvel neşretmeyi belki arzu edersiniz ümidiyle bunu, burada, yeriyorum.

Kâşgarlı'nın lügatini geçkin bir çağda yağmış olacağına ve bu 'ibarenin de kendisine ait bir temenninin misâl hâlinde tezâhürü sayılabileceğine

bakarak, ve ayni zamanda başka belgelere de dayanarak ehemmiyetli bulduğum için, sizce de ihmâl edilmez fikrindeyim.

(Bu 'ibare devrik = inversion'lu halk nesriyledir. — Divan'daki (yetyetsikmek = hâli yamanlaşmak, bunamak) ince mastarının şekli, burada kalın olarak görünüyor. 'İbâre şudur:

Bu ibare: Divanı Lugatıt Türkden aslı kopya edilerek kılışeye verilmişsede vnktinde yetişemediği için yerine konamamıştır.. Özür dileriz.

ULUDAĞ

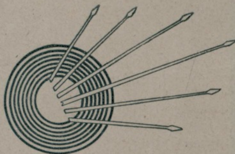
'Ay (ı) tsa yats (ı) k (a) n Yar (a) d (a) n münüb barur (a) n şeb k (e) lüb

Tercümesi : Yaradan (Tanrı), (bir) hâli perişan ((kimse) istese hemen teslim olarak binip giderim.

A. U. E.

Halkevi dergileri :

Çıkaran Halkevi	Derginin adı
Adana	Görüşler
Afyon	Taşpınar
Amasya	Yeşilırmak
Antalya	Türk Akdeniz
Artvin	Çoruh
Bafra	Altın yaprak
Balıkesir	Kaynak
Burdur	Burdur
Bursa	Uludağ
Çorum	Çorumlu
Denizli	İnanç
Diyarbakır	Karacadağ
Elâziğ	Altan
Eminönü	Yeni Türk
Eminönü	H. B. Haberleri
Erzurum	Atayolu
Eskişehir	Halkevi
G. Antep	Başpınar
Giresun	Aksu
İsparta	Ün
İzmir	Fikirler
Kayseri	Erciyaş
Konya	Konya
Manisa	Gedis
Mersin	İçel
Milâs	Yeni Milâs
Muğla	Muğla
Niğde	Akpınar
Miksar	Ülker
Trabzon	İnan
Samsun	XIX Mayıs
Sinop	Dıranaz
Sivas	IV Eylül
Urfa	Ocak
Yozgat	Bozok
Zonguldak	Karaelmas

15 Kuruş

Bursa YENİ Basımevi